

**PORTRETI
ZGODOVINA
KULTURA
SOCIALA
ŠTUDIJE
ŠPORT
POTOPISI
KRIŽANKA**

KOROŠKI FUŽINAR

VSEBINA

FRANC FALE - nekdanji direktor Železarne Ravne je praznoval 75-letnico plodnega življenja	1	HERMAN VOGEL - PESNIŠKI DON KIHOT ali "BRIDKI SEJALEC OSTRICH IN BOLEČIH BESED" NA POTI ISKANJA SVOJIH HODULJ	24
Marjan Kolar		Miran Kodrin	
"JE PA FAJRATEN ČAS"		POMOČ OTROKOM, DRUŽINAM IN ODRASLIM - nove oblike dela Centra za socialno delo Ravne na Koroškem	28
Ob 70-letnici Mitja Šipka	3	Mojca Potočnik	
Mojca Potočnik			
PRETEKLOST, IZTRGANA POZABI Predstavitev kronista ravske zgodovine Ervina Wlodyga	6	UTRINKI IZ PRETEKLOSTI RAVENSKI GIMNAZIJC LETA 1946	30
Andreja Čibron-Kodrin		Ervin Wlodyga	
OB ŽIVLJENJSKI PRELOMNICI profesorja Alojza Krivograda	9	NOVA VALJARNA ZA ŽELEZARNO PREVALJE	31
Miroslav Osojnik		Franc Gornik	
V SPOMIN MAKS KUNC - mojster naravoslovne fotografije	10	ZGODOVINSKI RAZVOJ KAKOVOSTI LIVARSKIH ULITKOV NA RAVNAH	33
Rudi Verovnik		Vladimir Macur	
30 LET ZBORA ŠENTANELSKI PAVRI	11	KAMNIKOVO PONOVO "ODKRIVANJE" VORANCA NA GLASBENI NAČIN	37
Mitja Šipek		Andreja Čibron-Kodrin	
PREŽIHOVA USTANOVA	12	KOROŠKA ODBOJKA SE ZNOVA VZPENJA	39
Mitja Šipek		Mojca Potočnik	
O ANTONU MARTINU SLOMŠKU NEKOLIKO DRUGAČE	13	PO SLEDEH LEDENODOBNEGA ČLOVEKA	40
Katarina Keber		Andreja Čibron-Kodrin	
RAZMIŠLJANJA OB STENSKEM SLIKARSTVU SREDNJEGA VEKA	17	VTISI IZ TURČIJE PODOBE PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI	43
Stanko Skledar		Katarina Keber	
O IGNACU KAMENIKU in njegovi knjigi SLEDI PREKLANIH SIVIN	22	POZDRAV IZ SONČNE ZAMBIJE	46
Jancz Mrdavšič		Ivana Čreslovnik	
		KRIŽANKA	50

FRANC FALE - nekdanji direktor

Železarne Ravne je praznoval 75-letnico plodnega življenja

Marjan Kolar

Rodil se je 10. novembra 1921 gozdnemu delavcu in splavarju v Pustem Polju v Zadrebški dolini pri Nazarjah. Po končani osnovni šoli se je izučil kovaške in ključavničarske obrti; dodobra je torej izkusil obdobje stare Jugoslavije, ki pač ni bilo naklonjeno delavcem.

Maja 1942 je začel sodelovati z NOB, novembra 1943 pa je odšel k partizanom. V bojih je bil trikrat ranjen in večkrat odlikovan. Začel je Franc Fale - Toledo seveda kot navaden borec, konec vojne pa je dočakal kot komunist in oficir v VDV.

Po osvoboditvi ni slekel vojaške uniforme. Dobil je nalogo zaščititi del severne meje nad Mariborom, saj so takrat ostanki četnikov in ustašev še cele mesece prinašali terorizem čez mejo. Zato tam orožje ni utihnilo do poletja 1946. Spomladi 1946 je bil Fale s svojo enoto KNOJ premeščen v Gradišče (Sv. Trojica) v Slovenskih Goricah. Tam so oboroženi ostanki teroristov vznemirjali ljudi. 24. aprila je prišlo do boja, v katerem je bil Fale ranjen. Tega leta je bil tudi demobiliziran kot vojaški vojni invalid.

Zdaj se je zanj začelo delo v civilu, ob njem pa študij, za katerega je bil v mladosti prikrajšan. Njegova strast je postalo (in vse do danes tudi ostalo) širjenje in poglobljanje razgledov po družbenopolitičnih, gospodarskih in kulturnih obzorjih. V naslednjih letih je maturiral in diplomiral na višji pravni šoli v Mariboru.

V začetku leta 1947 je bil izvoljen za sodnika okrajnega sodišča v Gornjem Gradu. Kot sodnik je služboval še v Šoštanju in Slovenj Gradcu; tu je postal tudi predsednik okrajnega sodišča.

Ko je leta 1954 prišel v Železarno Ravne za sekretarja, še ni mogel vedeti, da bo Koroška postala njegov drugi dom. Leta 1962 je bil izvoljen za predsednika Občinskega ljudskega odbora Ravne na Koroškem. V času njegovega predsednikovanja je bila v občini urejena vrsta vprašanj na področju zdravstva, komunalne ureditve in drugih družbenih služb. Po preteku mandata se je Fale vrnil v železarno.

V svojem ravenskem obdobju je bil republiški in zvezni poslanec, deloval pa je tudi v družbenopolitičnih organizacijah. Tako je bil deset let predsednik Koroškega aerokluba in predsednik Sveta Koroške osrednje knjižnice. Njegovi simpatiji sta bili kultura in likovna umetnost; zlasti je imel rad

slikarstvo, posebej krajinarstvo. Nastanek Forme vive in slikarskih kolonij na Ravnah je predvsem njegova zasluga, posebno pa dejstvo, da je Likovni salon na ravnem gradu dobil svoje razstavne prostore.

Ker je Gregor Klančnik v začetku leta 1970 postal direktor novo ustanovljenih Slovenskih železarn, je Fale konec marca 1970 postal v. d. direktorja, 24. julija 1970 pa ga je delavski svet izvolil za novega direktorja železarn.

Velika energija in vztrajnost sta Francu Faletu omogočili, da je dobro opravljal vse delovne zadolžitve. Težave, ki jih ni bilo malo, je mojstril s prirojeno inteligenco, s hitrimi refleksi in s precejšnjo mero zdrave skepse. Njegovo načelo je bilo "živeti in pustiti živeti". Zanj je bilo najpomembnejše, da si je delavec pri delu zares prizadeval. Če je v svojem prostem času hodil v cerkev ali v gostilno, ga ni zanimalo. Zato je veliko pripomogel k temu, da je v železarni vladala strpnost in da so bili medsebojni odnosi dobri.

V desetih letih njegovega direktorstva je železarna močno napredovala. 70. leta so prinesla sproščene cene za predelovalno industrijo, zato so v Železarni Ravne hoteli izkoristiti konjunkturo. V tem času so zgradili stavbo industrijskih nožev, povečali obrat za stiskalnice, razširili valjarno, postavili lužilnico in novo orodjarno, rekonstruirali so vzmetarno, razširili OTK ter zgradili kemijski laboratorij in novo poslovno zgradbo, snovali pa so tudi že povečanje namenske proizvodnje.

Začeli so z avtomatično obdelavo podatkov in uvedli računalnike za vodenje proizvodnih procesov v jeklarni.

V letih 1969 - 1979 je v Železarni Ravne proizvodnja jekla zrasla od 136.000 ton na 211.000 ton, izvoz se je povečal od 3 na 20 milijonov dolarjev, za desetkrat sta se povečala fakturirana realizacija in poslovni sklad, število delavcev pa je naraslo od 3.400 na 5.100.

Železarna se je začela širiti čez meje domače občine. Priključila sta se ji TRO Prevalje in Kovinarstvo Ljubno ob Savinji, na Muti pa so začeli graditi tovarno armatur.

Pod Faletovim vodstvom so veliko naredili za varstvo okolja. Ukinili so plinske generatorje, montirali odpraševalne naprave v jeklarni, postavili toplarno ter začeli graditi toplovodno omrežje, po katerem so ogrevali mesto Ravne iz železarn in s tem bistveno prispevali k rešitvi ekoloških težav.

Leta 1970 so v Dobji vasi zgradili 85 družinskih stanovanj, naslednje leto pa so začeli graditi naselja na Javorniku, Janečah in na Dobjem dvoru; sledili sta novi naselji v Kotljah in Strojnski Reki. V desetih letih je bilo zgrajenih 575 stanovanj v družbenem sektorju in 590 stanovanj v organizirani individualni gradnji. Železarna Ravne je zgradila tudi novo osnovno šolo Koroški jeklarji na Javorniku in telovadnico.

Za to izjemno rast pripisuje Franc Fale zasluge velikemu prizadevanju vseh zaposlenih. Ta rast je šla včasih tudi na račun nižjih plač, saj je bila železarna med redkimi, ki je odvajala kar 10 odst. od bruto OD za stanovanjsko gradnjo. Velike zasluge pa pripisuje Fale tudi izjemno kvalitetnemu strokovnemu delu članov takratnega poslovnega sveta.

Vendar je ta doba razen uspehov prinašala tudi težave. Tako so se v podjetju seznanili z nelikvidnostjo in blokiranimi žiro računi ter s posledicami inflacije. V posameznih obratih se je začela pojavljati izguba, vendar je železarna kot celota edina med jugoslovanskimi železarnami 10 let poslovala z dobičkom, obenem pa je izpolnjevala vse zakonite obveznosti.

Samoupravljanje se je po sprejemu Zakona o združenem delu tudi v Železarni Ravne zelo razvežilo in dalo delavcem veliko samozavest, obenem pa je bil to tudi čas, ko so ljudje zahtevali spodoben družbeni standard in so osebne koristi odločno postavljali v isto vrsto s koristmi podjetja, včasih pa tudi že pred njimi. Tako se je februarja 1978 v Železarni Ravne začela velika stavka. Povod zanjo je bil predlog zaključnega računa, ki ni predvideval delitve čistega dohodka. Ker so življenjski stroški rasli in so delavci verjeli, da so si drugje v občini plače dvigali, v železarni pa ne, je zavrelo.

Čeprav so se strasti seveda umirile in je delo kmalu spet normalno steklo in čeprav so bile v železarni stavke tudi že prej, kasneje pa celo večje, je takrat stavka še vedno štela za veliko sramoto. Republiški veljaki so direktorju Faletu razen stavke zelo zamerili tudi izjave, ki so bile v nasprotju z njihovo politiko. Prišel je v nemilost, čez dobro leto dni pa je na pritisk dal odstopno izjavo. Nato je bil tri leta svetovalec poslovnega sveta in se konec leta 1982 upokojil, star 61 let.

Ob odhodu je bil nad četrto stoletja na Ravnah, od tega 23 let let v železarni in 5 let na občini. Poslovil se je z mirno vestjo in z upravičenim prepričanjem, da je v tem času naredil veliko za železarno in kraj.

Franc Fale je kot partizan in družbenopolitični delavec prejel šest državnih odlikovanj, in to: medaljo za hrabrost, medaljo zaslug za narod, red zaslug za narod III. stopnje, red bratstva in enotnosti II. stopnje, red zaslug za narod s srebrnimi žarki in red dela z zlatim vencem.

Za visoki življenjski jubilej mu iskreno čestitamo in mu želimo še mnogo zdravih let!

“JE PA FAJRATEN ČAS”

Ob 70-letnici Mitja Šipka

Mojca Potočnik

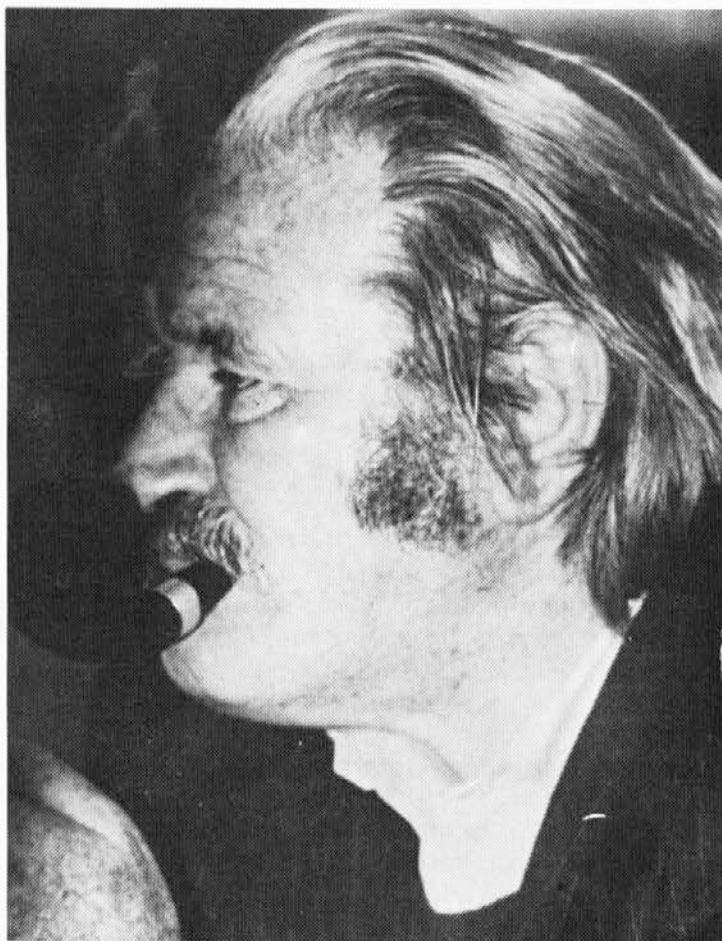
Letošnja jesen je bila polna Šipka. Srečevali smo ga na prireditvah, igral je in pel in dirigiral, nastopal je na televiziji, njegova narečna popevka je zmagala na Veseli jeseni, bil je glavni junak v kulturniških in železarskih krogih, praznovanje pri Brančurniku in v sosesčini, kjer je Šipek doma, se je vleklo malodane ves prvi teden v septembru.

Včetrtek, 5. septembra, je dipl. inž. Mitja Šipek obhajal 70. rojstni dan.

Zvečer pred praznikom mu je prišel pet podoknico moški zbor Vres. Med njim in slavlencem se že dolgo spletajo prijateljske vezi. Šipek jim piše uvodnike in posvetila v njihove koncertne knjižice, včasih tudi vezna besedila za koncerte in včasih nastopa kot napovedovalec - zakaj potem še Vres ne bi kdaj zapel samo zanj?

Naslednje jutro ga je zbudila budnica prevaljske pihalne godbe. Čeprav se je zvokov pihal razveselil, se je hkrati ustrašil: “Ja, kaj jim bom pa postregel v tem deževnem jutru!” Toda, za njegovim hrbtom se je zgodilo vse: Iz pekarnice so pripeljali tople žemljice, od sosedov pa vroče klobase, tako da so se godbeniki odteščali in ogreli, še preden jih je utegnili zazebsiti.

Menda je za vsem tem stala ZKO. In ta je tudi poskrbela za veliko srečanje kulturnikov in “fabriških” v petek zvečer pri

Brančurniku. Kakor je bil Šipek vesel domačih, nekdanjih sodelavcev iz gledališke skupine, Kulturne skupnosti in ZKO ter predstavnikov družb Železarne Ravne, se je še posebej razveselil predstavnikov koroških Slovencev iz Avstrije.

"Splačalo se mi je živeti 70 let že zato, da sem videl in občutil, kako širok je krog ljudi, ki nekaj dajo na moje delo. Predvsem pa mi veliko pomeni, da smo se srečali in skupno poveselili. Še posebej to velja za Korošce iz Avstrije. Z njimi je čudovito delati, ker so med njimi taki, ki bi dušo dali za stvar. Vendar je za nas včasih malo težko, ker so tako ločeni levi in desni. Z njimi sem sodeloval v več projektih, začeli smo s Prežihovo Požganico, kjer so peli tudi naši pavri, pozneje sem igral v Hlapcih, Kralju na Betajnovi pa v Podobah iz Prežiha. Večinoma sem sodeloval z društvi v okviru Zveze slovenskih organizacij, letos poleti pa so me povabili k sodelovanju pri Našem tedniku. Tega izdaja Krščanska kulturna zveza. Pa mi tega nihče ni zameril. Za rojstni dan so me obiskali oboji. Navsezadnje gre obojim za eno, za slovensko stvar."

Besede kakor slap

Pogovor z Mitjem Šipkom je zanimiv. Obiskala sem ga v tednu po praznovanju, ko je bil še poln vtisov in zaradi številnih prijetnih srečanj vedro razpoložen. Ne da bi čakal na vprašanja, je začel pripovedovati o dogodkih, ki so se zvrstili v preteklih dneh. Toliko je imel povedati, kot da je komaj čakal, kdaj bo lahko prebil jez in izlil iz srca, kar se mu je nakopičilo v njem. Kajti Šipek govori s čustvom. Zato tudi na prvo mesto postavlja sodelovanje s koroškimi Slovenci. Z njimi je povezan od otroštva in s koreninami svojega rodu že od prej. Zelo je vesel, ker se bo sodelovanje z njimi nadaljevalo in še poglobilo.

"Pred časom sem skupini, ki deluje v Št. Primožu, izročil mojo dramo, ki opisuje dogodke iz povojnih dni v Šentanelu. Združil sem lastna doživetja, dogajanje v moji družini in usodo Plodrovih."

V dramo opisujem polbrata, ki je živel v Nemčiji, med vojno pa je bil pri nas kot esesovec. Ni se mu uspelo pravočasno umakniti čez mejo, zato se je zatekel k očetu. Ta ga je skrival v kleti, dokler ni dobil zveze in je pobegnil v Avstrijo. Jaz sem bil tedaj agitpropovec in bogve, kako bi bilo, ko bi bil zvedel zanj. Po zakonu je bil moj polbrat sovražnik države in zločinec, čeprav ni bil ubijalec, oče pa ga je reševal kot sina. Zato sem dal drami naslov Med zakonom in vestjo."

V tistem času so selili Plodrove,

narodno zavedno družino, ki je zaradi tega trpela pred vojno, med njo (hči je izgubila življenje, ker so pomagali partizanom) in po njej; ker se niso strinjali s kolektivizacijo, so družino za osem let preselili na Kočevsko, oče pa je sedem let prebil v zaporih. Selili so jih s pretvezo, da so spravljali ljudi čez mejo."

V dramo sem vpletel tudi prve povojne volitve v Šentanelu. Moj oče je bil poštenjak, veren človek, in ni hotel voliti boljševikov. Kot agitator sem mu zagrozil, naša 80-letna dekla pa se je postavila zanj: Primazala mi je tako kľofuto, da mi je z njo dala poduk za vse življenje."

Gledališki dejavnosti se je Šipek zavezal, ko je nastopil službo v fabriki. Tedaj je na Ravnah delovala režiserka Lea Ferk in je v gledališko skupino DPD Prežihov Voranc pritegnila tudi njega. Igral je vrsto karakternih vlog in je dobil tudi najvišje slovensko priznanje za ljubiteljske igralske dosežke. Sodeloval je tudi v več filmih, vendar je najbolj zaživel v monodrami Svetneči Gašper, ki jo je sam priredil po Prežihovi noveli Pot na klop. Tudi po več sto predstavah robati, a hkrati tankovestni "olcar" s pristno koroško besedo pritegne mlade in starejše, domačine in gledalce, ki pridejo od drugod.

Ko je bil že v pokoju, je Šipek prvič nastopil v komediji. Režiser Vili Strel mu je dal vlogo Krjavlja v Desetem bratu. Tako se mu je izpolnila želja igrati tudi v tovrstnem žanru, čeprav z grenkim priokusom, da se je to zgodilo v drugi gledališki skupini, ker je njegova, ravenska, ki ji je posvetil vso svojo umetniško moč, že pred leti zamrla.

Pesem za dušo

Ob besedi, pa naj jo je izgovarjal na odru ali na sestankih ali na pogrebih, ali pa zapisoval v literarnih besedilih, je Šipka že od zibel dalje privlačila tudi pesem. Tista prava, šentanelška, koroška, s svojim peteroglasjem, ki raste iz korenin evropske kulture.

Iz starih krajevnih korenin je zrasel tudi zbor, ki mu je bil boter glasbenik prof. Luka Kramolc. Dal mu je ime Šentanelski pavri in njegovo vodenje zaupal Šipku. To je bila dobra odločitev, kajti metalurški inženir, svetovljan, strokovnjak za kontrolo materiala brez porušitve, je ostal v svojem srcu vedno Šentanelec, svoj med svojimi. In pavre vodi že trideset let. Čeprav večina izmed njih niti not ne pozna, so zasloveli daleč naokoli in so se s svojim pristnim, ljudskim načinom petja že zapisali v slovensko kulturno zgodovino. Njihov glas je segel vse do Ljubljane: Ob tridesetletnici delovanja jih je predsednik republike odlikoval s

častnim znakom svobode, državno priznanje - srebrni častni znak RS - pa je dobil tudi Šipek sam za svoje uspešno kulturno poslanstvo ob 70-letnici življenja.

Sentanelski pavri so zrasli iz tradicije ljudskega petja na Suhem vrhu. Šipek, ki jim ne dirigira na klasičen način, ima občutek, da pojejo vedno enako. Posnetki izpred 30 let, ki so jih letos izbrskali na ljubljanski televiziji, pa dokazujejo, da se je njihov način petja že precej spremenil in da so nekatere pesmi že pozabili. Ljudsko izročilo je živa stvar in se iz generacije v generacijo spreminja, pomembno pa je, da ustvarja vez od rodu do rodu.

"Nekdaj je bila ta vez bolj naravna kot danes. Ko so bile na kmetih še številne družine, so imeli skoraj pri vsaki hiši svoj zbor. Pri Golaku se je npr. zbralo po 15 ljudi. Kako so peli! Tako petje se je ohranjalo do 2. svetovne vojne in še nekaj časa po njej. Zdaj zamira. Naš zbor skuša to do neke mere nadomestiti. Ne gre nam samo za petje, ampak tudi za družabnost, ko se zberemo v nedeljo po maši zdaj pri tej, zdaj pri oni hiši. Žene pevcev nas večinoma podpirajo. Na vaji moramo biti vsi, drugače ne gre, ker moramo slišati, kako pesem zveni. Mene včasih že grozi iti, pa si rečem: "Mrš." Pa grem. In hodil bom, dokler bom mogel. S pevci me družijo prijateljstvo, petje z njimi je zame potrebna dušna hrana. Svojo sedemdesetletnico sem želel proslavljati pri Golaku, pa si je moj dobri pevec in prijatelj Ivan žal ni učakal."

Med ljudmi je Šipek znan tudi kot pisec popevk, predvsem narečnih. To "naredi", pravi, ker pridejo k njemu pevci, ki hočejo nastopiti na Veseli jeseni. Potem so seveda zadovoljni vsi: pevci, ki z njegovim besedilom uspejo, in avtor, ker je naredil nekaj za Koroško in Korošce. Zato, da je ponesel glas Koroške v svet, je nastopal tudi na televiziji.

Najprej je bilo jeklo

Pogovor s Šipkom se je začel pri kulturi. Zato, ker pri njem najprej govori srce. V različnih oblikah njegove kulturne dejavnosti se je lahko najbolj na široko izrazila njegova mehka nprav, toda ustvarjalni je bil tudi na svojem strokovnem področju, kar pomeni, da je tudi kot metalurg delal s srcem in zato z vso zagnanostjo, ki jo premore človek z veliko energije. Zgodaj se je usmeril v kontrolo kakovosti in se srečal z ultrazvokom. Dve leti se je izobraževal v Franciji. Razvijal je metode neporušnih preiskav materiala, konstruiral in izdeloval pribor, sonde, razvijal sredstva za tovrstno kontrolo. O svojih dosežkih je pisal v priznanih strokovnih revijah,

domačih in tujih, napisal je dve strokovni knjigi - izšli sta v srbohrvaščini - prirejal je tečaje, doma in po vsej Jugoslaviji - in jih še danes, če le kje pokažejo zanimanje zanje. Spričevala z njegovih tečajev veljajo povsod. Čeprav nima uradne mednarodne licence, je mednarodno priznan strokovnjak za ultrazvok, kar dokazuje tudi dejstvo, da že več let sodeluje pri letnih remontih v jedrski elektrarni Krško, kličejo pa ga tudi, kadar se pojavijo težave v zvezi s kakovostjo materialov v avtomobilski, letalski ali strojni industriji.

"Če ne bi bilo neporušne kontrole, bi nekatere tovarne, celo panoge, propadle, ker ne bi vzdržale pritiska negotovosti, če se pojavi napaka na posameznem izdelku iz serije. Ali bi morali razdirati drage naprave ali bi zaradi nekaj primerov vzeli iz prometa celotno serijo - tako pa na enostaven način, s pripomočki, ki jih uporabljam, opravi zanesljivo kontrolo že vgrajenih ključnih delov avtomobila, letala ali dragega delovnega stroja."

Za svoje strokovno delo je prejel Kidričevo nagrado, po 25 letih rednih tečajev za kontrolorje pa ugotavlja, da ima učence povsod po državah nekdanje Jugoslavije in še drugod po svetu. Pred 30 leti je ustanovil Jugoslovansko društvo za defektoskopijo, ki je bilo zaradi velikega prispevka Slovencev kmalu sprejeto v svetovni kongres. Zdaj ne deluje več. Najmočnejše je še društvo na območju Hrvaške, Slovenci pa imamo preozko zaledje. *"Škoda se mi zdi, da je razvoj pri nas obtičal. Železarna Ravne je imela močan razvoj, dokler je bila še eno podjetje, zdaj ga ni več. Raziskovalci, ki morajo reševati samo sprotne probleme, ne morejo skrbeti za razvoj stroke. Razkosana podjetja ne morejo financirati širših raziskav. Preden vzgojiš strokovnjaka za določeno področje, traja vsaj pet let. Kontrola pa ni najbolj prijetno in tudi ne dobro plačano delo, zato mnogi odhajajo drugam, na boljše. Tako se stroka, za katero so potrebne predvsem izkušnje, vse bolj siromaši. Škoda, ker Slovenci - in še posebej Korošci - tudi na tem področju izgublamo."*

"Železarne Ravne ne bi bilo treba tako razhajkati. Strokovnost in kakovost zanj nikoli nista bili vprašljivi. Uspešni bi lahko bili tudi v proizvodnji, saj imamo vse možnosti in razvito tehnologijo za predelavo in končno obdelavo lastnih polizdelkov. Kljub sedanjemu dokaj klavrnemu stanju upam, da se bo raven koroško jeklarstvo znova pobralo in se postavilo na noge, saj ima globoke korenine."

PRETEKLOST, IZTRGANA POZABI

Predstavitev kronista ravenske zgodovine Ervina Wlodyga

Andreja Čibron - Kodrin

Ko ob obletnicah raznih dogodkov ali društev brskamo za podatki po virih, se mnogokrat spomnimo, da je "o tem in tem" že pisal Ervin Wlodyga. Mnogi pa se nanj kar neposredno obračajo z vprašanji.

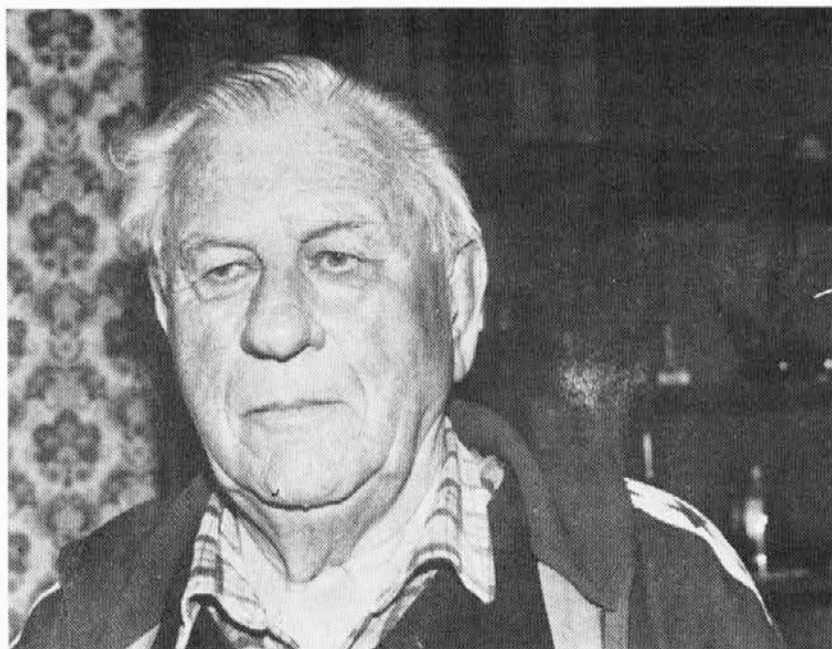
Ervin Wlodyga je namreč v štiridesetih letih samo v Koroškem fužinarju objavil prek 70 člankov o krajevni zgodovini, sodeloval pa je tudi pri nastajanju raznih jubilejnih publikacij. Zbral je veliko zgodovinskega gradiva, večino ga je uredil, obdelal in razvrstil v mape, ki jih je potem izročil strokovnim

ustanovam. Trenutno končuje svoj življenjepis, gradiva (ki vključuje tudi njegove prednike) se je nabralo kar za sedem debelih map. Še zadnja lektura, pa bo projekt končan.

Ampak "dela" mu ne zmanjka nikoli. Bo že dobil v roke kakšno staro fotografijo, ki jo bo treba opisati, se bo spomnil dogodka iz preteklosti, ki bi ga bilo treba obvarovati pred pozabo, bo za zanamce nanizal še nekaj anekdot...

Pogovor z danes 82-letnim Ervinom Wlodygo je izjemno zanimiv. Ta dinamični in iskriivi sogovornik niza podatke, letnice, opise dogodkov, kot bi jih stresal iz rokava, vmes pove kakšno misel ali pesmico tudi v češčini ali nemščini, dogodke utemelji z dokumenti, ki jih takoj najde, saj si je v svoji dokumentaciji ustvaril tak red, da mu ga lahko zavida vsak znanstvenik...

Smisel življenja je našel v delu, družini in hobiju, ki ga je kmalu vsega prevzel - postal je nekakšen kronist naše lokalne zgodovine. Po njegovi zaslugi o naši preteklosti vemo veliko več, kot bi sicer, saj bi mnogo gradiva, ki ga je iztrgal pozabi, bilo za vedno izgubljenega.

**Življenje - kot vir spoznanj,
izkušenj in spodbud**

Wlodygov rod po očetu izvira iz današnje Češke. Njegov oče se je rodil leta 1882 v Trincu. Po končani osnovni šoli v domačem kraju, realki v Tešinu in trgovski šoli na Dunaju si je najprej našel službo v bližini doma. Bil pa je zelo nemirnega duha, rad je potoval, zato je pogosto menjal delovna mesta. Pot ga je leta 1909 zanesla tudi na Ravne, kjer se je zaposlil kot uradnik v Jeklarni grofa Thurna. Leta 1912 se je poročil z Jožefo Puh. Ker pa ni dobil primerne stanovanjske (z ženinimi starši sta se stiskala v sobici s kuhinjo), si je Wlodygov oče znova poiskal novo službo - tokrat v ukrajinskem Drohobyczu, kamor mu je v lepo uradniško stanovanje v začetku leta 1914 sledila tudi žena. Po izbruhu prve svetovne vojne so Ervina - Hermana Wlodyga kot avstrijskega vojaka poslali na rusko fronto, Jožefa pa je ujela zadnji vojaški transportni vlak proti Dunaju in se vrnila domov. Ravno pravi čas, kajti Ervin se je rodil že v začetku septembra 1914. leta.

Njegov oče je bil vojak vsa leta vojne, vendar je napredoval do korporala in se tako izognil fronti. Domov je prihajal na dopust, vrnil pa se je šele novembra 1918. leta. Takoj je dobil zaposlitev kot vodja meznega oddelka v ravenki jeklarni in stanovanje - sprva enosobno, pozneje pa trisobno z vrtom in sadovnjakom v nekdanji Hladijevi hiši, vendar se je ustalil le za krajši čas. Leta 1922 je ponovno zapustil podjetje in ženo z dvema otrokoma ter odšel v Celovec. Po komaj polletnem službovanju je nenadoma umrl, star le 41 let.

Ervin Wlodyga se svojega očeta spominja kot zelo sposobnega, vestnega in hitrega računarja z lepo pisavo, ki je bil natančen in dosleden. Govoril je več jezikov (poljsko, nemško, češko, delno francosko in slovensko), odlično pa je igral tudi na violino. "Do mene je bil zelo strog in je zahteval disciplino in redoslednost."

Glavno breme skrbi za otroka Ervina in Evalda je vseskozi nosila njuna mama. Med prvo svetovno vojno je od moževega podjetja dobivala plačo, po njegovi smrti pa - do začetka druge svetovne vojne - še pokojnino, pozneje pa se je morala znajti, kot je vedela in znala. Spremljala jo je tudi smola. Ko je leta 1916 umrla Ervinova botra Julijana Hottowy, ki je bila služabnica grofice Thurn (prav tako kot pred poroko Jožefa Puh), je ostala brez zapuščine, ki jo je bila pokojnica namenila njej, saj so jo grofje obdržali zase. Imela je tudi branjerijo in mlekarino, jeseni je pekla in prodajala kostanj... Ervinova oznaka, da je bila "dobra duša", ki je "trpela" in "potrpela", pove vse.

Ervinovo otroštvo in mladost nista bili lahki. Očeta skorajda ni poznal. V šoli je imel težave, saj ni znal slovenskega jezika, ker so doma govorili nemško. Mama je obiskovala nemške šole, slovensko se je naučila šele pozneje. Ko so se v tretjem razredu začeli učiti srbohrvaščino, je bilo še težje. Peti razred je ponavljal, potem pa se mu je "odprlo". Zato je šolanje nadaljeval v meščanski šoli v Mežici. Vsak dan je prehodil po 12 km tja in nazaj, saj je vlak vozil le prvih 14 dni, potem pa se je vagon zvrnil v Mežo in voženj je bilo konec. Od doma se je odpravljala ob peti uri zjutraj in se pozno popoldne vračala. Mati mu je za popotnico dala nekaj denarja, s katerim si je kupil štruco kruha, doma pa ga je že čakalo kosilo. V spominu mu je ostalo leto 1928. "Bila je huda zima z veliko snega. Tisto jutro je snežilo, zato sem od doma odšel že ob treh. Gazil sem sneg, ki mi je segal do trebuha, in po šestih urah končno prispel v šolo. Sošolci iz Mežice pa k pouku sploh niso prišli, češ da premočno sneži..."

Nikoli tudi ne bo pozabil, da je v šoli dobil za božično darilo od generalnega direktorja jeklarne lepe, močne "gojzarice". V šolo je namreč prihajal v materinih škornjih, takih s peto in na vezalke, doma pa je nosil cikle. Mati pa je te škornje obula le v nedeljo, ko je šla v cerkev k maši.

Zaradi odličnega uspeha v meščanski šoli se je odločil za nadaljevanje študija na realki v Mariboru. Tu se je spet "mučil" s srbohrvaščino,

ki je še danes ne zna dobro. Iz tega obdobja rad pove anekdoto s popravnega izpita. Čeprav se je za izpit naučil, mu je na preizkusu znanja iz srbohrvaščine veliko pomagal Janko Kotnik, njegov profesor za francoski jezik, ki se je postavil za učitelja Plibernika in odgovore "suffliral" Ervinu.

Že avgusta 1930. leta (po treh končanih razredih) je prispelo sporočilo iz jeklarne, da se mora javiti pri direktorju. Zdaj sklepa, da ga je mogoče priporočil načelnik Sokola, ker se je ukvarjal s športom, ali pa je bilo to povabilo za zaposlitev le posledica sporazuma med šolo in jeklarino, po katerem so v tovarni vsako leto zaposlili dobrega učenca. Čeprav je želel študirati še naprej, je že dan po pogovoru z direktorjem nastopil službo, sprva za tri mesece v obratnem knjigovodstvu, potem pa v obračunu Vzmetarne. Še ne dvajsetleten je prevzel vodenje Vzmetarne.

Leta 1935 so ga vpoklicali k vojakom. Dve leti je služil v Bohuminu, kjer se je naučil tudi češčine. Vključili so ga v šolo za podčastnike. Vez z domom so bila le dolga pisma, ki sta si jih pošiljala s starim očetom...

Ko mu je vojaški rok potekel, je Ervin Wlodyga pisal direktorju Lorberauu, naj ga spet zaposli. V odgovor je prejel prijazno povabilo. V obratnem knjigovodstvu jeklarne je potem ostal vse do konca druge svetovne vojne. Ker je že prej pomagal v meznem oddelku, so ga po odhodu nemških uradnikov in grožnji delavcev s stavko zaradi zamude pri izplačilu plač namestili za vodjo meznega oddelka. To je bil velik oddelek, sodelavci pa dobri. Računali so v glavnem "peš", saj so imeli le nekaj seštevanih strojkov. Nekateri sodelavci so prihajali v službo že pred uradnim začetkom, da so se "dokopali" do njih.

Leta 1949 ga je po resoluciji Informbiroja v službi čakalo neprijetno presenečenje. Ko je prišel na delovno mesto, ga je prestregel stražar, ki mu je moral izročiti vse ključe. Nenadoma ni več ustrezal pogojem, ker je imel češko državljanstvo. Direktor Klančnik se na ukrepe iz Beograda ni kaj prida oziral. Ervina, ki je gradil hišo in imel že družino, je honorarno zaposlil za isto plačo - v planskem oddelku. Leta 1951 je končno pridobil jugoslovansko državljanstvo.

V železarni je Wlodyga nabral 30 službenih let (nazadnje je bil vodja kalkulacijsko-fakturnega oddelka), skupaj pa 40. Iz tovarne je odšel leta 1963 za vodjo ravenske reševalne postaje, že prej pa je dolga leta prostovoljno delal pri Rdečem križu in vozil reševalni avto.

Raziskovalna žilica - odkrivati krajevno zgodovino in jo ohraniti za zanamce

Na Wlodygovo zanimanje za zgodovino je verjetno veliko vplivala že njegova mati. Imela je lepo navado, da je na hrbtno stran vsake fotografije napisala, kdo je na njej, kje in kdaj je bila posneta ipd. Skrbno je shranila tudi

vse kartice, ki ji jih je med vojno pošiljal njen mož. Ta dokumentacija ima danes pomembno zgodovinsko vrednost.

Ervin je bil že kot otrok zelo radoveden. Spominja se bojov ob koncu prve svetovne vojne, ki jih je opazoval od blizu, saj se je izmuznil od doma ter bil zaradi tega potem kaznovan... Potikal se je med barakami z ruskimi ujetniki; Malgaj pa mu je, ko so se z družino ob koncu vojne za nekaj mesecev preselili na grad, ker je imela mati kot nekdanja sobarica ključke vseh soban, večkrat podaril sladkarije...

Resneje se je začel Ervin Wlodyga zanimati za krajevno zgodovino šele mnogo let pozneje. Začelo se je z arhivom Rdečega križa: Ob okupaciji so začeli Nemci pobirati tudi dokumentacijo društev. Ker se mu je je zdelo škoda, jo je skril na podstrešje gasilskega doma. Nanjo se je spomnil šele čez deset let. Čeprav so papirje že delno uničile miši, je Wlodyga potem gradivo kronološko uredil in razporedil v mape, profesorja Rousa pa zaprosil, da je napisal kroniko. Zavedal se je, da se mora tovrstna dokumentacija ohraniti, zato jo je izročil Koroški osrednji knjižnici.

Wlodyga velja za kronista krajevne zgodovine. V preteklih letih je "obdelal" različne teme, ob okroglih obletnicah raznih društev ali dogodkov pa vedno napisal priložnostni članek ali sodeloval pri pripravi posebnih publikacij. Bil je v uredniškem odboru za pripravo brošure 100 let Prostovoljnega gasilskega društva na Ravnah na Koroškem (1878-1978), urednik knjižice 60 let Reševalne postaje Ravne na Koroškem, posebno dragoceno pa je njegovo besedilo 80 let guštanski župani in predsedniki ravenske občine: 1909 - 1989. "Ta zapis je tudi meni v veliko pomoč, saj me večkrat kdo sprašuje po kakšnih podatkih. Zdaj, ko imam to krajevno zgodovino obdelano, je enostavno, saj lahko takoj povem, kar vem."

Wlodyga je mnogo člankov objavil v Koroškem fužinarju. Visoke obletnice delovanja, ki so jih obeležili npr. godbeniki pa v društvu upokojencev, smučarskem klubu, plavalnem klubu, niso minile brez Wlodygove predstavitve njihovega delovanja.

Ervinu Wlodygu so pri delu krajevnega oz. društvenega kronista veliko pomagale njegove novinarske izkušnje - bil je namreč tudi športni dopisnik različnih medijev javnega obveščanja - ter njegove izkušnje zveznega sodnika za plavanje, smučanje in smučarske skoke.

Z zgodovino železarne se je začel ukvarjati, potem ko ga je, že upokojenega, na honorarno delo v tujino povabil nekdanji direktor jeklarne Oto Bilowitzky. Povedal mu je mnogo zanimivih zgodovinskih podatkov, potem pa sta skupaj iskala tudi dokumente in jih veliko tudi našla v omarah nekdanjega direktorja.

"Bil sem zdomec, ob večerih mi je bilo dolgčas. Začel sem zbirati gradivo, ker je bilo to početje uspešno, sem z veseljem nadaljeval."

Kdor presoja Wlodygove zapise, kmalu opazi, da je avtor grofom Thurnom namenil dokaj veliko svojega časa in energije. Na ravenski grad in njegove nekdanje prebivalce vežejo gospoda Ervina še posebne vezi in spomini. Njegova stara mati je bila na gradu pomožna kuharica, njegova mati pa pred poroko šest let sobarica, kasneje pa je to delo opravljala še njegova teta. Med šolskimi počitnicami je Ervin delal v grofovi vrtnariji in zalival rože. V grajski kapeli je bil kot dvanajstletnik že ministrant in si tako služil žepnino, s katero je lahko kupil po štiri makovce...

Ko je prebiral Mohoričevo Industrializacijo Mežiške doline, je v njej na koncu prebral poziv, naj kdo "obdeli" grofe Thurne. Za Wlodyga je bil to izziv, ki se mu ni mogel upreti. Dr. Franc Sušnik mu je pomagal vzpostaviti prvi stik. Na obisku pri Thurnih je bil Wlodyga potem še večkrat. Prvič sta šla v Pliberk z Maksom Dolinškom, kasneje s Francem Boštjanom, in mariborskim fotografom Zelnikom. Rezultat pogovorov z grofovo družino so članki in mape s fotografijami ter podatki, ki jih je avtor oddal Železarni Ravne, Koroški osrednji knjižnici in Koroškemu muzeju. Pri tem delu je naletel tudi na težave, saj so mu nekateri očitali, da se zanima za buržuje.

Wlodyga je bralcem v teh letih predstavil tudi nekaj "posebnic", ki so se mu še posebej vtisnili v spomin, npr. pismonoša Antona, policaja Hartmana idr.

Nikoli ni pozabil Sušnikovega nasveta, kako naj ravna, ko stika po podstrešjih za zgodovinskimi predmeti in dokumentacijo, pa naleti na stare fotografije: "Bolj je stara, več je vredna!" Ko najde kakšno staro fotografijo, jo skuša natančno opredeliti, opisati dogodek, prepoznati ljudi, če so na fotografiji, in dodati še kakšno zanimivost. Išče tako dolgo, dokler ne najde - manjkajočih podatkov namreč. Če ne sam, pa s pomočjo znancev ali ljudi, za katere ve, da so bili z dogodkom povezani.

Še posebej je ponosen, da je zbral in obdelal gradivo o grofih Thurnih, zgodovini Jeklarne Grofa Thurnskega oziroma Železarni Ravne, o Reševalni postaji na Ravnah in naših pokopališčih.

Odkrito priznava, da je v ta svoj konjiček, ki je z leti postal zelo resno delo, vložil veliko časa in moči. Njegove zasluge za zbiranje in predstavljanje krajevne zgodovine so prepoznavne, kraj ima srečo, da ima Ervina Wlodyga, ki je v zadnjih štiridesetih letih zbral ogromno fotografij in podatkov o dogodkih in ljudeh, in jih ne skriva ljubosumno zase, temveč jih širokosrčno in navdušeno predstavlja javnosti in daje v hrambo strokovnim institucijam.

OB ŽIVLJENJSKI PRELOMNICI PROFESORJA ALOJZA KRIVOGRADA

Miroslav Osojnik

Dogodki se v življenju vedno prekrivajo in prehitevajo, zato uspešni ljudje hitro dosežejo cilje, ki jih veleva možem star kitajski pregovor. Mnogo dreves je zasadil profesor Alojz Krivograd ob svoji že kdaj zgrajeni hiši v Dobji vasi, sina in hčer je vzgojil in veliko tehtnega je objavil v pisani besedi.

Aprila leta 1934 se je rodil pri Spodnjem Konečniku v strminah Koroškega Selovca. Sedemletnega je presenetila vihra druge svetovne vojne. Na svoji koži je občutil pomanjkanje osnovnih življenjskih dobrin, še bolj pa tistih, ki so bile v času okupacije povezane z dosegom izobrazbe in zapostavljanjem slovenskega življa in jezika. Mora je minila in po končani nižji in višji gimnaziji, kjer mu je dijaški dom v ravnem gradu postal drugi dom, se je maturant odločil za študij zgodovine, četudi ga je zelo mikala biologija. Po opravljeni diplomii na Filozofski fakulteti v Ljubljani je kolebal, kam naj kot novopečeni profesor zastavi svoje sile in ambicije. Zmagala je domača dolina in leta 1962 je začel kot profesor poučevati na takrat že uveljavljeni in cenjeni ravenski gimnaziji. Veliko generacij dijakov je izmodril pri načinih zgodovinskega sklepanja in metodah iskanja vzrokov in posledic ključnih zgodovinskih dogodkov in sprememb. Pri zgodovinskem krožku je dokumentov, spodbujal najbolj zagnane za raziskovanje zgodovinskih

Profesor Krivograd se je z raziskovanjem ukvarjal tudi sam. Veliko časa je namenil raziskovanju delavskega gibanja v Mežiški dolini med obema vojnama. Vse tri dele zbornika Med Peco in Pohorjem bogatijo tudi njegovi prispevki s to tematiko (1965, 1975, 1986). Jeseni leta 1979 je sprejel mesto upravnika ravnega Delavskega muzeja, ki je bil takrat še organizacijska enota Koroške osrednje knjižnice. Načrtno je začel širiti muzejsko dejavnost in počasi, a vztrajno udeleževal svojo vizijo razvoja muzeja. Na nekaterih področjih muzejskega dela je nadgradil tisto, kar je pred njim ustvaril marljivi prvi upravnik muzeja Maks Dolinšek.

S pomočjo študentov etnologije je že leta 1980 uspešno zastavil projekt dokumentiranja kmečke (in tudi delavske) arhitekture v Mežiški dolini. Pri terenskem delu se ni strogo oziral na takratne občinske meje in je tudi v sosednjih občinah Dravograd in Slovenj Gradec s terenskimi zapisi, z meritvami in s fotografskim aparatom ohranil nekaj tistega, kar se mu je zdelo vredno pozornosti. V petnajstih letih je v ravnem muzeju nastala bogata dokumentacija s terenskimi zapisi, skicami, z izmerami in več tisoč črtnicami, nekaj barvnimi in dia posnetki, katerih avtor je večinoma on sam, kmečke arhitekture v Mežiški dolini. Nedavna razstava "Kašče v Mežiški dolini" (Likovni salon, 8. 11. do 1. 12. 1996), ki je naletela na ugoden in širok odziv, je prvi prikaz iz bogatega fonda, ki še čaka na bolj celovito obdelavo.

Muzej se je pod njegovim vodstvom leta 1993 tudi osamosvojil in postal samostojen kulturni zavod Koroški muzej Ravne na Koroškem. Krivograd je postal njegov prvi direktor, pridobil pa je tudi dve strokovni kadrovske okrepitvi, ki ju je ob

znatno povečanjem obisku v zadnjih letih, ko že samo njegove zbirke na gradu in Prežihovo bajto na Preškem vrhu obišče letno prek 15.000 ljudi, nujno potreboval.

Ko je gospod Krivograd sprejemal službo upravnika muzeja, je gotovo upal, da mu bo ostalo več časa za raziskovanje. Kljub obremenjenosti je našel nekaj časa tudi za to in nas z referatom na zborovanju Plenuma kulturnih delavcev seznanil s političnim delom Prežihovega Voranca (1979), v pisni obliki pa je soavtor publikacije Spominu žrtev iz Mežiške doline 1941 - 1945 (1984), avtor besedil o stavki kamnosekov v Josipdolu in Hudem Kotu leta 1938 (1985), o razvoju in propadu slovite železame na Prevaljah (1987), o narodnoosvobodilnem boju v Mežiški dolini, ki predstavlja temeljno besedilo v zborniku Spomeniki in znamenja NOB v Mežiški dolini (1990). Oris industrializacije Mežiške doline pa je bil njegov tehten referat na zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Slovenjem Gradcu (1992). Še več je dragocenih drobcev po strokovnih in drugih glasilih, tudi v Koroškem fužinarju, pa omenjam samo najpomembnejše.

Priljubljeno delo, ki ga je verjetno sam pri sebi enačil s hobijem, pa je bilo profesorju Krivogradu urejanje arhivskega gradiva. Vsaj dva večja fonda sta tesno povezana z njegovim strokovnim znanjem in interesom. Prvi je fond Okrajnega arhiva Prevalje, ki ga je še neurejenega raziskoval v Pokrajinskem arhivu v Mariboru in na njegovi podlagi objavil ali pa zbral gradivo za nekaj tehničnih raziskav. Drugi fond, ki ga hrani ravenski muzej, pa je fond Železame Mislinja, ki ga je tudi sam uredil. Gospod Krivograd je še zdaj predsednik Zgodovinskega društva za Koroško. Tudi njegov osebni uspeh je, da je društvu uspelo založiti in izdati prvi zvezek Koroškega zbornika, ki je prva tako zasnovana publikacija v koroški krajini.

Z novembrom 1996 se je profesor Alojz Krivograd upokojil. Sodelavci vemo, da bo za svoje konjičke imel zdaj več časa. Tudi v muzej ga bo še pogosto zanesla stara in znana pot, ki jo je v zadnjih sedemnajstih letih prehodil nešteto krat. Torej se bomo menili še o veliko stvarih in iskali prave ključne in poti do zgodovinskih in drugih resnic, ki jih skrivajo stari predmeti, dokumenti in fotografije. Pa kljub temu mu v imenu sodelavcev izrekam javno zahvalo za vse, kar je storil za Koroški muzej in za vso dolino. S tem je iztrgal pajčevini časa in sivim koprenam pozabe mnogo dragocenih reči in tudi zato smo mu dolžni obljubo, da bomo nadaljevali to delo posebnega družbenega pomena po svojih najboljših močeh.

Gospod Krivograd, hvala za vse in še velikokrat nasvidenje!

V SPOMIN

MAKS KUNC - mojster naravoslovne fotografije

Rudi Verovnik

Letos poleti nas je nepričakovano zapustil Maks Kunc, človek, ki mu je usoda naklonila mnogo darov, predvsem ljubezen do narave in sposobnost ustvarjanja mojstrske naravoslovne fotografije. Toda ta ista usoda se je poigrala z njim, saj mu je zagrenila življenje z dolgoletno neozdravljivo boleznijo, ki ga je vedno bolj ovirala pri njegovem doživljanju lepote narave in ga končno tudi zlomila. Za njim je ostal malokomu znan opus, ki ga Kunc zaradi svoje skromnosti in tudi nezaupljivosti ni uspel pokazati ljudem v taki meri, kot bi v resnici zaslužil. Naj bo teh nekaj naslednjih besed zapisanih v njegov spomin in nam v opomin, da živijo med nami tudi ljudje z izjemnimi sposobnostmi, vendar se tega marsikdaj prepozno zavemo.

Maks Kunc je bil gotovo eden največjih, vendar premalo znanih naravoslovnih fotografov v Sloveniji. Njegove fotografije so cenili tako v Nemčiji kot tudi pri nas, kjer krasijo naslovnice revij Pionir, Proteus in Lovec. Žal pa je to le majhen delež fotografskega znanja, ki ga je bil pripravljen deliti z drugimi. Večino fotografij je ljubosumno čuval in ustvaril je več tematskih opusov, katerih vrednost in obsežnost šele zdaj odkrivamo. Njegove najbolj priljubljene tematike so bile gobe, orhideje, metulji, divjad in ptice. Z veliko mero potrpežljivosti in vztrajnosti je ustvaril neprecenljivo zbirko fotografij, katerih lepota in preciznost nas vedno znova navdušujeta.

Rodil se je 20.

10. 1930 v Mežici, kjer je preživel svoje otroštvo in učna leta. Kmalu po vojni, leta 1949, se je odpravil na delo v bližnjo Avstrijo, kjer si je služil kruh z delom pri kmetih. Želja za boljšim zaslužkom ga je pripeljala v negostoljubne severne predele

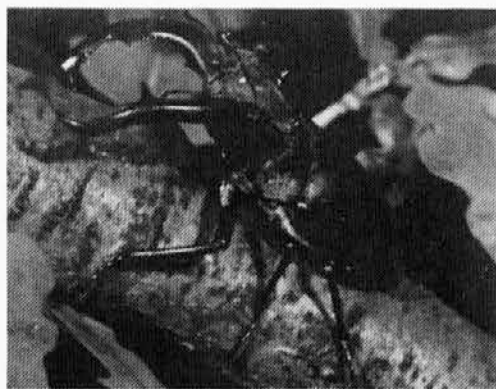
Kanade, kjer je rudaril do leta 1964. Ravno tu se je navdušil nad lepotami narave, ki jim je posvečal svoj prosti čas. Poleg preučevanja metuljev se je začel ukvarjati tudi z naravoslovno fotografijo. Kljub slabši kakovosti takratnih diapozitivov je že tedaj pokazal veliko mero poslušnosti za fotografiranje v naravi. Po vrnitvi v rodno Mežico si je ustvaril dom ter družino in delal v mežiškem rudniku. Zaradi vedno večjih zdravstvenih težav se je leta 1980 upokojil. Ravno čas pred upokojitvijo in po njej je bil najbolj ploden za njegovo fotografsko ustvarjanje.

Maks Kunc je bil fotograf in naravoslovec samouk, ki je svoje znanje pridobil iz mnogih knjig in strokovnih revij. Bil je moj

učitelj in mentor pri spoznavanju metuljev, ki so prav po njegovi zaslugi postali in ostali moja strast. Sprehodi z njim po pobočjih nad Mežico so odpirali popolnoma nov svet, ki ga površni opazovalci sploh ne zaznajo. Pretanjena lepota drobnih cvetov orhidej, svetleče kapljice na listih rosik in gosenice nenavadnih oblik so detajli, ki jih odkrije le potrpežljivo in izurjeno oko. Njegova potrpežljivost je najbolj prišla do izraza v trstičih ob Dravi pri Črnečah, kjer je s fotoaparatom ure in ure prečepel v majhni kolibi, čakajoč na obvodne ptice. V zimskem času je v najhujšem mrazu in snegu hodil krmit ptice, ki so mu v zahvalo pozirale po bližnjih vejah. Kljub hudim težavam z nogo je vse do zadnjih dni ostal zvest svojim sprehodom nad Mežico, kjer je sklenil svojo življenjsko pot.

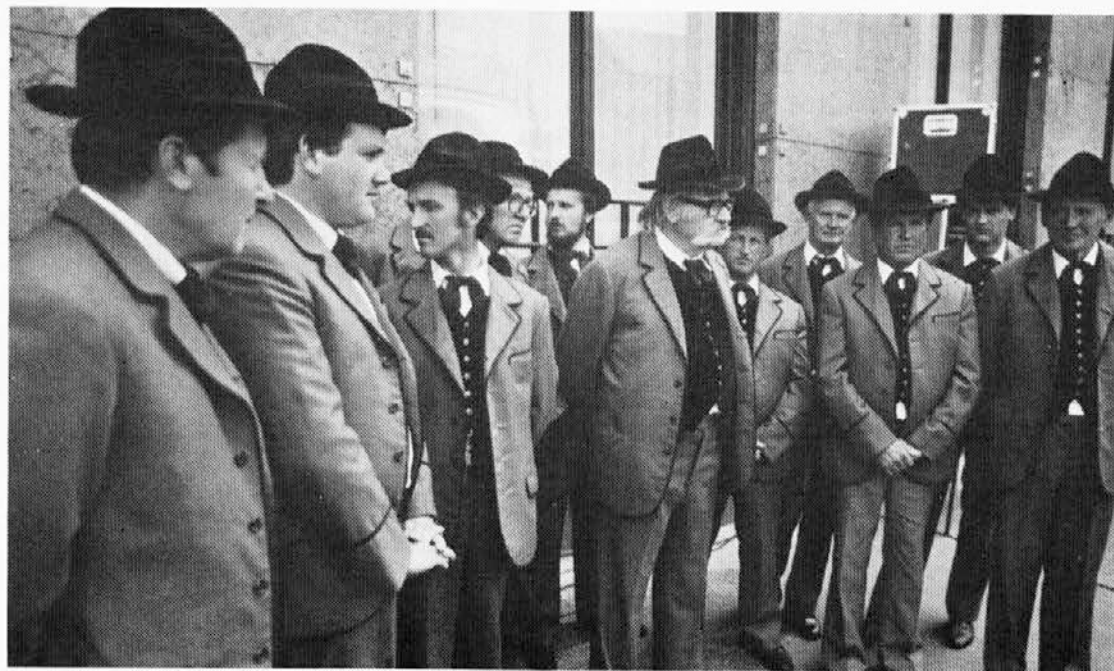
Ostaja nam njegovo življenjsko delo, ki ga bo treba urediti in predstaviti širši javnosti. To si tudi zasluži, saj so njegove fotografije njegovi spomini in nikakor ne smemo dopustiti, da bodo spomini nanj zbledeli skupaj z njegovimi fotografijami.

30 LET ZBORA

ŠENTANELSKI PAVRI

Mitja Šipek

Pesem je Šentanelce spremljala vse čase. Cele družine so pele doma ob zimskih večerih, ob kmečkih delih, na ovsetih in ob krstu. Znana je družina Piko - Golakovi, kjer je bilo 11 otrok in je skupaj s starši in ujemcem pel 14-članski zbor. Štefan Kramolec, Lukanov ujec, je vodil Suhavrce, kar 40 jih je bilo pred 70 leti, in iz tega je zrasel pevski zbor Šentanelski pavri, ki organizirano poje že 30 let.

Njihovo petje ni vrhunsko po glasbeni stroki. Pojejo pač tako, kot so jih doma naučili, po posluhu, brez not in iz srca. Zato je njihova pesem tako v srce segajoča in jo radi poslušajo tu, na Koroškem, pa tudi drugod. Ne bi našteval vseh nastopov na skoraj vseh srečanjih. Od Pliberka do Traberka, na radijskih in televizijskih oddajah, na neštetih prireditvah vseh vrst, na slovesih ob grobu, v filmih in na dramskih prireditvah. V arhivu so stari zapisi njihovega petja že iz leta 1956, pa do zgoščenke pred

letom, ko sta nam na pomoč širokogrudno priskočila založba Jaka in njen neutrudni Josip Košuta, za kar mu bomo vedno hvaležni.

Pevci pojejo "za dušo" poslušalcem in samim sebi. Skromna finančna sredstva, ki pritekajo, še zdaleč ne zadoščajo, da bi plačevali potne stroške in pevovodjo, tako pa se zaradi denarja ni mogoče skregati in zato se zbor drži skupaj že 30 let. Enajst jih je že pokojnih in prav toliko je prišlo novih pevcev.

Državno priznanje, ki ga je letos podelil zboru in zborovodji predsednik države, s ponosom sprejemamo. Ne teknujemo z drugimi zbori, mi pojemo zato, da nam je vsem lepo. Pojemo povsod in vsem, ki so sposobni v srcu doživeti lepoto pesmi. Ne delamo razlike med čitalniško in narodno buditeljsko pesmijo, enako spoštljivo zapojemo partizansko kot staro koroško ljudsko pesem. **Peti v takem zboru, kot so pavri, je sreča in je zadoščenje.**

PREŽIHOVA USTANOVA

Mitja Šipek

Prežihova ustanova, ki je zagledala luč sveta 28. septembra 1996 v Kotljah in so jo rodili Korošci iz Kluba Korošcev v Ljubljani, s posebnim prizadevanjem prof. Staneta Vrtiča, naj bi bila ustanova (fundacija), ki bi finančno pomagala prizadevnim in talentiranim Korošcem, da študirajo, kar bi ob pomanjkanju sredstev težko uresničili. Pri tem ne dela razlik med strokami, vsekakor pa misli pri tem na kulturno dejavnost, ki je zaznamovana s Prežihovim delom, z njegovim spominom in z našo obveznostjo do tega spomina.

Akcijo so pripravljali celo leto, vendar niso bili glasni, morda premalo glasni, kot je pripomnil eden od podpisnikov - župan Maks Večko.

Na slovesnem podpisovanju akta so bili vsi župani doline in tudi Slovenj Gradca, ki so bili tudi podpisniki, razen tega še predstavnik A Banke, ki je ustanovi namenila prvo donacijo - milijon SIT.

Razen teh so bili podpisniki še drugi posamezniki. Res da ustanova ni bogata, upamo pa, da bo vedno bogatejša, saj jo krajani in širše občinstvo razumejo in sprejemajo z razumevanjem in so ponosni nanjo.

Temu primeren je bil tudi kulturni program, ki je prireditel polepšal. Jerca Mrzel je ustvarila vzdušje in vez med sedanjostjo in Vorančevo ter Cankarjevo dobo. Milan Kamnik je s prefinjenim občutkom in s svojo izvirno glasbo priklical Svetnečega Gašperja in Dihurjeve v dvorano, "Ajda" je raznežila srca s koroško pesmijo, dramska skupina OŠ Prežihovega Voranca je dala prireditvi mladosten navdih, prisotnost podpisnikov iz zamejske Koroške pa je potrdila, da smo Korošci eno telo in nikoli in nobena meja ne more ločiti duš - če že ločuje telesa.

In končno, Hotuljci so se izkazali z gostoljubjem, kot da je ohcet. Čeprav smo pričakovali vsaj sto ljudi, pa se nas je zbralo morda pol toliko. Toda, trenutek ni bil nič manj slovesen in namen nič manj žlahten. "Danes vas je devet, čez petdeset let vas bo petkrat, desetkrat toliko", je pankrtom govorila Meta.

Naj bo tako tudi s Prežihovo ustanovo.

IZ AKTA O USTANOVITVI PREŽIHOVE USTANOVE

POMEN USTANOVITVE

je splošno koristen in trajen, njeno delovanje pa je v prvi vrsti namenjeno razvoju in napredku Koroške, širitvi slovenske kulture, znanstvene in druge ustvarjalnosti ter ohranjanju kulturne in naravne dediščine.

Ustanova bo izvajala zlasti naslednje

DEJAVNOSTI:

- podeljevanje stipendij študentom za dodiplomski in podiplomski študij
- znanstveno-raziskovalno dejavnost
- kulturno-umetniško dejavnost
- založniško dejavnost
- drugo.

USTANOVITELJI:

● OBČINE:

Občina Črna na Koroškem;
Občina Dravograd;
Občina Mežica;
Občina Ravne - Prevalje;
Mestna občina Slovenj Gradec;
Občina Radlje ob Dravi.

● DRUŠTVA IN ZAVODI:

Klub Korošcev, Ljubljana;
Klub koroških Slovencev, Ljubljana;
Slovenska prosvetna zveza, Celovec;
Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu;
Krščanska kulturna zveza in Narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec.

● GOSPODARSKE DRUŽBE:

SKB-investicijsko podjetje, d. o. o., Ljubljana.

● POSAMEZNIKI:

Drago Druškovič; dr. Jasna Fischer; dr. Franc Hudej; Mirko Kert; dr. Matjaž Kmecl; Štefka Kučan; prim. dr. Drago Plešivčnik; Vlado Sekavčnik; Gregor Simoniti; Mitja Šipek; dr. Marjan Špegel in Stane Vrtič.

O ANTONU MARTINU SLOMŠKU NEKOLIKO DRUGAČE

Katarina Keber

“Razumljivo je, da smemo vsako osebnost presojati le v luči časa, v katerem je živela. Upoštevati moramo vzgojo in okolje, v katerem je rasla in delovala, ter možnosti, ki jih je v življenju imela. Samo na ta način bo naše vrednotenje pozitivnih in negativnih vidikov na določeni osebi pravično in pošteno. Vsako mešanje naših posebnih pogledov, spoznanj in ideoloških nazorov je nujno enostransko in ne more služiti zgodovinski resnici.”¹

Anton Martin

Slomšek je oseba, o kateri tako rekoč “vsi vse vemo”. In ravno to dejstvo me je napeljalo k temu, da sem začela prebirati različne biografije o njem in vire, na podlagi katerih so bile le-te napisane.

Slomškovi biografi pa se kaj pogosto niso držali temeljne misli za kritično analizo virov, brez katere ni verodostojnega zapisa. Prav tako se raziskovanje nikoli ne sme začeti z že vnaprej izdelanim obrazcem, ki ga potem skrbno izbrani viri samo še potrdijo. Problema se je treba lotiti celovito in ga osvetliti s kar največ možnih strani in pri tem upoštevati vse vire, ki so ti o stvari na razpolago. Zgodovina je namreč še vedno ena sama. Na preteklost pa se nikoli ne sme gledati, kaj šele jo presojati z očmi sedanosti.

V tem primeru se je treba potopiti globoko v 19. stoletje. Prodreti v miselni svet tistega časa, spoznati način življenja različnih slojev, vplive vedno močnejše industrijske revolucije ter pestro politično dogajanje, ki ga je sprožilo revolucionarno leto 1848. Preiti od makrozgodovine Habsburške monarhije k mikrozgodovini slovenskih dežel, katere pomemben del je tudi Slomšek. In če samo na kratko spomnim na krono njegovega domoljubnega delovanja z ogromnimi posledicami za Slovence: 1859. je prestavil sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža v Maribor. S

tem je rešil pred jezikovnim razkrojem četrta milijona svojih rojakov - ves levi breg nad Dravo. Imel je težave z Gradcem, ki se je izmikal odstopiti mariborsko okrožje novi škofiji v Mariboru. Z mejo med krško in novo lavantinsko škofijo je bila brez težav priznana deželna meja med Koroško in Štajersko, znotraj same Štajerske pa je povzročala razmejitve med sekovsko in lavantinsko škofijo velike preglavice. Že sama ideja, da bi bili v eni deželi dve škofiji - kar je bilo zares povsem izjemno v novejši

avstrijski praksi - je bila za mnoge nemčurje

nesmiselna, če že ne izdajstvo Avstrije.

Na cerkvenem področju je marčna revolucija pomenila predvsem uradni konec jožefinizma, v

Slomškovem

življenju pa pravo prelomnico med

dvema obdobjema njegovega življenja.

Prvo dobo označuje njegovo narodno,

kulturno delovanje,

drugo pa prenova verskega življenja v

škofiji. Višek prve

dobe bi lahko nakazali v izdaji

šolskega učbenika Blaže in Nežica v

nedeljski šoli, ki ga je napisal v času

svojega službovanja v Vuzenici, in pa Drobotnic; druga

doba pa je v pretežni meri zaznamovana s

prizadevanjem za preobrazbo duhovščine in prek nje vsega ljudstva - od duhovnih vaj, pastoralnih konferenc do ljudskih misijonov.

Slomšek je bil eden tipičnih predstavnikov katoliške Cerkve tistega časa. Čeprav je bil kmečki sin, mu je bil vendar najbližji predrevolucijski fevdalni čas. 1848. je ostro nastopal proti vsem kmečkim zahtevam, opravičujoč fevdalne pravice z božjo postavbo. (Avstrijski škofje so na posvetovanju spomladi 1849. leta, sklicanem na vladno pobudo, razglasili revolucijo za posledico brezboštva in

obsodili narodnostne težnje kot eno izmed zmot tedanjega časa.) Bil je dosleden zagovornik legitimizma. S strahom je opazoval revolucionarno vrenje. Zahteve po ustavi in političnih svoboščinah so mu bile tuje. Obsojal je kapitalizem in novo strojno industrijo, ki razdira staro patriarhalno življenje. Obsojal je nacionalizem kot krščanstvu tujo miselnost. S tega stališča je gledal negativno tudi na Zedinjeno Slovenijo. S temi konzervativnimi in povsem reakcionarnimi nazori pa je vseeno združeval ljubezen do slovenščine in vneto slovstveno delovanje.

Slomška so častili že za časa njegovega življenja, kar potrjuje njegovo izjemno osebnost in veliko priljubljenost med Slovenci. To je zaznati tudi v besedah njegovega prvega življenjepisca in sodobnika Franca Kosarja: "Slomšek živi, Slomšek raste in bo rasel, dokler ne zraste iz njega svetnik..."

O predlogu za njegovo beatifikacijo so začeli razmišljati že okoli leta 1900, zlasti pa ob petdesetletnici njegove smrti leta 1912. Do prvega formalnega predloga je prišlo šele leta 1925 na srečanju duhovnikov III. reda sv. Frančiška v Benediktu v Slovenskih goricah, ko so na škofa naslovili pismo, naj začne postopek. Marca 1926 ga je škof z uradnim aktom začel. Imenoval je komisijo, ki je potem, ko je ugotovila, da je prošnja realna in glas ljudstva upravičen, začela zbirati podatke in vse drugo gradivo o Slomšku. To je trajalo do druge svetovne vojne, po njej so dejavnosti zamrle in vnovič oživele šele v šestdesetih letih. Overovljena in preverjena dokumentacija je tako šele leta 1962 romala v Rim. Apostolska kongregacija za svetnike je dokumente overila in leta 1965 končno začela drugostopenjski postopek.

"RES, DA SEM ŽENA - LE SLABA STVAR - PA TI, O BOG, SI MOJA POMOČ"

"Šesta nevarna kača je mladeniču vsaka zapeljiva ženska, ki se nespodobno nosi, moškim nastavlja in dopasti želi. Nesramni ženski spol je moškemu spolu najhujši sovražnik, če se ga zvesto ne varuje; in kar peklenšček storiti ne more, to zapeljivo ženstvo stori... Koliko jih za ženskih delj pride ob pamet, koliko jih izgubi poštenje in tudi življenje!... Varuj svoje oči, in ne gledaj po ženskem spolu!... Varuj svoj jezik, da se v besedi z ženskim spolom ne pregrešiš... Veliko je ženskega spola, ki nalašč prav sladko govorijo, ali pa prav mično pojejo, da bi mladeniče spravile v svoje mreže. Ne imej družbe s pevko, tudi je ne poslušaj, da se po

njenem sladkem petju ne izgubiš. Nečistnice usta so kakor satovje, iz katerega se med cedi, in nje grlo je glajše ko olje; ali poslednjič je kakor pelin in kakor na oba kraja brušen meč... Kdor se z ženskim spolom peča, prstane daje, prstane jemlje, dokler ni v poštenih zarokah, hitro se bo izgubil; vsi taki darovi in vse take skrivne reči so nevarna zmota za mlade ljudi. Tak nespameten mladenič je kakor vol, ki se v mesnico pelja, in kakor jagnje, katero skače, ter ne ve, da se k vezanju vleče, dokler pušica njegova jetra presune; ravna kakor ptica, ki v zadrge hiti, in ne ve, da ji gre za življenje... Ne pozabi, da je ženska bila, ki je prvega prebivalca iz raja izpodila."

(A. M. Slomšek: Življenja srečen pot, nauki, vzgledi in molitve za mladeniče, 1893 - prvič izšla 1837)

S tem prehajam k predmetu, ki je pritegnil moje zanimanje. Slomškov odnos do žensk in s tem posredno tudi do družine. Poleg že omenjenega Življenja srečen pot je na podoben način napisal tudi nauke, vzgledi in molitve za dekleta z naslovom Krščansko devištvo, v katerem slavi devištvo in vzdržnost, kar pa pri Slomšku verjetno ni posledica leta 1854 razglašene dogme o brezmadežnem spočetju, ki je slavila čaščenje Device in poudarjala prav vrline, ki izhajajo iz vzdržnosti in neomoženosti. Slomšek je namreč knjigo napisal že dvajset let prej. Svoje moralistične članke je objavljaval v Drobntincah. Spadal je med pisce, ki jim je šlo predvsem za to, da bi Slovenci ostali verni in ponižni člani krščanskega občestva ter zgledni podložniki posvetnih oblasti. Za poglobitvega naslovnika svojih moralnovzgojnih nauk pa so si ti slovenski moralisti izbrali družino kot temeljno družbeno celico, ki lahko posameznika obvaruje pred "grešnimi vplivi" modernega sveta, če ostane zvesta temeljnim navodilom krščanske doktrine.

Njihov družinski model je bil strogo hierarhičen. Najvišja oblast je pripadala možu - glavarju družine, ki je prevzemal vodstvo družine in skrbel za njeno materialno blaginjo. Glavna dolžnost žene in otrok je bila, da so družinskemu glavarju izkazovali podobno spoštovanje in podrejenost, kot ga je on moral izkazovati svojim nadrejenim na delovnem mestu in v družbenem okolju. Ta družinski model, ki je bil izbran za vzor, ne glede na družbeno pripadnost naslovnika, pa se je razlikoval od podobe družine, ki nam jo kažejo arhivski viri tega časa. Ohranjeni dokumenti pričajo, da so se družinske vloge v tradicionalnem kmečkem okolju odmikale od tistih, ki so jih sočasno določali slovenski moralisti. Avtorji moralističnih člankov so se sklicevali na svetopisemske nauke, dejansko pa so svojim bralcem na podeželju ponujali povsem neobičajne modele družinskih vlog in vedenja.

Z ločitvijo družine in dela je bila ženska potisnjena v hišo, njena glavna naloga je bilo gospodinjenje, ki pa je bilo in je v bistvu še danes podcenjeno delo. Tak razvoj je pripeljal do tega, da se je uveljavilo ideološko utemeljevanje nove oblike dela med moškim in žensko. Oblikovale so se karakteristike po spolu, ki

ženski pripisujejo pasivnost in emocionalnost, moškemu pa racionalnost in aktivnost. Te karakteristike so počasi postale stereotip.

Nežna in skrbna ženska sodi k štedilniku, saj je zaradi svoje šibkosti nesposobna pridelovati blago, torej ni tvornica ali producentka. Za meščansko ideologijo je bilo samoumevno, da biološka različenost med moškim in žensko povzroča neizogibno naravno nasprotje v vseh dimenzijah življenja. Mirno in harmonično, na zunaj zaprto družinsko življenje, kjer je družina pravi zaklad in zavetje človečnosti, je postalo cilj predstav o sreči moža - meščana. V vseh ideoloških argumentacijah je bila ženska razločno definirana skozi zakon in družino. Meščanske strukture družine in vloge po spolu pa v 19. stoletju ne najdemo le v krogih uradnikov in podjetnikov, temveč so se postopoma uveljavile tudi pri delavcih, nameščencih, rokodelcih in nazadnje celo v kmečkem, podeželskem okolju. Seveda je pri tem vladalo veliko neskladje med bogatimi in revnimi. Ženska je lahko možu v celoti prepustila skrb za materialno blaginjo samo v meščanskih in premožnih družinah. V marsikateri delavski družini pa so bili zaposleni tudi ženske in otroci.

"Molite za svojo družino. Tako boste svojega moža in deco štiporamo v nebesa zanesle", itd., itd.

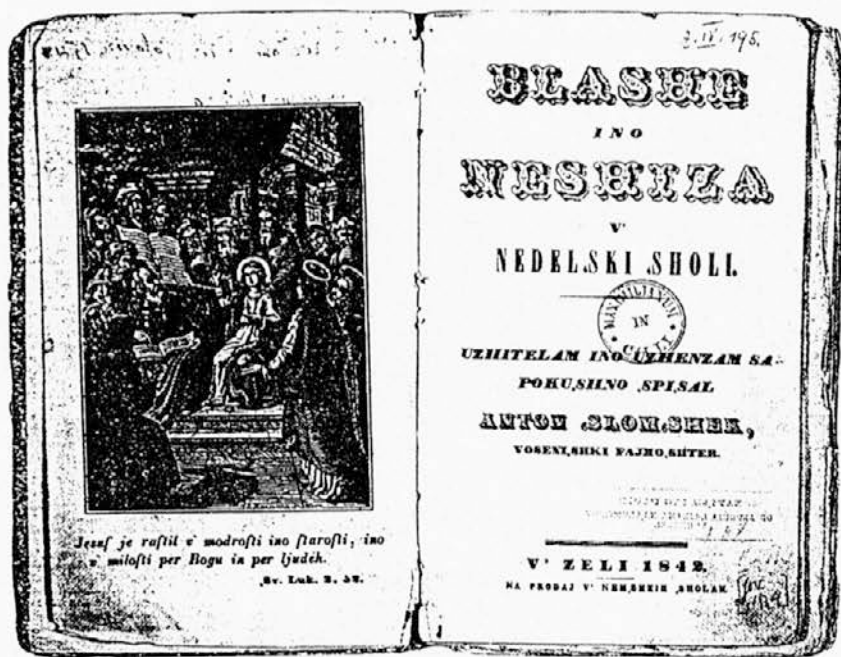
Iz tega je razvidno, da pripisuje ženski vsaj glede vzgoje, gospodinjenja, verskih obveznosti polno odgovornost - ne nazadnje tudi odgovornost za moža. Med vrsticami lahko razumemo, da je ženska s svojo podložnostjo in potrpežljivostjo nekakšen podtalni vodja družine - saj v bistvu drži v rokah vse niti, če seveda izvajamo finance. Kot pravi Luisa Accati: *"Oče vlada, vendar ne gospoduje."*

Drug problem, ki sem ga zasledila, je problem oz. dilema, pred katero postavi dekleta - ali zakon ali devištvo?

"Dvema gospodoma ne moreš služiti."

"Pošteno dekle ne sme nikoli na ples, razen vpriču svojih staršev na kaki domači dobri volji. Popolna devica pa nikdar ne pleše."

Pravi, da je zakon od Boga ustanovljen, da je za obrambo človeškega rodu ter za splošni državni red celo potreben in da ga ravno zato tudi Cerkev nikomur ne prepoveduje, kdor je zanj sposoben. Poudari tudi,

Naslovnica knjige
"Bláže ino Nežica",
ki jo je
Slomšek napisal
v vuzeniških nočeh

V Slomškovem Poduku za zakonske žene in vdove² zasledimo:

"Mož je glava, žena pa srce zakona."

"Žene naj bodo svojim možem podložne, kakor je Cerkev Kristusu podložna."

"Ženina velika napaka je gospodovanje. Gospodinja tri vogle hiše drži, zato lepotičerica, pijanka in zapravljivka hitreje hišo pokoplje kot mož. Biti mora postrežljiva do moža, kajti potrpežljiva žena moža v angela, pikra žena pa v peklenščka spremeni."

"Kar je ura pri cerkvi, ima biti gospodinja pri svoji hiši, ter skrbeti, da vse po redi gre."

da knjižica Krščansko devištvo nima namena odvracati od zakona - nasprotno. Vendar pa ima bralec občutek, da kljub temu le priporoča dekletom, naj raje ostanejo samska. Na primer: *"Sto in stokrat večje bridkosti te čakajo v zakonu, kakor pa če 'tako' ostaneš."*

Trentski koncil je definitivno določil zakonske norme in potrdil, da je poroka v celoti in izključno v pristojnosti Cerkve. Hkrati je zatrdil, da mora biti duhovnik samskega stanu in da je vzdržna samska oseba moralno višja od poročenega človeka. Zgled deviške čistosti je postal intenzivneje normativen.³

Glede na to, da je bila knjižica verjetno kar

razširjena med ljudmi, kar dokazuje veliko število ponatisov, se zastavlja vprašanje, koliko je krščansko vplivala na odločitev žensk glede vstopa v zakonski stan. Dosedanje raziskave glede odstotka samskih in poročenih razlagajo stanje z raznimi ženskinimi omejitvami in drugimi okoliščinami, kot je dedovanje zemlje. Iz podatkov ob štetjih 1857. in 1880. leta lahko razberemo, da se delež poročenih moških po posameznih deželah ni bistveno spreminjal, bile pa so med deželami značilne razlike. Delež poročenih na Koroškem je bil znatno nižji kot v drugih deželah - eden izmed vzrokov za to je bil v drugačni strukturi kmetijskih obratov. Kot logična posledica je zato na Koroškem izjemno velik odstotek nezakonskih otrok.

Za Slomška je torej značilna dvojnost. Po eni strani povečuje devišstvo in neomnoženost, po drugi strani pa postane središče njegovega pastoralnega dela zakon in družina - obnova duhovnega in moralnega življenja v tej osnovni celici družbe na Slovenskem.

Duhovne vaje 1850. in 1858. v konsideraciji "Mittel der Zeit": *"Zakon je točka, v kateri se najnežneje in najtesneje povezujejo družina, domovina in cerkev... Da rešimo Evropo, se mora obdržati zakrament sv. zakona... Naša naloga je sveti zakon pripeljati do največjega možnega spoštovanja in ga tudi obdržati."*

Leta 1849 je ustanovil Katoliško družbo svetega križa za krščansko resnico in pravico, ki je skrbela za versko oblikovanje odraslih, predvsem zakoncev.

Slomškovi nazori glede žensk pa so seveda bili čisto v duhu takratnega časa in cerkvene prakse, kar dokazujejo še drugi sodobni pisci. Jakelj v svojem Poduku zakonskim ženam in vdovam uporablja enake metafore iz svetega pisma, vendar pa je nekoliko liberalnejši: *"Žena je bila vzeta iz Adamovega telesa, pa ne iz glave, da bi čez moža ne gospodovala, tudi ne iz nog, da je nimaš kot deklo in sužnjo pod nogami, ampak iz rebra, ki je blizu srca, da jo ljubiš in spoštuješ, kakor svoje serce in svoje življenje."*

Zanimiva je Šakljeva Tožba starega kmeta, izšla v Koledarju družbe sv. Mohorja 1879. Govori o ničvrednih razvadah, ki so se prijele ženskega spola, da nos vtikajo že v vse, kar po naravi in stari postavi le možu gre. Stari red se podira. *"Povsod so kakor sitni obadi možem za petami ženske, povsod se silijo med nje, dokler jih ne bodo popolnoma pregnale... Vam to ni narobe svet in zmešan svet, da bi si pameten človek mislil, da je zašel v kako norišnico? Ako se prepohlevni možje še naprej umikamo in podajamo, istina, pridemo kmalu do tega: mi bomo morali "kitlje" ali jenke obleči, otroke zibati, perilo prati, žgance kuhati, kruh peči, nogavice spletati in tudi dolge kite nositi... Ne bode vladala sveta ne kitlja, ne burklja, ne metlja! Vse za dom in našo svobodo! Ne vdajmo se, ne vdajmo se!"*

Šak meni, da je nedopustno, da ženske opravljajo moške poklice - v uradih, šolah. Iz tega se vidi, da je

slovenskim moralistom povzročalo hude preglavice že kakršnokoli znamenje ženske samostojnosti.

In kako so na to odreagirale ženske? Pavlina Pajkova pravi v članku, objavljenem v Kresu 1884: *"Veliko krivico dela ženskemu spolu, kdor trdi, da je ona ohola, ničemurna, zapravljiva. Če pa so bogate ženske gizdave, kaj to škodi? Od koga naj bi živeli rokodelci, če ne od premožnejših in bogatinov? Sicer pa ženski kterege koli stanu nikakor ne škoduje, da je nekoliko gizdava. Ženska, ki zanemarija svojo zunanost, ki hodi v zanemarjenih oblekah, taka ženska je lena, in bodite zagotovljeni, da kakor zanemarija sebe, zanemarijala bode tudi dom in otroke."*

"Ženski poklic ni tako malovažen, kakor si mnogi mislijo. Res, da ta poklic ne zahteva visoke dušne izobrazbe, a zato temveč srčne. A kdo ne ve, da je odgojevanje srca mnogo težje, nego odgojevanje duha?"

¹France M. Dolinar, Slovenska bogoslovna akademija v Rimu, Slomškov simpozij v Rimu, 1983

²A. M. Slomšek, Poduk za zakonske žene in vdove, Drobthinice, 1859/60, str. 35-41

³Luisa Accati, Svetničin moč, str. 139-140

Viri in literatura:

- A. M. Slomšek: Krščansko devišstvo, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1894
- A. M. Slomšek: Življenja srečen pot, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1893
- A. M. Slomšek: Poduk za zakonske žene in vdove, Drobthinice, 1859/60, str. 35-41
- A. M. Slomšek: Od krive reje otrok, Drobthinice, 1851, str. 78
- G. Jakelj: Poduk zakonskim ženam in vdovam, Slovenski prijatelj, 1878, str. 564-566
- Šak: Čujte, čujte možje!, Koledar družbe sv. Mohorja, 1879, str. 189-192
- Pavlina Pajkova: Nekoliko besed k ženskemu vprašanju, Kres, 1884
- Slomškov simpozij v Rimu, Slovenska bogoslovna akademija v Rimu, 1983
- Habjan Vlado, Anton Martin Slomšek, Kres, Ljubljana 1992
- Alojz Rebula, Pastir prihodnosti, Celje 1992
- Jože Pogačnik, Kulturni pomen Slomškovega dela, Maribor 1991
- Vinko Škafar, Jakob Emeršič, Slomškovo berilo, Celje 1991
- Andrej Studen: Stanovati v Ljubljani, Studia humanitatis, 1995
- Marta Verginella, Vloga žene in moža v slovenski publicistiki 19. stoletja in v dokumentih s tržaškega podeželja, ZČ, 47, 1993, št. 4
- Vlado Valenčič, O ženski svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma, ZČ 22, 1986, str. 225-259
- Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, Celje 1993

RAZMIŠLJANJA

OB STENSKEM SLIKARSTVU SREDNJEGA VEKA

Stanko Skledar

UVOD

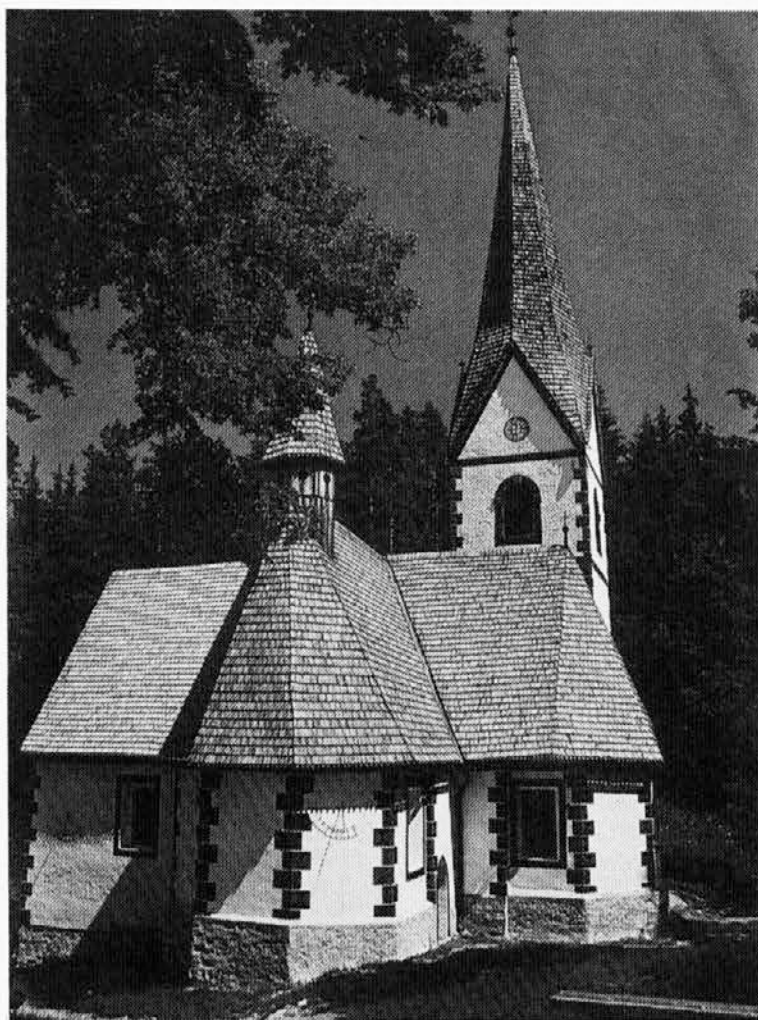
Ko sem obiskoval osnovno šolo, smo v domači vasi obnavljali cerkveno fasado. Sam sem odbijal omet in spomnim se, s kakšnim presenečenjem in spoštovanjem so ljudje odkrivali gotška okna in ostala znamenja srednjeveške cerkve, ki so bila stoletja zakrita. V poznejših letih sem ob študiju izvedel še marsikaj o srednjeveškem človeku in me je to vedno zanimalo. Sedaj, ko živim v Mežiški dolini in ko ob delu vidim, kako njena preteklost mnoge zanima in je tudi turistično privlačna, je zame življenje srednjeveškega človeka še bolj vabljivo.

Ob blokovskih naseljih in novejši železarski industriji, rudarjenju, izdelavi akumulatorjev itd. bi pomislili, da naša dolina nima posebne zgodovine. Pa ni tako.

Leta 1248 se v virih omenja Hilprantus de Guttenstein in s tem kraj, ki ga pod tem imenom navajajo do leta 1952, ko je mesto dobilo ime Ravne na Koroškem. Nekateri kraji (Mežica leta 1154 ali Črna na Koroškem leta 1137) pa se v virih pojavljajo že prej. Vsekakor je bil način življenja Mežiške doline v srednjem veku podoben kot v drugih krajih Evrope, saj je Guštanj (današnje Ravne) dobil status knežjega trga natanko pred 600 leti (1396). Resnici na ljubo nobena cerkev in noben drugi sakralni objekt iz tistega časa ni ostal neokrnjen. Sicer pa so od 17. do 18. stoletja skoraj vse cerkve v slovenskem prostoru barokizirali. V naši dolini pa so, zaradi povečanja števila prebivalstva (industrializacija doline), mnoge na novo pozidali: V Črni, Mežici, Šentanelu, na

Prevaljah. Fragmentov ali ostankov srednjeveških stenskih poslikav pa je v podružnicah ostalo kar nekaj in k njim se bomo še vračali.

Da moremo o srednjeveškem človeku in njegovih pogledih na svet in življenje govoriti ob cerkvenem stenskem slikarstvu, izhaja iz dejstva, da se je življenje človeka v dobršni

Srednjeveška cerkev sv. Helene v Podpeci

meri, včasih celo izključno, odvijalo v cerkvah ali ob njih. Povezanost s krščanstvom je bila za človeka srednjega veka tako sama po sebi umevna, da si danes tega niti predstavljati ne moremo. Ta povezanost z življenjem Cerkev in

teologija, ki sta oblikovali miselno okolje, se odražata tudi v slikarstvu.

Vsebinsko se slikarstvo srednjega veka naslanja predvsem na literarne predloge in vire. Najpomembnejši vir je bilo Sveto pismo stare in nove zaveze, potem apokrifni¹ spisi, pridigarska literatura, v poznem srednjem veku tudi Biblija pauperum², Legenda aurea³, življenjepisi svetnikov, zapisana mistična doživetja in drugo.

Svetopisemsko ali kako drugo sakralno sporočilo je srednjeveški človek, ki v glavnem ni znal brati in pisati, sprejemal v poslikanih podobah. Srednjeveški slikarji niso slikali predvsem iz estetskih nagibov, njihov namen je sporočilo, pri čemer je treba upoštevati, da je program poslikave naredil izobražen naročnik. Zato je v stenskem slikarstvu srednjega veka le redko kakšna podoba sama sebi namen, vse ima svoj pomen. Tako npr. naslikano cvetje ne predstavlja nujno tihožitja, saj pomeni lilija čistost, pšenični klas evharistijo, mašo, vijolica ponižnost itn., medtem ko za mnoge upodobitve niti ne poznamo njihovega simboličnega pomena.

Miselnost sodobnega človeka je drugačna in mu je govorica stenskega slikarstva srednjega veka velikokrat tuja in nerazumljiva. Toda, ali nismo tudi mi še veliko bolj kot človek preteklosti obdani s podobami: TV, kino, časopisi, plakati...?

Pa še to: Za razliko od srednjega veka je danes krščanski pogled na svet eden izmed mnogih, saj pluralistična družba ne mara miselne uniformiranosti. Mogoče se prav zaradi te pluralnosti lažje srečujemo s srednjim vekom in se otesamo predsodkov, ki smo jih mogoče imeli o njem.

Morda srednji vek le ni bil tako temen, kot smo mislili, saj sicer ne bi ustvarjal neverjetnih umetnin in dosežkov, ki so zaznamovali človeštvo do današnjega dne. Poleg umetnin lahko pomislimo tudi na iznajdbo tiska (Gutenberg, 1440), na odkritje Amerike (1492) ali na protestantsko reformacijo, ki je tudi prinesla neke vrste pluralizem.

Pretok informacij je bil za današnje pojme sila počasen, a ljudje so prav tako potovali, prenašali ideje, novosti. Informacijske blokade torej ni bilo. To se lepo vidi tudi v slikarstvu, saj na primer italijansko slikarsko šolo srečamo na Ptuj ali v Gradcu ali pri nas pri sv. Ani na Lešah.

Srednjeveški človek ni bil izobražen v današnjem pomenu besede, saj obveznih šol, kot jih imamo danes, niso poznali (ni vedel, da je Zemlja okrogla, da je blisk moč statične elektrike, da tehnika zmora neverjetne reči), a na temeljne človeške vrednote se je največkrat odzival bolj "normalno" kot današnji človek (gostoljubnost, usmiljenje, medsebojna pomoč...).

Človek srednjega veka je poljubljal škofu roko, pokleknil pred cesarjem, trepetal pred kugo in v marsičem videl čudne sile, sam sebi pa se je zdel popolnoma na mestu in niti na misel mu ni prišlo, da živi v neosveščenih, temnih časih.

RAZMIŠLJANJA OB POSLIKAVAH

STVARJENJSKI CIKLUS

Ena od pogostejših tem stenskega slikarstva srednjega veka je stvarjenje človeka in prvi ali izvirni greh ter predstavlja bistveno biblijsko sporočilo krščanstva. Po tem besedilu je bilo na začetku v odnosu med Bogom in človekom vse v redu, odnosi so bili celo na najvišji ravni in Bog je človeku nudil neslutene možnosti. Potem pa se je zgodila napaka, ki je človeka oropala vseh privilegijev in postal je preprosto človek, celo prijateljstvo z Bogom je izgubil. Da bi se to prijateljstvo obnovilo, je Bog sam poslal svojega sina Jezusa na svet, da poravnava stare račune in vzpostavi nove intimne odnose s človekom.

V tej zvezi so najpogostejše upodobitve: Stvarjenje Adama in Eve, raja ali edenskega vrta, izvirnega greha, izгона iz raja. Način slikanja omenjene tematike je bil različen, odvisno od časa, v katerem je upodobitev nastajala, in od slikarjevega umetnostnega navdiha, v večini pa so si slike dokaj podobne: Adam in Eva stojita ob drevesu. Kača ima v gobcu jabolko in ga ponuja Evi. Kača ima ponekod celo ženske prsi ali krono na glavi. Ponekod ponuja namesto jabolka tudi ogledalo, da bi na ta način zapeljala prvo ženo, Evo. Umetniki upodabljajo situacijo pred grehom in po grehu, ko se prva človeka skrivata za rastlinjem ali kako drugače pokrivata svojo nagoto. Ponekod ju angel z ognjenim mečem izganja iz raja. Vsekakor so upodobitve včasih prav dramatične in še danes zanimive.

Ob tem se mi poraja nekaj misli o človeški goloti, ki se je po cerkvah pojavljala v stenskem slikarstvu. Golota ali slečenost je skoraj izključno povezana z Adamom in Evo. Prvič zaradi tega, ker piše v Svetem pismu, da sta bila naga (posebej po dejanju greha kot prisposoba za neurejen odnos do Boga), in drugič, ker golo človeško telo ni znamenje poželenja, saj je po Bibliji tudi tega ustvaril Bog. Šele stoletja pozneje se je začela manipulacija z golim človeškim telesom in je prav to postalo ceneno tržno blago. Slikarstvo in kiparstvo srednjega veka v golem telesu še zdaleč ne vidita nekaj grdega ali slabega.

Golota je bila samo priložnost za ugotovitev, kako velik je Bog, če tega golega, revnega človeka imenuje svojega otroka in posinovljenca. Šele v 17. in 18. stoletju postane golota znamenje nespodobnosti, in so mnoge upodobitve Adama in Eve prepletkali, golemu Jezušku v Marijinem naročju ali v jaslicah pa naredili oblekico.

ODNOS DO JUDOVSTVA Z OČMI SREDNJEVEŠKEGA SLIKARSTVA

Ko opazujemo srednjeveške poslikave, presenečeno obstanemo, ko vidimo, kakšen odnos ima srednjeveška miselnost do judovstva, stare zaveze, sinagoge (judovska molilnica in obenem tudi verska skupnost). Zdi se nam, kakor da bi bil strašno odklonilen in prezirajoč.

Ena značilnih upodobitev, ki načenja to temo, je tako imenovani živi križ. Živi zaradi tega, ker se vsak krak križa nadaljuje v roko, ki nekaj počne. Roka na levi strani prebada z mečem Sinagogo, judovsko versko skupnost, ki je upodobljena kot žena, ki ima zavezane oči in jaha na oslu, in ta podoba predstavlja zmago Cerkve nad judovstvom. Pri božično-betlehenskem motivu po

nekaterih srednjeveških razlagah vol pomeni težo postave, torej judovstva. Tudi pri upodobitvi križanja se pojavlja tipologija (vzporejanje) Cerkve in Sinagoge. Sinagoga je upodobljena kot žena, ki na Kristusovi levi strani umira, Cerkev pa kot žena, ki se rojeva in je postavljena na desno stran Kristusa.

Ko danes to opazujemo, in če ne poznamo zgodovine, se nam lahko zdi, da je to antisemitizem, od krščanske miselnosti pa bi pričakovali več strpnosti in lojalnosti do drugače verujočih.

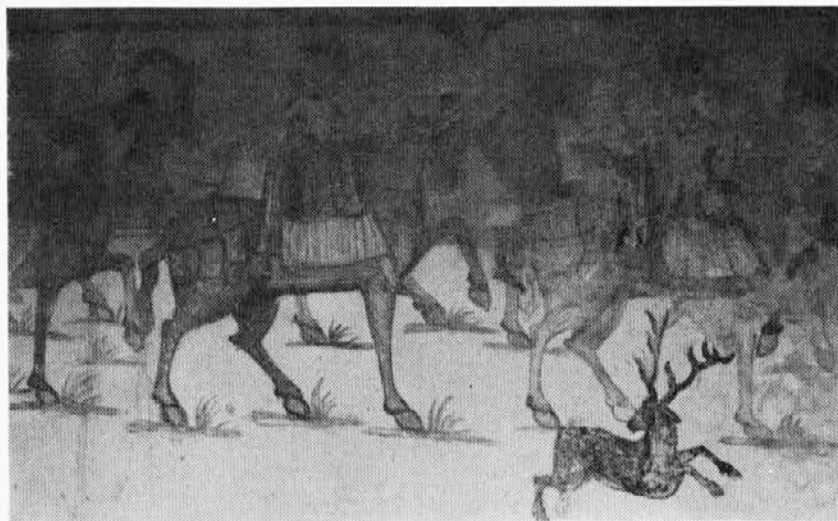
A tudi danes lahko naredimo primerjavo: pomislimo na zatiranje črncev v Ameriki, apartheid v Južni Afriki, na nasprotja med Arabci in Izraelci, kurdsko vprašanje in še marsikaj. In vsi ti so dihal ali še dihajo zrak tega stoletja, ki se ima

za neprimerno bolj demokratično, kot misli, da je bil človek srednjega veka.

Kdo ve, mogoče pa v srednjem veku le niso tako zelo sovražili Judov, kot bi se nam zdelo na prvi pogled. Pa še misel, ki je bila takrat navzoča: Stara zaveza je predpoda, podlaga za Novo zavezo. Nacionalizma še takrat prav gotovo niso poznali. Države v Evropi niso bile urejene po narodnostih, ampak po plemiški pripadnosti. Švicarji so bili v srednjem veku vojaki po vsej Evropi in Slovenci so še v tem stoletju služili cesarju, ne pa domovini, ker nacionalnosti niso bile pomembne.

BOŽIČNI MOTIVI

Kbožičnim motivom ali motivom rojstva prištevamo upodabljanje Marijinega oznanjenja, Jezusovega rojstva, poklona pastirjev, poklona treh kraljev, bega v Egipt in vrnitve iz Egipta.

*Motiv Poklon treh kraljev iz poznega 16. stoletja
v cerkvi sv. Anc na Lešah*

Ikonografsko motiv Jezusovega rojstva ni najstarejši, kar bi mogoče pričakovali. Najzgodnejšo omembo samega praznika božiča najdemo leta 274, prva upodobitev Jezusovega rojstva pa je nastala leta 325 in tam so jasli podobne oltarju. Šele v 5. stoletju se ob jaslih pojavi tudi Jožef in Marija skozi stoletja počasi pravzame vlogo ljubeče matere. V srednjeveških poslikavah, o katerih tukaj govorimo, pa se božični motivi v glavnem pojavljajo tako, kot jih poznamo danes: mali Jezušček v jaslih, ob njem sta Marija in Jožef, tu so še vol in osel, pa pastirji, angeli, ovčke... V poznem srednjem veku se je domišljija umetnikov že zelo razbohotila in imamo prav v božičnih motivih (rojstvo, poklon kraljev, beg v Egipt...) prave scenske in pripovedne poslikave. Rojstvo se dogaja v lirčnih pokrajinah, kralji so postali

razkošni plemiči takratnega časa z vsem spremstvom. V poslikave prav teh motivov so vpletene razne legende (npr. o udomačenih zmajih), pripovedi, celo basni (lov na lisico, o štoklji). Vse je v gibanju in dogajanju. Sv. Jožef kuha juho ali drži svetilko, hrani mačko itn. V tej bogati ikonografski dramatizaciji je mogoče zaslediti vpliv srednjeveških iger na ikonografijo. Dramatizacije bibličnih dogodkov so bile takrat običajne (pasijonske igre do danes).

V cerkvi sv. Ane na Lešah je na severni steni naslikan monumentalni božični motiv pohoda in poklona treh kraljev. Njihov konjeniški sprevid se pomika z leve proti desni. Prvi kralj je ravno razjahal, da bi se poklonil Novorojenemu, druga dva pa sta še na konjih z vsem kraljevim spremstvom. Tu so še zajček in jelen pa štalica z obema živalma. Poslikave so iz poznega 16. stoletja in precej poškodovane.

Z božičnim motivom (Marijino oznanjenje in Poklon treh kraljev) je poslikana tudi severna stena v prezbitoriju podružne cerkve sv. Antona na Ravnah. Dokaj dobro ohranjena freska je iz 15. stoletja.

Božič je danes družinski praznik in ves svet ga tako praznuje. Ob ljubkem dojenčku v revnih jasliah se večini ljudi nekaj premakne v srcu. V srednjem veku pa ta družinskost ni bila prvotnega pomena. Takrat so ljudje razmišljali o prihodu Boga na svet. Bog torej prihaja in on je najpomembnejši. Danes se je, kot kaže, vse premaknilo na človeka. Kaže, da je misel - od človeka k Bogu - sprejemljiva za današnji čas. Naj bo torej božič družinski praznik, za koga tudi verski, in ni nas treba biti sram plemenitih čustev ob tem.

PASIJONSKO-PASHALNI MOTIVI

Če smo razmišljali, da je v ospredju krščanstva božična miselnost, smo se motili. Danes je sicer okrog novoletno-božičnih praznikov po vsem svetu največ praznovanja, trgovanja, prijetnih srečanj, tako da postni čas in na koncu velika noč stopita v ozadje. V srčiki krščanstva pa je vedno bila pasijonsko-pashalna (smrt in vstajenje Kristusa) teologija. Pričakovali bi, da bi tudi v ikonografiji od vsega začetka prevladovala prav ta tematika. Pa ni tako. Prve diskretne simbolične upodobitve križanja (jagnje na križu) so se pojavile v 6. stoletju. Če so v poznejših stoletjih upodobili tudi

*Trpeči Kristus - gotska freska iz leta 1466
v cerkvi sv. Barbare v Zagradu*

Kristusa na križu, je to bil živi, zmagovalni Kristus, največkrat oblečen, z zlato krono na glavi in z ravno razširjenimi rokami. Tako lahko ugotovljamo, da so se prve upodobitve umirajočega Kristusa na križu pojavile na vzhodu šele v 10. stoletju, krščanski zahod pa tega ni hotel takoj sprejeti. Premiki so se zgodili po letu 1200, ko so tudi na zahodu začeli upodabljati v trpljenju umirajočega Kristusa na križu.

Zakaj tako? Po svoje je takšen strah ali odpor do križanega razumljiv. Rimljani so kaznovali s smrtjo na križu samo ljudi iz najnižjega sloja (sužnje, tujce in največje zločince... Rimski državljani ni smel biti križan.). Kristus je bil križan kot politični obsojenec. "Delal se je kralja", so rekli Judje. Križanje je človeka diskreditiralo celo po smrti. Zato je upravičeno zavračanje upodobitev križanega Kristusa. Danes, ko se je sramotnost križanja že zdavnaj izgubila, je ravno križ izrazil simbol krščanstva.

V ikonografiji se, kakor pri drugih tematikah in motivih, domišljija razmahne po 14. stoletju. Tako je Marija žalostna ob križanju svojega sina, ob križu se pojavlja vedno več ljudi (dva razbojnika na križu, vojaki, Judje, žene), križanje se dogaja v krajoliku in zmeraj več je dramatičnosti.

Imago pietatis-Trpeči Kristus ali Kristus trpin

Ta način slikanja prikazuje do pasu golega, mrtvega Kristusa z nagnjeno glavo, ki se dviga iz sarkofaga. Roki sta največkrat prekržani druga čez drugo. Ob njem je prikazano orodje, s katerim so trpinčili Kristusa: trstika z gobo, sulica, žebli, palica, trnjeva krona... Upodobitve se običajno pojavljajo na mestih, ki so nekako povezana z evharistijo, mašo. Pri sv. Barbari v Zagradu je v prezbitariji nad oltarno mizo, upodobljen Kristus trpin, ki je do pasu v sarkofagu in razširjenih rok kaže sledove križanja. Obkrožajo ga angeli z znamenji trpljenja: stebrom, s križem, gobo, bičem in s simboli štirih evangelistov. Freska je bila naslikana leta 1466.

Pashalno-velikonočni motivi

V krščanskem oznanilu je najpomembnejše Jezusovo vstajenje, a se tudi tej temi v ikonografiji ni godilo bolje kot križanju. Tudi pri upodabljanju vstajenja so dolgo uporabljali simboliko ali prisposodobijo najpogostejše preroka Jona⁴, ki je bil tri dni v trebuhu ribe. Pogosto so naslikali tudi rotundo s stebriščem, z ženami in angeli ter s praznim grobom. Šele v 12. stoletju so v kontinentalni Evropi začeli upodabljati "pravo" vstajenje, na katerem Kristus stoji ali z eno nogo stopa iz sarkofaga, stražarji pa bežijo ali so prestrašeni. Po 16. stoletju so začeli upodabljati Kristusa, kako lebdi nad grobom. Kompozicija postaja zmeraj bolj razgibana.

Srednji vek ni poznal medicine v današnjem pomenu besede, z bolečino in s smrtjo pa se je redno srečeval. V veliki večini ni bilo analgetikov in morfija in pred umiranjem človek ni mogel

pobegniti v domove za ostarele ali lepo očiščene bolnišnice in v zadnjem času v evtanazijo. Rojevanje in umiranje je srednjeveški človek lahko samo opazoval in sprejel, čeprav se je obojega veselil in tudi bal.

SKLEP

O b srednjeveških poslikavah smo lahko razmišljali le o določenih vidikih življenja človeka srednjega veka.

Popolnoma ga nikoli ne moremo razumeti, saj ne moremo živeti njegovega časa. Danes živi povprečen slovenski kmet udobneje kakor grofje in škofje srednjega veka. Drugačen je bil srednji vek, kot smo mi danes. Povprečna višina ljudi je bila 150 cm, oblačili se niso kot mi in hlače v današnjem pojmovanju niso poznali, poseljenost je bila majhna, državna uprava je bila povsem nekaj drugega, kot jo poznamo danes...

Po svoje je bil srednji vek simpatičen, pa vendar ne bi živel v tistem času. Ne maram bolh in stenic, ne ranocelnikov in čudnih padarjev in ne od blata razoranih cest. Všeč so mi hlače in čitanke za prvi razred osnovne šole. Rad imam brazilski nogomet in smučišče na Navrškem vrhu in telefon, da se lahko pogovarjam z očetom in mamo. Rad imam svojo državo Slovenijo. Rad imam tudi nedeljsko kosilo s pečenim krompirčkom in kavico za poobede in ženo, ki ima lahko črne lase do pozne starosti.

Nesrečen bi bil v srednjem veku, zato sem vesel, da živim v 20. stoletju.

¹ Apokrif pomeni v grščini skrit, zakrit. Spisi, ki poročajo o Jezusu ali Mariji, kar ni v Svetem pismu.

² V prevodu je to Sveto pismo za uboge. Po vsebini pa je ilustrirano Sveto pismo z določeno tematiko v sredini in v potrditev le te ilustrirani odlomki iz Stare zaveze levo in desno.

³ Zlata legenda Jakobusa de Varagine, ki je izšla leta 1274.

⁴ Preroka Jona so mornarji vrgli z ladje. Požrla ga je velika riba in ga čez tri dni živega odložila na kopnem.

Literatura:

- Karla Oder, Občina Ravne na Koroškem, Ljubljana 1992
Zbornik ob stoletnici nove cerkve na Fari (1890-1990), Bodi pozdravljena Devica Marija, Prevalje 1990
Jože dr. Curk, Ravne na Koroškem, Ljubljana 1987
Stanko Skledar, Teološka, liturgična in vsebinska analiza srednjeveških fresk župnijske cerkve sv. Jurija na Ptuj, Maribor

O IGNACU KAMENIKU

in njegovi knjigi

SLEDI PREKLANIH SIVIN

Janez Mrdavšič

Ignac Kamenik se je rodil 1. oktobra 1926 v Solčavi. Del svojega otroštva je preživel v Slovenj Gradcu. Klasično gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in Mariboru, leta 1951 pa je diplomiral iz slavistike na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Služboval je kot profesor na ravenški gimnaziji in v Slovenski Bistrici, kot dramaturg v Mariboru, kot bibliotekar v Mariboru in v Ljubljani, kjer je bil tudi programski vodja v Cankarjevem domu. Je vsestranski ustvarjalec. Kot literarni zgodovinar se je intenzivneje ukvarjal tudi z literarnim delom Prežihovega Voranca. Posebno uveljavil se je kot dramatik z deli: *Postaja ob veliki cesti* (trpka komedija v 4 dejanjih), uprizorjena leta 1959 v Mariboru, *Dvajset let pozneje* (drama v treh dejanjih), uprizorjena leta 1965, *Marionete* (vzhodnjaška legenda v 2 dejanjih), uprizorjena leta 1968, *Galebi* (drama v 2 delih). Zadnjih nekaj let pa nas Dolenjska založba seznaja z njegovo prozno trilogijo, ki jo sestavljajo: še neobjavljeno *Popotovanje gostača Gregorja*, *Jutro novega dne* (Dolenjska založba, 1993) in *Sledi preklanih sivin* (Dolenjska založba, 1996).

Prizorišče dogajanja *Sledi preklanih sivin* so v prvem delu knjige Ravne, v drugem pa pisateljev domači kraj (Slovenska Bistrica) in Maribor. Zemljepisnih lastnih imen, kot so Dravska in Mežiška dolina, Prevalje, Uršlja gora, Peca in še nekatera druga, ni spreminjal, ime tedanjega Guštanja (Guten Stein) pa je preprosto poslovenil v Dobra Peč.

Za nas je seveda posebno zanimiv tisti del knjige, ki govori o prvi polovici petdesetih let, ko je avtor služboval kot slavist na tedaj komaj nastali ravenški gimnaziji. To zares razgibano obdobje naše novejšje zgodovine je dalo Kameniku tudi snov za "trpko komedijo" *Postaja ob veliki cesti*, ki smo jo v uprizoritvi mariborskega gledališča lahko gledali leta 1959 tudi na Ravnah.

Nosilca temeljnih sprememb, ki so se takrat dogajale v Dobri Peči, sta v knjigi France Prušnik in Gregor Gračnik. Prvi je ravnatelj nove gimnazije, "poetični literat, literarni zgodovinar, razgledan ... tudi po novejši svetovni književnosti", legenda, oboževanec vse doline, glasnik domačnosti. Prepričan je, da je vztrajno kultiviranje krajev in ljudi uspešnejše od vseh oblik nasilnega spreminjanja, najbrž celo edino možno spreminjanje ljudi in sveta. Ve, da so med idejo in njeno

uresničitvijo vedno potrebni kompromisi, ki pa niso le izraz in posledica nedoslednosti ali celo konformizma, temveč lahko tudi človeške pameti in izkušenosti.

Gregor Gračnik je železarski strokovnjak, direktor naglo se razvijajoče železarne, fizikulturnik, svetovljan, ki si v širokem svetu počije in nabira moči za spoprijemanje s sivino v ozkem domačem okolju.

Za Kamenika sta Prušnik in Gračnik izkušena človeka, polna zagona, energije in odločnosti. Oba si, kot pravi avtor, "prizadevata pomagati dolini na noge, vlti ljudem samozavest ... in preprosto z zdravo pametjo prelistati zlo usodo, ki je stoletja visela nad temi neboljenci". Prušnik in Gračnik vsak zase in skupaj želita pregnati "sivino, ki je visela nad dolino in se motovila po njej".

Gibalo gmotnega napredka v kraju, dolini in širšem okolju oba vidita v železarni, gibalo notranje - vsebinske rasti pa v čim bolj poglobljeni kulturnosti kraja. "Gračnik in Prušnik sta preprosto sejala na zemljo, ki je postala naenkrat topla in sprejemljiva," piše Kamenik.

Med ta dva pobudnika in uvajalca sprememb v Dobri Peči je Kamenik postavil železarje, člane gimnazijskega profesorskega zbora in dijake, ki se vsak dan stekajo v gimnazijo. Izrazitejši predstavnik železarjev v romanu ne nastopa. Med člani zbora so nekoliko bolj poudarjeno izpostavljeni: zgodovinar Rus, zemljepisec Zrimškov Brane, geolog Polde, kemik Volfand, še posebno pa Černelc in Jakob, med ženskimi liki pa Olga - Jakobova žena, profesorici Dora in Kristina, ki poseže tudi v avtorjevo intimo.

Med dijaki je najpomembnejši Darko Voglar, urednik gimnazijskega glasila *Samorastnik*. Kritičen je in odločen, kadar gre za pravice do miselne samostojnosti posameznika. Pri debatah v literarnem krožku, ki jih spodbuja in suvereno usmerja, ne gre samo za literarna vprašanja, temveč, kot piše avtor, za odnos do realitet, do stvari, do sveta. Ko Gregor posluša ta razpravljanja, se mu zazdi, da se Uršlja in Peca ... s svojim zelenjem in svetlobo vedno bolj bližata zasmoljeni dolini.

Novela *Osamelec*, ki jo je Darko napisal in jo po daljšem odlašanju z vednostjo mentorja Gregorja izdal v gimnazijskem glasilu, govori, kot piše Kamenik, "o mlademu človeku, ki se sredi vsega tega blaznega kronosa, v katerem mu je živeti, kratkomalo ne znajde. Kamorkoli seže s svojo mislijo ali z ravnanjem, naleti na kozmopolitično gmoto, ki ga razoseblja, mu jemlje njega samega in ga stiska v brezimenski nič... Odločen in obupan se zato nekega dne napoti na bele Pečine... zapre oči in se z razprostrtima rokama požene navzdol."

Darko potemtako z načelnim uporom zoper strah, da bi se bil prisiljen razosebiti v kolektivni nič, predstavlja tretji način, tretjo - osebnostno pot iz megle, ki pa v času dogajanja zgodbe ni imela perspektive. S temi svojimi nazori predstavlja nekakšno vzporednico Gregorjevemu prepričanju.

Osnrednji lik romana je seveda avtor sam. V romanu nastopa pod imenom **Gregor**. Je bivši partizan, po poklicu slavist, po temperamentu zanesenjak, ki sanja o možnosti, da lahko tudi kot posameznik spreminja svet in človeka v skladu s svojimi pozitivnimi predstavami; sanja torej o možnosti preganjanja sivin iz krajev in ljudi. Ob nalogah, ki jih je prevzel kot gimnazijski slavist, posega tudi v kulturno življenje kraja. Režira, načrtuje in izvaja festivalske programe. Verjame vase in zaupa v uspešnost svojih prizadevanj, s tem pa postaja popularen in hkrati moteč. Prepričan je, da se bo sivina začela zeleniti tudi v dolini, ne samo na Peci in Uršlji gori (ne samo v pravem, temveč tudi prenesenem pomenu besede).

Na njegovo odločitev, da odide iz Dobre Peči, vpliva izkušnja z *Osamelecem* in spoznanje, da je za preganjanje sivin premalo prusnikovska zavzetost za ožje okolje. Za to so potrebne prevetritve s sapami širokega sveta. Ozko okolje Dobre Peči postane zanj in za uresničevanje njegovih življenjskih ciljev preozko.

Iz Dobre Peči odide na osnovno šolo v domači kraj, od tam pa v mariborsko gledališče. V njegovo življenje stopijo novi ljudje, a tudi nekaj oseb, ki jih poznamo že iz knjige *Jutro novega dne*.

Med temi je zlasti pomembna Vanda, ki postane njegova žena, mati njegovih otrok in sopotnica njegovega vedno bolj samotarskega življenja.

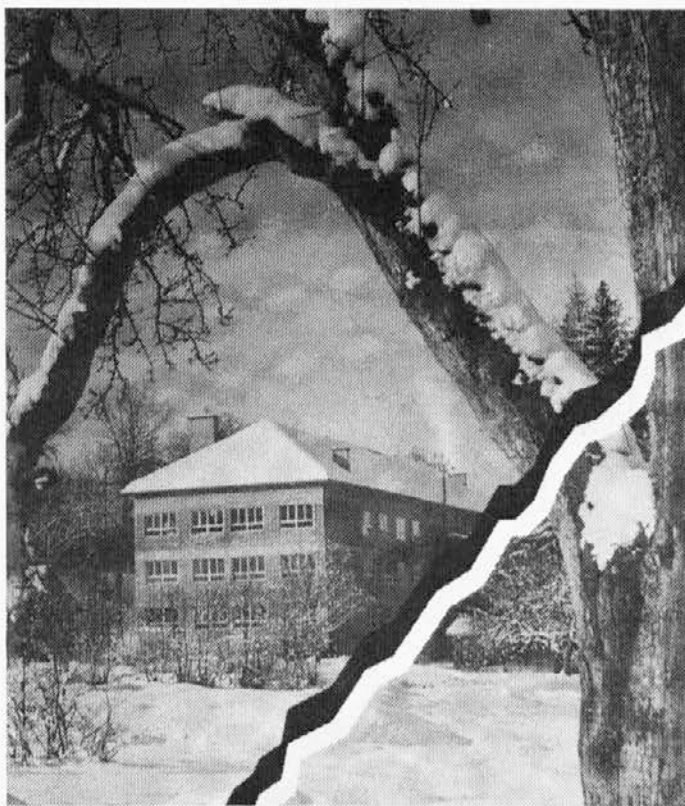
V novih okoljih doživlja Gregor nova razočaranja. Predvsem ga prizadene sestrina smrt. Minejo časi mladostnega entuziazma prvih povojnih let, pa tistih, ki jih je preživel v Dobri Peči! Spozna, da se je "svet zagnal v ceneno pridobitništvo za vsako ceno, da se je uveljavil sistem zvez in zvezic, nazadnje še partijstva. Samohodci zunaj tega sistema so ostajali sami s svojimi sanjami, praznih rok sredi asfaltirane ceste, ne da bi jim kdo privoščil prijazen pogled, kaj šele besedo."

Avtor torej zajema snov za svoj roman *Sledi razklanih sivin* iz lastnega življenja, vendar jo ubeseduje v tretji in ne prvi osebi, značilni za spominske in dnevniške zapiske. Pripoveduje v preteklem času, toda z veliko posedanjevalno močjo, kar pomeni, da opisani dogodki zbujajo

v bralcu občutek, kot da se vse dogaja zdaj, neposredno pred njegovimi očmi.

Za bolj ali manj vse v romanu nastopajoče osebe lahko poznavalec razmer najde modele v resničnih osebah, ki so posegale v Kamenikovo življenje ali hodile vstric z njim skozi čas. Nekatere lahko spoznamo že po zvenu njihovih imen. Vendar pa je treba bralce opozoriti, da osebe v romanu le niso samo preprosti posnetki resničnih ljudi, temveč osebnosti z izoblikovanimi nazori, prepričanji in hotenji, ki jih avtor selekcionira, prireja in izostruje v skladu s potrebami besedila.

Razvoj glavne osebe - od otroških let, ki jih bralci ne

poznamo, ker prvi del trilogije še ni izšel, do avtorjevega aktivnega poseganja v življenjske procese in sežemanja spoznanj v končnem delu *Sledi preklanih sivin* - je obdelan prepričljivo in v razpoznavno Kamenikovem slogu.

Starejšim bralcem, še posebno nekdanjim dijakom profesorja Kamenika, bo tekst budil lastne spomine, mlajšim bo prikazal drobec preteklosti kraja in usode ljudi, ki so sooblikovali podobo njegove polpreteklosti.

HERMAN VOGEL - PESNIŠKI DON KIHOT

ALI "BRIDKI SEJALEC OŠTRIH IN BOLEČIH BESED"

NA POTI ISKANJA SVOJIH HODULI

Miran Kodrin

ODMEVI

Pesniško tkivo **Hermana Vogla** je izmuzljivo, saj so ga številni ocenjevalci in kritiki označevali z zelo različnimi literarnimi usmeritvami: romantika (1), med tradicijo in avantgardo (2), nova stvarnost (3), eksistencializem (4, 5), intimistični humanizem (6), postmodernizem (7), novi realistični tok in imaginizem (8); opredeljevali kot: poezijo odnosov (7), zaznamovanj nesporedumov (9), stanj in mirovanj (10) in programsko poezijo (6); odkrivali idejni temelj v dvojnosti nasprotij: jaz - svet, človek - ljudje, moški - ženska, življenje - smrt, trenutek - večnost, bit - nebit (7), mikro - makrokosmos (11), moč - nemoč (3, 11), svet stvari - svet besed, videnje - vedenje (12), praznina - sled (13); izpostavljali naslednje motivno-tematske sklope: grozljiva notranja drama, trpljenje, želje, neiznajdevanje, narava, človekovo čustvovanje (13), pesniško poslanstvo, možnost individualne poti, usoda poezije (14), človek, žival, drevo (3), delo, ljubezen, sožitje z okoljem, domačijo, minevanje (10), odpoved iluzijam in poceni optimizmu, gola stvarnost, sivina (15), izvisovanje v praznem (9), osama (5), usojenost, tesnoba (11), dvom, praznina, neizrekljivost (12 a), up, mir, svetloba (16), človekova izkoreninjenost iz domačijskega bivanja, boleča transformacija iluzij v hladno resničnost (17), nostalgija po izgubljeni sreči, zaznamovanje številnih nesporedumov (9), minevanje, registriranje izgubljenega otroštva, ki ni mistificirano kot topografija srečnih, neponarejenih, naivno-naturnih doživetij (18); našteji vzgibe za pesnikovanje: čustvovanje, premišljevanje, spominjanje, razkrivanje, fantaziranje, ugotavljanje in določanje položaja v svetu in prostoru (13), izpovedovanje, sporočanje, komentiranje, vrednotenje, presojanje, zavračanje - problematiziranje (7), razdejati red, priti do neobremenjenega jedra stvari, naravnavanje perspektive (19);

dognali, da se mu pesnjenje spreminja v mučenje, poezija je napor, je neprijetnost (11); opozorili na kvalitete: pogum (4), miselna pronicljivost in iskrenost, trdoživa volja (15), intelektualna ostrina, samosvoja usmerjenost, človeška pokončnost (20), plutje proti toku (21), distanca do poetičnega ravnanja (11) in samoniklost, avtentično formulirana neposrednost (17).

Voglove pesmi so poznavali kot: družbenokritične, moralne, socialne, prigodne (13), elegične, blizu krokiem (5), polemične, kot globalne metafore, zgodbe, že skoraj prilike ali sinopsisi (7); ugotovili, da je vsa teža pesmi skoncentrirana v zaključku, v poanti in da so zadnji verzi vzklík, rotitev, domislica (22), ter da se je poezija dvignila iz zakletosti prastarih obrazcev (14).

Ob načinu pisanja "sina Mežiške doline" (15) so ocenjevalci izpostavili: vzporedno označevanje - dešifriranje, staro simboliko, metaforiko, ki ne prehaja v popolno asociativnost (13), elegičnost (5), citiranje iz preteklih kultur (7), besedne igre, dolgi stavek (23), ironijo, paradoks, cinizem (9), pesniško definiranje, igro s paradoksi (19), hladno, prozaično izreko, zvočni in težko določljivi ritmizirani pesniški jezik (17), ohranjanje pripovedi, zgodbe, aluzije in moralke, analizo semantične ravnine določenih besednih vrst, gramatikalne variacije, iskanje foničnih obrazcev (6), telegrafsko zapisovanje v kratke vrste (3), ugotavljanje, dokumentiranje, beleženje (18), ironijo kot obrambni mehanizem pred razočaranjem (14), nevzemirljivo monotonijo, stilno popreproščenost, nalašč neiznajdljivo rimo, posmeh, samoironijo in sarkazem (15).

o svojem poslanstvu in se odpoveduje spreminjanju sveta, v drugi, **Ko bom bog postal**, katere naslov je ironično iluzoren, kaže skepso, nedosegljivost tistega, kar naj bi bila njegova volja (14), v tretji, **Romantika je iz groba vstala**, naslov ni samo simboličen, gre za obujanje romantike, ki jo življenje zmeraj pokopuje, pesniki pa jo znova kličejo v življenje (23); Voglova lirika se podreja poetično otipljivi ideji (12 b), v četrti, **Osoje**, vidijo nasprotje prejšnji - mračnost, pesimizem, zmanjšanje možnosti, realizem (10), zapišejo, da so svetli sinonimi - luč, svetloba, ogenj, bleščava - samo odsev, lesk prave, polne svetlobe, so tisto, v zimskem dnevu za robom, ki ga sonce ne doseže (tu vidimo organski naslov zbirke) (11), pesnik pa je razložil (24), da je naslov mišljen metaforično, da naslovne besede ni v zbirki, da na simbolni ravni pomeni proces treznitve in sestopanja po lestvici iz sončnih (mladostnih, romantičnih) višav na trdna tla, da je v tem pojmu zaobsežena tudi nekakšna nostalgija po domu, otroštvu, preteklosti in da so **Osoje** tudi njegova identiteta; v peti, **Pajčevina in sveder**, pa so prvi del sintagme razložili kot sanjski svet, ki preverja razdalje njegove identitete in pesniške svobode (20) in kot lirčno doživetje koroške zemlje, prednikov, materine podobe in sebe nekoč (25), drugi pa kot vrtanje v neprosojne življenjske plasti (20) in kot protest zoper nizkotnost sveta, vrtajoče misli v ranljivost telesa in duha, soočenje s sabo in časom (25), nekateri pa menijo, da je vtis dvojnosti samo navidezen, da je enovitost naslova v tem, da poveže prvo pesem z zadnjo, enovitost zbirke pa v izpovedi, slogu in tematiki (16).

DOMENLJIVOST NASLOVOV

Nekateri kritiki so se ukvarjali tudi z razlago naslovov Voglovih pesniških zbirk. V prvi, **Razdalje rastejo**, se pesnik sprašuje

ČAST IN SLAVA

Na Slovenskem je nastalo malo romanov v spomin pesnikom, pa tudi antologij posameznih avtorjev ni veliko. Herman Vogel je med obojimi.

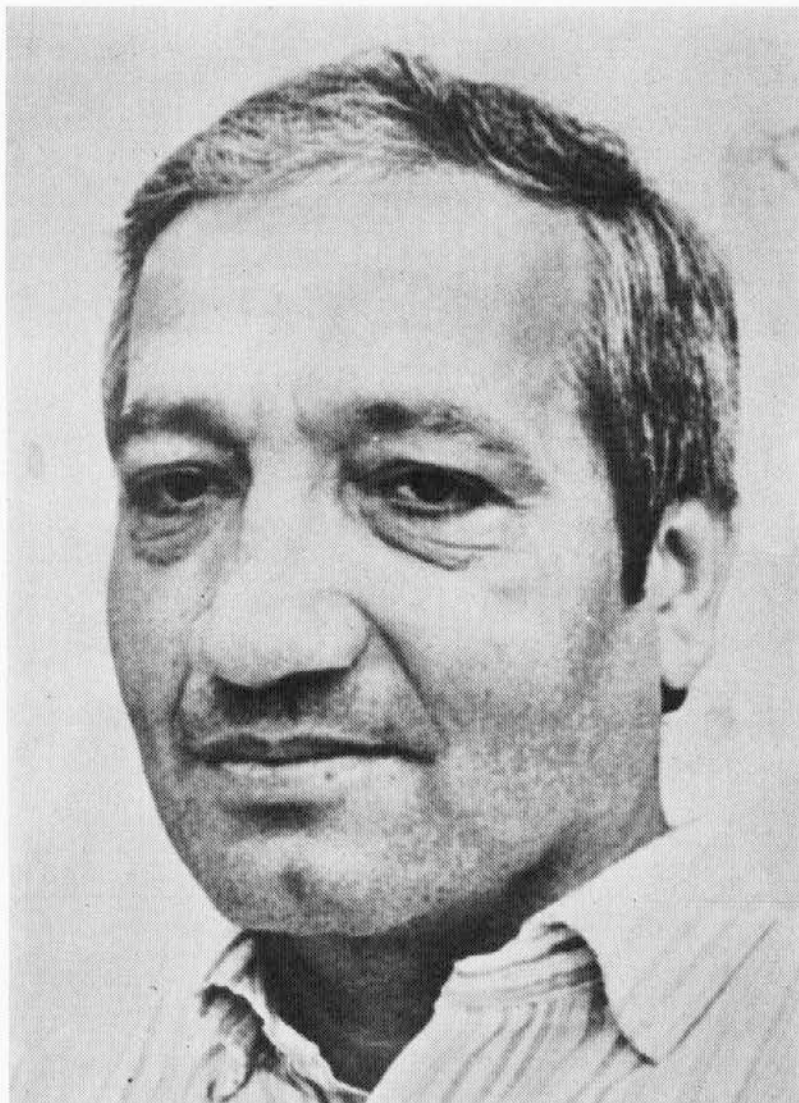
Pisatelj Janez Švajncar je ubesedil "svoj duhovni videz" literarnega kolega v romanu **Bog je odšel**; Josip Osti je v srbohrvaščino prepesnil 48 Voglovih pesmi, zbranih pod naslovom **V lipovi senci**. Prav lipa je ena najpogostejših besed v njegovem pesniškem slovarju, njegov dvoumni simbol, pomeni lepo, mogočno drevo otroštva in preteklosti, kamor pesnik hrepeni iz sodobne ujetosti; toda pomeni tudi drevo, ki na njegovo življenje meče senco, mu preprečuje stik s soncem in povzroča bolečino (13).

ZAVEZANOST SRCU

O b lipi so ključne besede še srce, živalca, čebela, smrt, samota, svetloba, senca, človek, smeh, pajek, razdalje, beseda in glava.

Zadnja verza zadnje pesmi v zadnji zbirki se glasita: "iz srca /po srcu sled" (Sveder). Motiv srca se pojavi v dveh naslovih pesmi - **Lokvanj, srce** - v četrti zbirki in **V srcu vsega** v tretji zbirki. Edninski lirski subjekt vzporedno označuje "v srcu kamna čemi neznana živalca... v mojem srcu čemi svet" (Sporednica), je po župančičevsko razbolen, a tudi prešernovsko oksimoren; "sem ves odseben/ tanka iver me v srce zabode... naredi me velikega v školjki" (Školjka); drugoosebni stopnjuje stisko: "breme nevšečnih besed... te zabode v srce" (Trenutek sprostitve), "srce se ti v krčih poseda" (Skrb), "v srce so ti potisnili drobno cevko" (Romantika je... 16), "čez tisoč let še vedno gnije srce v tebi" (Metamorfoze), "tvoj sovražnik je v srcu" (Pojasnilo); za protitež pa najde uteho v cankarjanskem spominjanju na bližnje: "kakor ta naša stara mati/Ko si jo že čisto pozabil/ se ti oglasi v srcu" (Primeri), "v srcu... ne boš našel čudeža/našel boš svojo mamico" (V srcu vsega), "Roža, ki lega na tvoje srce..." (Oče); tretjeosebni resignirano ugotavlja: "Do srca se je dajal strasti/ veter mu jo je sproti usmerjal po svoji daljavi/ zvenela sta" (Stavki za črno pesem); težko razume zagatno situacijo, skuša jo matematično opredeliti: "dvojno srce/ Koliko hujše je, ko pride ločitev/ in pomnoži z dve" (Rebus).

Množinski prvoosebni lirski subjekt kosovelovsko baladno nagovarja: "saj smo že čisto drugačni junaki, in nam niti Rišpenov motiv ne seže več do srca" (Namišljene elegije 5), "Ne hodite, kamor ni treba, tja pridemo brez potovanja. Z

dušo v roki, s srcem na pladnju" (Lokvanj, srce); tretjeosebni pa sklone krog s prvoosebim edninskim: "najbolj sentimentalni si poslušajo utripe srca" (Namišljene elegije 6).

PREOBRAZBE

V pomenskem prepletanju motivov se motiv živalce navezuje: na motiv srca v pesmi Sporednica in v 12. pesmi cikla Romantika je iz groba vstala: "drobna živalca ni po človeški ne po božji podobi... ve, da se bo jutri zgubila v prahu... si grizlja tanke nohte /Ko zjutraj skrivnostno odide, začutimo v srcih težak nemir."; na motiv upornišтва v pesmi Rak: "nesorazmerna živalca, ki mora vse dni rezati tok/ rada pa bi odrezala smrt"; na motiv pesnjenja v pesmi Beseda in kamen: "Nekaj takega je kot drobna živalca"; v zadnji zbirki pa živalca odraste v pesmi Čudna

žival: "Skozi četvero oči se gledava/ in tehtava se: ti ali jaz...".

Tudi v poeziji H. Vogla se pojavlja kopica živalskih podob: tiger, ris, pes, volk, kobilica, sova, golob, konj, pajek, črv, netopir, mačka, lastovka, polž, rak, mravlja, škorpion, čebela in metulj. V simboliki zadnjih dveh krilatih letalcev je zastopana dvojnost - v čebeli kolektivizem in individualizem: kot simbol množic združuje pridne, neutrudne, disciplinirane: "matere so nam kazale sad in čebele" (Humanistična) in podrejene usodi: "Tiha glasba mi prinaša osamelost udarjanje čebel ob pokrovke" (Muren v ušesu), kot posameznik čebela nabira med tako, da se cvetov samo dotakne, ne da bi jih poškodovala: "Čebela se ne zanima za rožo, ki jo napade (Traktat 3); v metulju pa lahkotnost in nestanovitnost: "Metulja prilicim svoji želji" (Muren v ušesu) ter simbol sončnega ognja in bojvniške duše: "Metulja čaka skrita zanka/ večno luč lovi, ne krila, gon ga žene

v ogenj/ v sredo stvari" (Ura iz narave). V tej točki pa se stikata oba živalska simbola, tudi čebela je bitje ognja. Morda sta zato retorično vprašanje "Ali si lahko zamislite čebelo, ki bi priletela nabirat med na gorečo svečo?" (Vprašanje) in pesem Ukaz ognja bolj razumljivi?

Pajek je na simbolni ravni: posrednik med bogovi in ljudmi: "V kotu nad mizo bo zadržal samotni bog. Pajki mu bodo zapredli sanje v mrežo" (Časa prihodnjega ne bo); tkalec resničnosti, gospodar usode: "Na nas bo noč pošiljala pajke in ptice plest rjaste mreže" (Nič strahu); bitje z lastnim središčem: "boj med/ bremenom nezapiseane davnine in dobrohotno upornostjo pajkastega srca" (Mračnik); predstavnik svobode, notranje prostosti: "V moji glavi se že dolgo sprehaja pajek/ izmišlja si čudne besede in jih drugo k drugi obeša na nevidne vrvi..." (Jezikovne blodnje 1).

Simbol pajčevine se pojavi na začetku prve in zadnje zbirke, ki ima ta motiv že v naslovu. Krhkost pajčevine simbolizira: (ne)resničnost varljivega videza: "rode se besede v pajčevini spomina..." (To ni tako preprosto, kakor se zdi); "na moje nepripravljene prste se je ovila pajčevina najtemnejših kotov" (Ko bo potrebno); tkivo iluzij: "črna in čemerna čemiš tam v kotu/ Iz starih pajčevin pleteš konkreten pomen" (Predaja), "Pajčevina je vse/ kar sem v upu tkal/ vse, za kar sem se gnil..." (Pajčevina).

BITI - NE BITI

V prvenču se motiv smrti pojavlja tudi kot tema celotne pesmi: Utopljenčeva meditacija ob reki, Iz dneva v noč in nazaj; navezuje se na naravo: "bršljan je z zelenimi poljubi/ vsilil drevesu smrt" (Bršljan); "vrham so misli okamenile v trenutku, ko jih je preblisnila smrt" (Ne veš, kaj te čaka), "orehovi listi so obstali mrtvi v nenavadnih državah" (Groza v naravi), in na človekovo samodestrukcijo "ljudje se obešajo kakor za stavo" (Pred vsako pesmijo stoji vprašaj), "V zenici noči pozdravljam svoj razpad" (Sklep). V drugi zbirki tema ni tako pogosta - Gazelica med čakanjem na smrt - motiv pa je izražen v obliki: grožnje: "Prej ali slej te bomo pri belem dnevu ubili" (S teboj smo), ironije: "Srečni morivci/ na drugih opravljate svoj obračun. Nič slajšega od mrtvih oči" (Rehabilitacija), "Mi smo mladi, mi ne poznamo žalostne smrti/ zaupamo

jetiki in alkoholnemu društvu" (Vinska) in otožnosti: "Peli smo slavo v njihov spomin, za vse, ki so umrli od hrepenenja in težkega domotožja" (Nostalgčna). V tretji zbirki je ta motiv prisoten le v pesmih Ogledalo in Za mamico. V četrti se motiv pojavlja prek živalskih podob v pesmi Rak. V zadnji zbirki pa je tema smrti zelo prisotna že v motu in v pesmih: Črno sleme, Mama, Oče, Peščena ura, Slutnja, Truntamora, Na pokopališču, Jezno slovo.

BITI ČLOVEK

Medsebojno sta povezana tudi motiva sence in človeka. Prvi se pojavlja kot zatočišče: "Veja je senčna streha za opoldanski počitek" (Pogovori s ptico), "če mi je v lipovi senci pod bahavim počimom dežnikom na redke trenutke lepo" (V lipovi senci), "takole ždeti v javorovi senci" (Riba na suhem), kot bojišče: "pred belo steno stojim/ in z dolgim rezilom prebadam svojo senco" (Od zgoraj navzdol), "kjer se stepejo opoldanske sence/ tam/ tam so tvoje meje" (Meje). Druži pa ju poraz: "saj ne moreš nikamor/ tvoja senca je privezana nate" (Tu in zdaj), "tri korake za mano hodi moja spremljava. Čeprav je sanjava/ se ne ujemava" (Poslikano telo), ljudje, ki izgubijo senco, si ne pripadajo več: "predmeti potujejo proti obzorju/ v njihovih sencah/ skrito znamenje ždi" (Missa solemno), "Prišla si iz krajev, kjer si smreke posojajo sence" (Geneza), "kot da smo neviden balon/ s sapo v zrak zarisana ničla/ Še sled ne sence zarje" (Menjava straže). V ciklu Pogovori s ptico 1 ljudi označi kot "drobne temne pike/ brez začetkov in koncev poti, v pesmi Kaj je v zraku retorično sprašuje: "Menite, da nam je res kaj do učlovečenja?", v pesmi Traktat pa zgolj ugotavlja: "Nočemo se učlovečiti."

BITI DEŠNIK

Vogel je že v prvenču veliko premišljeval o jeziku in poeziji, saj se že v naslovih pesmi pojavljajo izrazi: pesem, beseda, jezik (npr. Stavki za črno pesem, Pride pesem, Jezikovne blodnje...). Pesnik ustvarjalni postopek povezuje: z notranjim bojem: "Zbujajo se možganske miške/ Najprej grizljajo,

se ustavijo/ spogledajo se/ potem pa zapodijo v igro/ po tankem obodu" (Ključavnica 4); z igro, ki prinaša prijetnost: "Tisti upor v ustih... Ne morem vam povedati/ a ni breme lahko je celo olajšanje" (Beseda iz besede); zadovoljstvo: "Na mizo predse razdeneš svoja čustva/ Preštevaš jih, premikaš in se igraš z njimi/ Potem se dolgo mučiš in se potiš, ko se znova sestavljaš/ in se sestaviš čisto narobe/ Pa vendar se nazadnje počutiš ugodneje" (Namišljene elegije 9); in užitek: "Slast je razmikati stene lobanji/ da se v razmiku nazadnje zgubiš" (Pride pesem); z navdihom in prebliski: "Le redkokdaj imamo priložnost... priti na kraj, kjer se glasovi grizejo" (Naše priložnosti), "Skoz moje možgane leti bleščeča bakla/ z misljo noseča" (To ni tako preprosto kakor na trgu); prihaja v ustvarjalno krizo: "Tam sem zapustil svoje besede Zgubil sem jih" (Stavek pri stavku (beseda); resignirano ugotavlja: "Napisati pesem, ki se obrne proti tebi/ z vsemi štirimi vogli; ki zarenči/ Ki požene iz gore zlogov zlato jabolko z daljnim pomenom/ z nobeno primero obteženo, brez razdalje navzven..." Taka pesem pomeni, da je nesmiselno segati v duše drugih" (Namišljene elegije 8), "Samo na prste lahko preštevam/ koliko razdalj sem utegnil zničiti" (Premiki proti praznini), "V zenici noči se stekajo razdalje/ V zenici noči pozdravljam svoj razpad" (Sklep); a se zaveda: "Sam sem se izročil/ a tudi izbral bom sam" (Ključavnica 1), "Verjeti moraš, da je to tvoja pot/ zavreči moraš slednjo misel na njeno nihanje" (Pri sebi) in poskusi: z ironijo: "priradim razprodajo besed... Če mi ne nasedete/ imam še zmerom zadnjo možnost: zares vam zagrozim z molkom" (Namesto epitafa) in z drugim načinom sporazumevanja: "Tam, kjer moč mojega jezika usahne/ se otrese v zaostalih zlogih/ nadaljujem svojo pot s prsti.../ Od dotika počasi odpadejo/ razdalje od mene v svet/ Nato pride poskus, da bi govoril s kožo, vendar se na koncu samo še tresem" (Jezikovne blodnje 4).

Pesnjenje - "začudenost, zmožnost vezave" - je za Vogla v drugi zbirki nevarno potovanje v neznanu: "Odnášam se po gladini v pragozdove idej/ potujem s plazom" (Brez mejnikov), "Dolga in težka so pota proti rečnemu toku" (Noro), "prestopanje risa" (Motto), terapevtsko početje: "Pomikaš se skozi trenutke, a nosiš sam sebe s seboj/ V daljnih deželah upaš, da boš zravnal svoje bolezn" (Opisi III);

predvsem pa dvom v smiselnost potrjevanja: "Vseskozi se dokazuješ svetu,/ pa se še sebi ne dokažeš" (Opisi II), izpovedovanja: "Zakaj to večno pretakanje sebe na papir,/ to brezglavo iskanje svojih hodulj" (Noro), približevanja resničnosti: "Potrpežljivo grizljamo k sredici/ resnice" (Missa solemnus) ter vloženega truda: "Doklej se boš mučil z ubijanjem čudnih simbolov v glavi" (Opisi III). Pesnik zapiše, da mu poezija ne daje možnosti rešitve: "Poezija mi ne bo mogla pomagati, mislim" (Ko bom bog postal 2), saj se zaveda: nezadostnosti besede: "beseda ne bo nikogar urekla" (Noro), "v besedi opletaš z lupinami" (Opisi I), manipulativne moči jezika: "jezik smo spremenili v primero in sebe v ne - sebe" (Pobožna), zato za hip resignirano umolkne: "Nemočna in nema je moja navzočnost, ko da se mi je v ustih udrlo nebo" (Missa solemnus).

Lirika je v tretji zbirki najprej iluzija: "spet bodo oblaki - razveljavljene metafore -/ gnezdili na nebu" (Romantika je... 4), "blage želje so te ovijale./ Iz njih si napajal sanje za jutrišnji dan" (Romantika... 9), krhka "roža čudotvorna": "Samo to drobno nežno,/ to zeleno dišečo deteljico/ samo to sočno trpko deteljico/ pustite pri miru" (Deteljica); daje možnost medsebojnega povezovanja: "jezik ni zadeli jezika,/ jezik je zadeli ust" (Priznanje), "priznaj/ da si zamolčeval besede, ki bi lahko odrešile" (Romantika... 13), ker ni odživa, se spet za trenutek odloči za molčanje: "bi rekel, če ne bi mojega glasu čakal zid" (Bi), "Privajam se besedam tišine/ besedam brez glasov" (Tiha svoboda); najde zgled v neverbalni komunikaciji: "Govoril je brez glasu, povedal je vse/ izgubil besedo, pridobil v misli" (Romantika... 19), sam pa potrpežljivo čaka: "Možgani pozabljajo stoletno abecedo/ morebiti bodo govorilom zapovedali glas/ ki bo udaril" (Tiha svoboda).

A tega ukaza v četrti zbirki ni, celo več, stopnjujejo se: nemoč: "od zunaj nas ne dosega glasovi/ od znotraj ne prodre noben glas ven" (Faradayeva kletka), "prazna beseda, da te udarim z nemostjo" (Življenjepis); nepristnost in ponarejenost: "Težki odlitki besed na granitnih kvadrlih./ Pa vendar je vse skupaj le imitacija" (Beseda in

kamen), poezija se znova vzpostavi: kot notranji spopad: "te znotraj nekaj zaskeli/ začutiš migljanje v živcih.../ Takšne majhne stvarce/ spreminjajo svet" (Resnik), "boj med/ bremenom nezapisane davnine/ in dobrohotno upornostjo pajkastega srca... in zlahka bere nevidno pisavo" (Mračnik), kot idealna nerealna stvaritev: "in se le v omami včasih razkrije./ Nekaj takega kot / nevidno jajce v gnezdu" (Beseda); zato ostaja le želja po nadčutnem, nedostopnem: "Rad bi govoril o tistem/ kar zavoljo svoje trdnosti/ ni oprijemljivo/ sprti se mi kosa.../ v skrivnostno razmikanje iglic med mahom.../ v tiho dremanje/ v tišje pogrezanje" (Neizrekljivo).

Tudi v zadnji zbirki posveča veliko pozornosti pesnjenju: "Treba je veliko reči premisliti/ jih navzven obrniti/ jih s čisto druge plati pogledati/ jih same v sebi zaviti" (Mah), a spoznanja niso nova, znova naleti na nemoč: "tanka iver.../ me uroči s pravadno besedo" (Školjka), "beseda z molkom spregovori" (Pajčevina), "dotik pove/ kar naj usta molčijo" (Poslikano telo), "in ker nemočni/ po mesečni preji segamo" (Steri), "Pajčevina je vse/ kar sem v upu tkal" (Pajčevina). Čeprav poezija nima moči, pa zanj ni nekoristno početje: "seme bo že prišlo/ in blagoslov; ... iz tihe besede/ ki ne ugrizne.../ Z molkom spregovori" (Pajčevina) in obredno, spravljivo, spokojno, individualno zaključiti: "Tiho besedo/ nevsakdanji rekviem/ varujem zase/ za murna..." (Muren v ušesu 1). Voglova poezija je zavezana: jeziku - zaganja se k njegovim mejam, kar je lahko nesmiselno početje in vodi tudi v molk, v bližino smrti; svetlobi - metafora za: neomejenost "ukvarjam se namreč s svetlobo/ jem jo v velikih količinah" (Pred vsako pesmijo stoji vprašaj) in možnost nejezikovne komunikacije: "Posejal jo je slikar/ na naoljeno platno/ Nenapovedano je znenada/ vdrla iz dežele sanj" (Svetloba) ter predvsem srcu - čustvenost je zanj velikega pomena.

Med Voglovo poezijo in slovensko pesniško tradicijo vlada intimna zveza, zato morda njegovo pozicijo in njegovo razmerje do sveta osvetljuje Kosovelova pesem Dva človeka v kavarni: "Dva človeka: Imaš srce?/ Imaš srce, veruješ v Boga?/ Dva človeka, eden s srcem/ drugi brez srca./ Človek človeku/ Srce srcu/ Smrt smrti/ Človek. Samota."

VIRI:

1. Marko Crnkovič, Večer, 8. oktober 1986, str. 6
2. Marijan Kramberger, ocena na zavihku zbirke Razdalje rastejo, Obzorja, 1968
3. Nace Polajnar, Zgovorne Osoje, 2000/11, 1978, str. 77-79
4. Tomo Rebolj, Osoje, 2000/10, 1978, str. 110
5. Vid Snoj, Problemi 1986, št. 7-8, str. 180-81
6. Denis Poniž, Naši razgledi 1975/10, str. 269
7. France Forstnerič, In memoriam, Naši razgledi, 26. maja 1989, str. 295
8. Boris Paternu, Obdobja in slogi v slovenski književnosti, Ljubljana 1989
9. Matjaž Kmecl, ocena na zavihku zbirke Osoje, Ljubljana 1977
10. Marijan Zlobec, Osoje, Sodobnost/10, str. 1025-26
11. Denis Poniž, Prostor in čas, 1972/1-2, str. 109-10
- 12.a Denis Poniž, Naši razgledi 1978/6, str. 169-70
- 12.b Denis Poniž, Naši razgledi, 22. maj 1975/10, str. 269
13. Jerica Vogel, Obujenke 2, seminarska naloga na FF, 1994
14. Julka Škulj, Delo, 23. marec 1971/79, str. 11
15. František Benhart, Malce drugačna branja, 1990, str. 71-72
16. Jože Wakounig, Pajčevina in sveder, Naš tednik/42, str. 10
17. Drago Jančar, Nova slovenska izvirna knjiga pesmi, Večer, januar 1978
18. Aleš Debeljak, Naši razgledi, 26. september 1986, 18, str. 516-17
19. Vinko Ošlak, Dialogi, 1975/5, str. 330-31
20. Pajčevina in sveder, Celovski zvon/12, 1986, str. 88-89
21. Jože Šmit, ocena na zavihku zbirke Ko bom bog postal, Ljubljana 1970
22. Dimitrij Rupel, Naši razgledi, 9. april 1971/7, str. 209
23. Silva Sešel, Koroški fužinar/3, 1989
24. Miroslav Slana, pogovor s H. Voglom, Knjiga, 1977, str. 599-602
25. Tone Pavček, ocena na platnicah zbirke Pajčevina in sveder, Ljubljana 1986

POMOČ OTROKOM, DRUŽINAM IN ODRASLIM -

nove oblike dela Centra za
socialno delo Ravne na
Koroškem

Mojca Potočnik

O dejavnosti Centra za socialno delo Ravne na Koroškem smo v Koroškem fužinarju že veliko pisali. V 1. številki leta 1994 je npr. direktorica Zmaga Prošt predstavila celotno dejavnost te ustanove, ki se do danes ni bistveno spremenila, uvaja pa vedno nove načine dela, s katerimi se želijo socialne delavke prilagoditi potrebam ljudi, ki potrebujejo pomoč.

Tako so na Centru v zadnjih letih uvedli več oblik preventivnega dela za otroke in odrasle in za celotne družine. To delo vodijo strokovne delavke, zaposlene v CSD, z njimi pa sodelujejo prostovoljci - srednješolci, študenti in odrasli, ki se za pomoč ljudem posebej usposablajo.

Med programi preventivnega dela je najstarejši program za pomoč odraslim **duševno prizadetim**, saj Klub za preživljanje prostega časa le-teh deluje že od leta 1989. Klub vodita

socialna delavka Jelka Kovač in diplomirana psihologinja Zmaga Prošt z 11 prostovoljci. Članov kluba je 25 in se sestajajo enkrat mesečno v dveh skupinah - v Mežici in na Ravnah.

Leta 1991 so na Centru uvedli **odprti telefon** za ljudi v stiski. Vodi ga Zmaga Prošt, na klice pa odgovarja 8 prostovoljcev, strokovnjakov z višjo in visoko izobrazbo. Svetujejo vsako sredo od 16. do 20. ure vsem, ki kličejo na št. 23-399 ali 080-1234, ki je vključena v nacionalno mrežo TOM (Telefon otrok in mladostnikov).

Na osnovnih šolah so tedaj začeli tudi z **mladinskimi delavnicami**. Projekt vodi diplomirana psihologinja Sonja Tiršek z 11 inštruktorji - dva sta izvajalca javnih del, ostali so prostovoljci. V delavnicah sodeluje 60 učencev osmih razredov iz celotne Mežiške doline in 30 sedmošolcev z Raven z namenom, da bi se naučili obvlada-

Skupina prostovoljk in sodelavk Centra za socialno delo Ravne

dovati razvojne krize ter se usposabljeni za življenje v skupini, z vrstniki in odraslimi.

Socialna delavka Marjeta Štrekelj z 12 izvajalkami javnih del skrbi za **pomoč na domu** starejšim, ki ne morejo več v celoti skrbeti sami zase. Njim ta pomoč omogoča, da lahko

ostanejo doma, v svojem okolju, njihovim svojcem pa pomeni razbremenitev vsaj nekaj ur dnevno. Pomoč na domu nudijo povprečno 50 ljudem iz vseh treh občin Mežiške doline.

Za otroke in mladostnike na Centru že nekaj let organizirajo redna sobotna srečanja z naslovom 11. šala, občasno pa **tabore** z različnimi vsebinami. Namen taborov je vzgoja za zdravo življenje in dobre medsebojne odnose. Tabore in 11. šalo vodita socialna delavka Borislava Repotočnik in Zmaga Prošt s 14 prostovoljci, udeležuje pa se jih po 40 otrok in mladostnikov.

Za odrasle z različnimi interesi organizirajo na CSD **študijske krožke**. Voditeljica programa je Borislava Repotočnik, posamezne krožke pa vodi pet mentorjev, ki so se usposabljali na Andragoškem centru v Ljubljani. V skupinah, ki se srečujejo enkrat tedensko, obravnavajo razne teme, od zdrave prehrane, kozmetike, spoznavanja zdravilnih rastlin in biovrtnarjenja do čipkarstva in literarne dejavnosti. Namen krožkov je na prijeten in neprisiljen način posredovati udeležencem nova znanja, hkrati pa jim omogočiti, da se v skupini sprostijo in navežejo prijateljske stike.

Od leta 1993 delujejo v Mežiški dolini **skupine za samopomoč**, v katerih sodelujejo večinoma starejši. Mentorica je socialna delavka Marjeta Štrekelj, v programu pa sodeluje šest voditeljic. Na Ravnah se sestajajo člani Solzic in Klasja, na Prevaljah pa deluje skupina Ajda. Z dejavnostjo v skupini si odrasli, predvsem starejši, dvigujejo kakovost življenja, preprečujejo osamelost med štirimi stenami in uresničujejo različne interese, predvsem pa se v skupini gradita prijateljstvo in pripravljenost za medsebojno pomoč.

Mladi brezposelni iz Mežiške doline so oblikovali skupino **"supernova team"**, da bi z opozarjanjem nase in z medsebojno pomočjo lažje našli zaposlitev. Na Centru pa so letos uvedli še dnevno varstvo za otroke in mladostnike, ki imajo težave v odraščanju in pri učenju.

Socialna delavka Irena Pudgar in diplomirana psihologinja Sonja Tiršek sta pred tremi leti uvedli program za **pomoč otrokom** in leto kasneje še za **pomoč družinam**.

V programu za pomoč otrokom sodeluje 15 prostovoljcev, večinoma so dijaki Gimnazije Ravne. Pomagajo 20 otrokom z različnimi težavami. Nekateri se težko učijo, drugim je treba pomagati pri premagovanju odpora do šole, vedenjske neprilagodljivosti, zapolniti čustveno praznino in razviti čut za sožitje z vrstniki in drugimi. Delo z otroki je individualno, prostovoljci se dobivajo z njimi enkrat tedensko v šoli ali doma.

Pri delu z otroki se je pokazalo, da velikokrat ni dovolj pomagati samo njim, saj so glavni vir njihovih težav največkrat razmere v družini. Irena Pudgar je začela razmišljati, kako bi lahko začela z "zdravljenjem pri koreninah". S starši otrok, ki so vključeni v program, je že imela stike, saj brez njihovega sodelovanja pomoč otrokom ne bi bila mogoča. Pogovorila se je še z drugimi družinskimi člani in kjer so pristali na sodelovanje, so uvedli pomoč celotnim družinam. Ker je tako delo zelo zahtevno - za sodelovanje se je odločilo 12 družin - so pritegnili k sodelovanju strokovnjake ustreznih usmeritev z višjo ali visoko izobrazbo, zaposlili pa so jih prek javnih del.

Pomoč teh delavk družinam je vsestranska in raznolika, namenjena predvsem ustvarjanju boljših razmerij med družinskimi člani in s tem ugodnejše klime v družini. V nekaterih družinah je pomoč enostavna, delavka uvaja posamezne družinske člane v vodenje gospodinjstva, gospodarjenje z denarjem, razporejanje in opravljanje posameznih hišnih del, drugod pa gre bolj za vzgojno ali celo za psihoterapevtsko delo. S pomočjo strokovne delavke se utrjuje partnersko razmerje med zakoncema ter njuno starševsko razmerje do otrok in otroško do staršev. Družino spodbuja, da namenja več pozornosti aktivnemu preživljanju prostega časa, boljše družinsko vzdušje pa omogoča otrokom, da se lažje učijo, pri čemer jim prav tako pomaga prostovoljka ali izvajalka, ki prihaja v družino vsak dan.

Kakor je povedala Irena Pudgar, pri pomoči družinam ne more sodelovati vsakdo, saj morajo izvajalko sprejeti vsi družinski člani, vendar je to zelo potrebno in v večini primerov uspešno delo, zato bodo s to dejavnostjo še nadaljevali.

Delavke Centra za socialno delo na Ravnah ugotavljajo, da pomoč, ki jo prejema posamezniki in družine v opisanih in še drugih oblikah, nikoli ni enostranska, saj se vedno tudi vrača. Mlade prostovoljke si s tem delom nabirajo izkušnje, ki jim pozneje pridejo zelo prav pri delu z ljudmi oziroma v poklicu, odrasle osebe dobijo začasno, sčasoma pa tudi redno zaposlitev, starejšim pa sodelovanje s CSD odpira pot v družbo in jih rešuje osamljenosti in dolgočasje ter marsikomu osmisli leta življenjske jeseni.

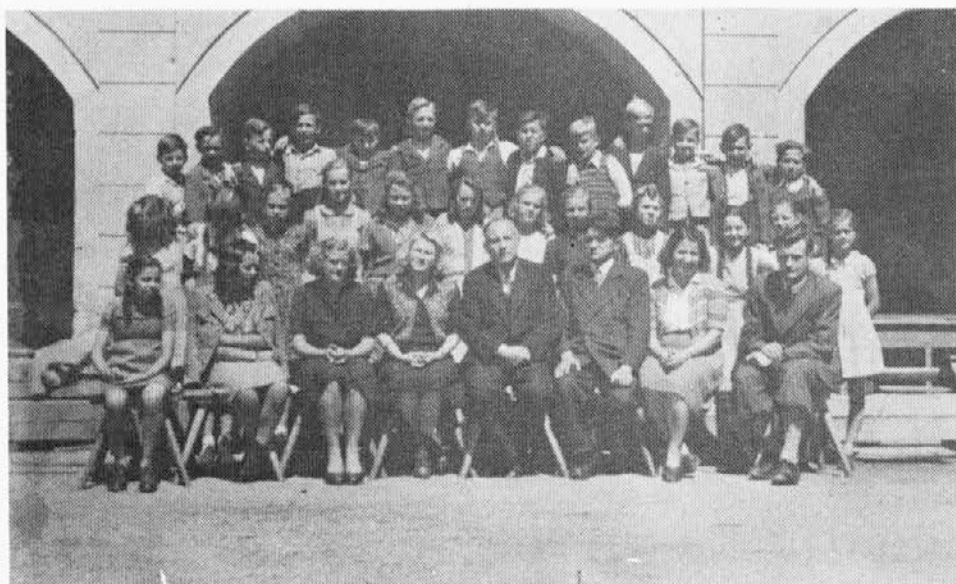
UTRINKI IZ POLPRETEKLOSTI

RAVENSKI GIMNAZIJCİ LETA 1946

Ervin Wlodyga

Na fotografiji so dijaki in dijakinje 2. razreda ravske gimnazije (takrat se je imenovala še guštanjka) ter njihov profesorski zbor. Fotografirali so se ob koncu šolskega leta 1945/46 pred gradom, kjer je takrat potekal pouk.

(Slika je last Marice Krivograd, dijakke in profesorje je prepoznala Ivica Žnidar - Blatnik, dveh imen pa se je spomnil prof. Tone Sušnik. Vsem hvala.)

Sedijo od leve: Pepca Ferk - dijakinja. Profesorji in učitelji: Pavla Vrhovnik, Olga Klun, Marija Vratarič, dr. Franc Sušnik - ravnatelj, Filip Večko, Zdenka Škrjanc, Franc Hribar.

Stojijo v prvi vrsti - dijakinje: Ivica Blatnik, Anica Praznik, Minka Dolinar, Tončka Rezar, Vida Proje, Malčka Klavž, Mira Pogorevcnik, Frančiška Flajmiš, Cilka Čibron, Štefica Fišer, Mojca Korošec, Hermina Podgoršek.

Stojijo v drugi vrsti - dijaki: Viljem Štrucl, neznan, Zdenko Čegovnik, Vlado Juvančič, Rudi Šmon, Peter Večko, Pavli Krivograd, Hanzi Duft, Rudi Geršak, Franc Ratej, Ljubo Cvitanič, Ludvik Lihteneger, Drago Cvitanič.

NOVA VALJARNA ZA ŽELEZARNO PREVALJE

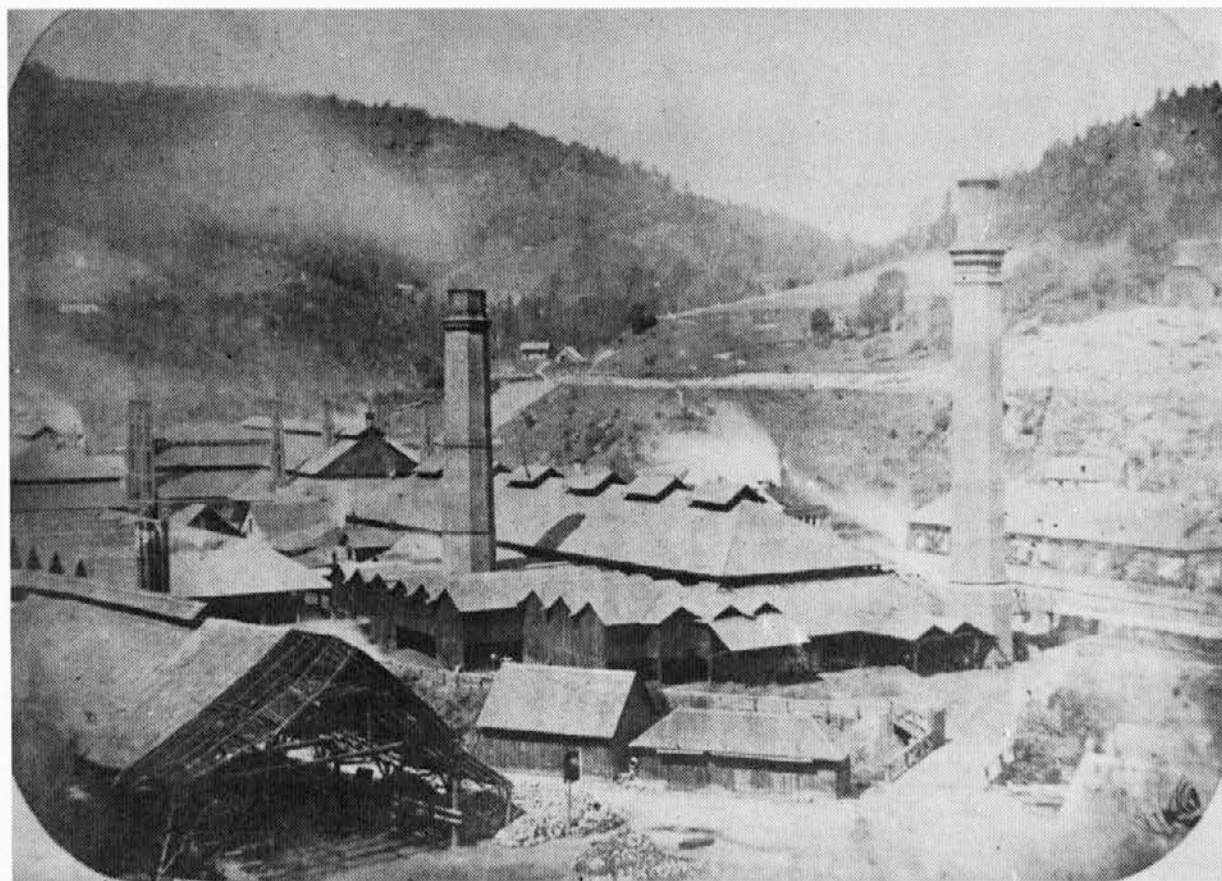
Franč Gornik

Po poldrugem desetletju obratovanja Železarne Prevalje je postalo jasno, da jo bo treba znova razširiti in dograditi, saj je zaradi povečane proizvodnje primanjkovalo prostora, pa tudi vodna moč Meže je bila popolnoma izrabljena.

Leta 1853 so zato začeli na levem bregu reke graditi tovarno, imenovano Eugenhütte. V železarni so se odločili, da bodo opustili uporabo vodne sile ter prešli na parni pogon. Takšne rešitve niso izbrali le zaradi velikega nihanja vodne moči Meže, temveč tudi zaradi dobrih izkušenj drugih železarn, v katerih so paro pridobivali iz odpadne toplote pudlarskih in varilnih peči.

Tovarno Eugen so dokončali leta 1855. Skupna letna proizvodnja v njej in v stari tovarni je odtlej znašala okrog 11.100 ton izdelkov. Istočasno so dali v pogon tudi livarno, v kateri so izdelovali ulitke za lastno uporabo. Zaradi slabih cest in nezanesljivih mostov ter transporta s konjsko vprego namreč ni bilo mogoče od drugod dovažati ulitkov, težkih tudi po nekaj ton.

V tovarni Eugen je na začetku obratovanja stalo: 7 pudlarskih in 7 varilnih peči ter 14 kotlov za pridobivanje pare iz odpadne toplote, 2 parni kladivi ter 3 udarna kladiva za ravnanje odkovkov. V njej so bile tudi proga za valjanje "lup" (polizdelek iz pudlovk, kovan in očiščen žlindre), proga za grobo valjanje ter krožna žaga za odrezovanje vročih

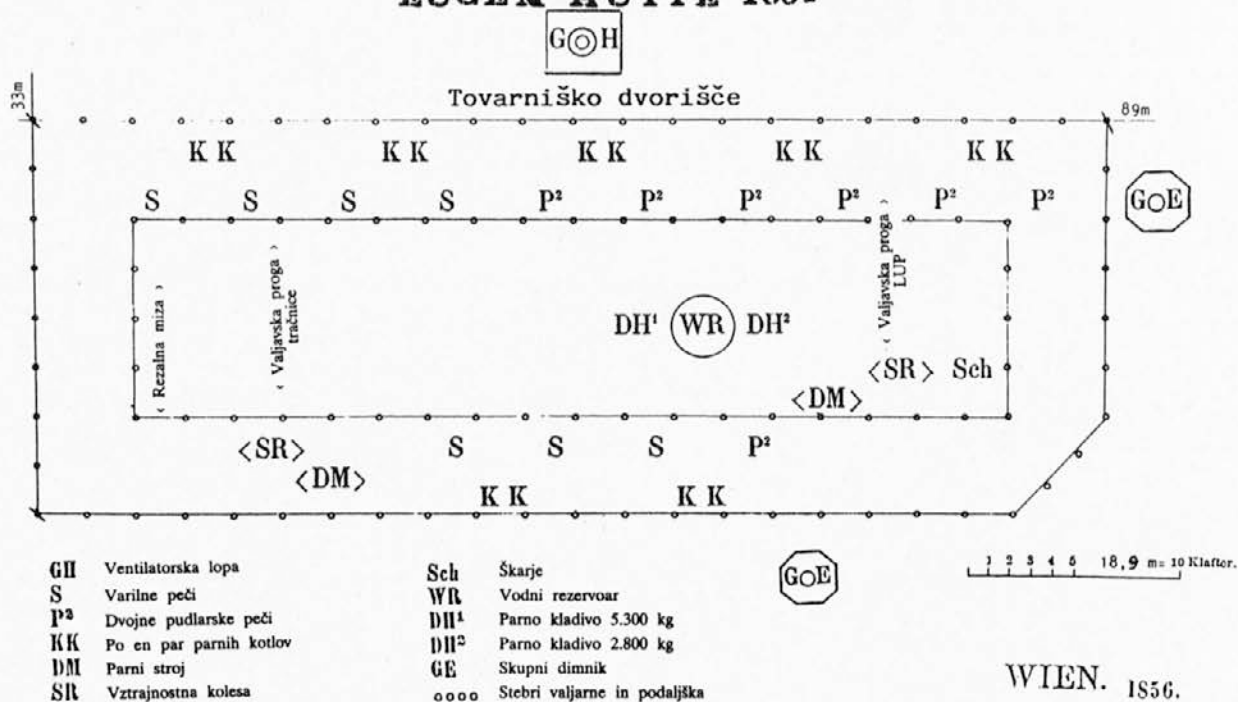
Železarna Prevalje z vzhodne strani

V ospredju: Tovarna Eugen (osrednja hala in prizidki za stroje ter naprave), danes stoji na njenem mestu Tovarna rezalnega orodja.

V ozadju: hrib, ob vznožju katerega so leta 1863 zgradili železnico.

Desno: hiša, v kateri so danes stanovanja in Slaščičarna Polanšek.

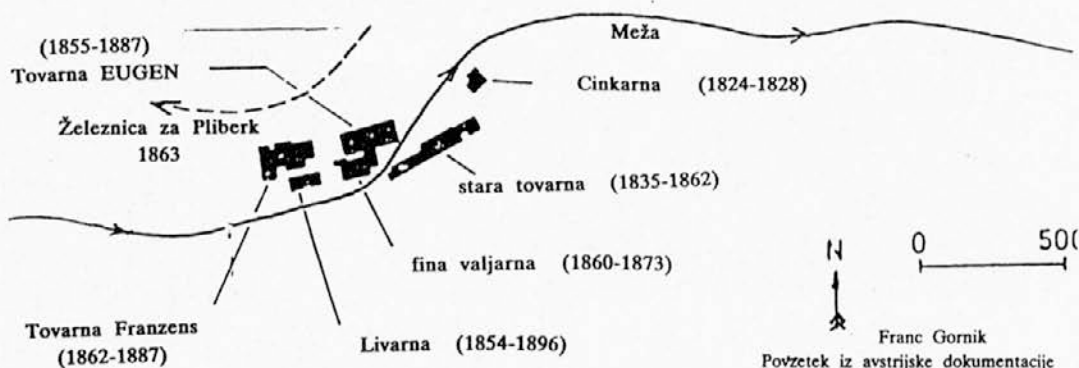
NAČRT NOVE VALJARNE PREVALJE NA KOROŠKEM
EUGEN HÜTTE 1854

“šin”. V delno pokritem podaljšku hale so stali: 3 vretenske stiskalnice za ravnanje tračnic, 3 vrtalni stroji, stiskalnica za luknjanje ter rezkalni stroj. V zahodnem delu hale sta bili nameščeni parni kladivi (5300 in 2800 kg), s katerima so kovali le “lupe” iz pudlovk in varilne pakete (skupaj so namreč varili dele očiščenega železa, da so dobili večji izdelek). Valjavka proga za “lupe” je imela ogromno vztrajnostno kolo, težko 17 ton, ki so ga ulili

na Prevaljah. Zvaljane tračnice so transportirali po valjni progi, ki se je premaknila za 90°, dokler niso zadele na končnike. Med njimi in žago za vroče rezanje je bilo 6 m razdalje. Tračnica je tehtala 210 kg. Dnevno so jih zvaljali 240, skupaj 50 ton.

V tem času (1855. leta) je bilo v prevaljski železarni in leškem rudniku zaposlenih okrog 740 delavcev.

Razpored tovarn v železarni na Prevaljah (ob Meži) - v oklepajih so leta obratovanja

ZGODOVINSKI RAZVOJ KAKOVOSTI LIVARSKIH ULITKOV NA RAVNAH

Vladimir Macur

UVOD

To gradivo sem predstavil ob svečani izročitvi certifikata za sistem kakovosti, ki ga je Jeklolivarni Ravne podelil Slovenski inštitut za kakovost - SIQ 10. septembra 1996.

O razvoju livarstva na Ravnah ni mogoče govoriti brez razvoja jeklarstva oziroma Železarne Ravne kot podjetja, saj je bila Jeklolivarna še do nedavna njen sestavni del in je še danes z delom proizvodnega programa z njo povezana, zato se ta razvoj v besedilu prepleta.

Če štejemo kakovost kot pogoj, da je izdelek uporaben, skladen z zahtevami, da je kupec z njim zadovoljen in da se mora kakovost ob večanju dodane vrednosti nenehno izboljševati, nam zgodovina razvoja dokazuje, da je bila to osnovna naloga pri izdelavi ravnskih jekel, ki jih v svetu poznajo kot kvalitetna in plemenita jekla. Ta sloves pa je ustvaril skromen in delaven človek iz tega koroškega kraja, ki je preživel in še preživlja mnoge krize in odrekanja. Izkušnje so ga naučile, da je znal težave pravočasno premagovati in da je postal dovzeten za nova spoznanja. Vse to se je odrazilo v kakovosti njegovega dela in ravnanja.

Zgodovino razvoja kakovosti sem razdelil po zgodovinskih obdobjih. V vsakem obdobju skušam prikazati, katere livarske izdelke so pričeli proizvajati ter kako je kakovost vplivala na rast podjetja. Pri tem sem uporabljal podatke iz prispevkov v Koroškem fužinarju in v publikacijah ob obletnicah jeklarstva na Ravnah ter iz pripovedovanja Maksa Urnauta, ki se je leta 1945 kot 14-letni livarski vajenec začel usposabljanje v livarskem poklicu. Skromna livarna sive in temper litine je takrat obratovala v vzhodnem delu Jeklarne 1, na prostoru današnje kovaške žarilnice.

OBDODBJE

PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

Na razvoj koroškega železarstva so vplivale železarska tradicija, ki je imela korenine že v starejši železni dobi, in velike potrebe po izdelkih iz železa. Naravne danosti so omogočile raznovrstne načine pridobivanja železa na koroških

tleh, od pridobivanja v talilnih jamah, pečeh na volka, presnovkah, pudlovkah pa do talilnih postopkov. Te naravne danosti so bile: les iz prostranih gozdov, železova ruda, premogovna ležišča, izdatne vodne sile in ugodne prometne poti.

Po kakovosti so znani izdelki kovaškega železarstva ali fužin, kjer so surovo žareče železo iz peči na volka prekovali s kladivom na vodni pogon, pozneje pa so žarečo maso pred kovanjem še žilavili v presnovki ali pudlovki, da so odstranili škodljive primesi, kot sta žveplo in fosfor.

Za kakovost, ki je odločilno vplivala na razvoj v tem obdobju, so bila pomembna naslednja dejstva:

- Dotok znanja z nemškega severa in iz Furlanije

- Delovni ljudje in njihova strokovna usposobljenost (znani so bili mojstri iz Gorenjske in Železne Kaple)

- Zadovoljiti zahteve kupcev (primer: hotuljski kovač Razgoršek je vedno zahteval čisto določeno jeklo za tesače. Jeklo ni smelo biti trdo, ampak bolj mehko in žilavo, pozimi ni smelo zmrzniti in "odleteti")

- Visoka kakovost izdelkov (Posebno dobra znamka pudlanega jekla je bilo t. i. "rožnato jeklo" in v posebni časti so bila jekla, pridobljena s pudlanjem in pretaljena v talilnih loncih za hitroreznе nože in svedre, puške, bajonete, sablje, granate in šrapnele. Kose so bile boljše kakovosti kot inozemske, saj so francoski naročniki dajali prednost dražjemu ravnemu jeklu pred švedskim. Po gostoti se je odlikovalo Thurnovo palično in vlečeno jeklo.)

- Ponudba širokega asortimenta izdelkov.

Gospodarska kriza v letih 1873 - 1876 je uničila železarno na Prevaljah in žičarno v Črni, podlegli sta konkurenčnosti tistih, ki so namesto oglja uporabljali kakovosten premog. Ravne so takrat prestale krizo zaradi preusmeritve iz željarnarstva in fužin v jeklarstvo in s tem v izdelavo širokega izbora navadnih in legiranih jekel, usmerjenih v kakovost.

V letih 1873 do 1876 so v Mežici in na Ravnah izdelali skupaj 600 do 800 ton jeklenih izdelkov letno.

Proizvodnja v letu 1890 je bila 2.200 ton in v letu 1913 10.354 ton.

OBDODBJE MED PRVO

IN DRUGO SVETOVNO VOJNO

Vtem obdobju je Thurnove jeklarne prevzel Böhler. Začasno se je gospodarski položaj zaradi novih tržišč izboljšal, vendar pa so postajale

vedno bolj odvisne od uvoza premoga in koks in konkurenca je bila vedno hujša.

V letu 1926 je pričela na Ravnah obratovati livarna sive litine in temper litine in v letu 1933 proizvodnja jeklene litine. Postavljene so bile naslednje naprave:

- 10-tonska Siemens-Martinova peč
- 1,5-tonska elektroobložna peč
- dve kupolki z zmogljivostjo po 1,5 tone in s premerom 800 mm
- 1,5-tonski Bessemerjev konvertor
- dva kaluparska stroja fa Zimmermann.

Kose železa so pretaljevali v kupolki in talino žilavili v Bessemerjevem konvertorju s pomočjo zraka.

Leta 1937 so proizvedli 1.262 ton jekla in 442 ton litine.

Leta 1940 je znašala proizvodnja jekla 7.695 ton in litine 742 ton.

Livarski izdelki iz tega obdobja so bili:

- **ulitki iz sive litine:**
- serijsko izdelane puše in pokrovčki za osovine
- deli za industrijske peči za lastne potrebe
- kokile za lastno topilnico
- plošče za industrijska tla
- **ulitki iz temper litine:**
- ključi
- cilpepsi, t.i. valjčki za industrijske mline
- **ulitki iz jeklene litine:**
- deli za valjarno in topilnico (sklopke, vodila, lijaki za kokile, kadi za žlindro)
- tekalna kolesa, zobata kolesa
- kolski slog za vagone (kolo, ležaj, pokrovček)
- polži za industrijske mline.

O B D O B J E M E D

DRUGO SVETOVNO VOJNO

Med drugo svetovno vojno se v livarni ni nič spremenilo, le dodatno sta bila postavljena dva kaluparska stroja. Ulitke so uporabljali za lastne potrebe.

Proizvodnja jekla v železarni je v letu 1945 znašala 4.566 ton in litine 395 ton.

O B D O B J E 1945 - 1990

Za to obdobje je značilna hitra rast podjetja (glej sliko) in kraja. Povpraševanje po litini je bilo tolikšno, da so pri delu v livarni pomagali nekateri kupci. Hkrati je za to obdobje značilen širok razmah kakovosti na vseh področjih, o čemer najbolj zgovorno priča usposobljenost številnih strokovnjakov iz različnih strok.

Poglejmo najprej novo zgrajene zmogljivosti v Jeklolivarni:

Jeklolivarna 1 je bila zgrajena leta 1952; postavili so 13-tonsko Siemens-Martinovo peč; 10- in 4-tonsko elektroobložno peč, 1,5- in 1,8-tonsko indukcijsko peč z dvema loncema in peč za sušenje kalupov.

• Jeklolivarno 2 (posebna litina) so zgradili v letih 1969 do 1973 najprej ob Meži in nato so v letih 1979 do 1983 naprave premestili v nov obrat, kjer sedaj obratujeta 0,6- in 1,8-tonska indukcijska peč.

• Jeklolivarno 5 so zgradili leta 1985 za litje ulitkov, težkih do 10 ton. Talino obrat dobiva iz Jeklarne 1.

Naj navedem nekaj podatkov, ki nakazujejo rast Železarne Ravne in s tem vseh njenih sestavnih delov, torej tudi Jeklolivarne.

■ Ob izidu Koroškega fužinarja, leta 1951, je njegov urednik Avgust Kuhar zapisal:

"Ni dovolj samo proizvajati, temveč je treba tudi prodati. Na tržiščih pa so važne: potreba, kvaliteta in cena."

To sta dva čudovita stavka, ki v popolnosti določata, kaj je kakovost. Leta 1964 je začel izhajati še Informativni fužinar.

■ Informativni dokumentacijski center je imel v svojem arhivu 10.000 strokovnih knjig, 23.000 raznih separatov in okoli 3.000 raziskovalnih in strokovnih elaboratov.

■ Do leta 1984 je Izobraževalni (Šolski) center izšolal 2.000 delavcev metalurške in kovinarske stroke, med njimi tudi livarje in modelarje.

■ Ustanovljeni so bili oddelki za inovacije, raziskave, projektno-izvajalni inženiring, konstruiranje, standardizacijo s številnimi doma izdelanimi tehničnimi standardi za vsa področja dela itd.

■ Uvedene so bile porušne in neporušne preiskave jekel: ultrazvok, kvantometer, mehanski laboratorij, metalografske preiskave, metrološke preiskave itd.

■ Nenehno posodabljanje tehnoloških postopkov in avtomatizacija procesov.

■ Uvedba vhodne, medfazne in končne kontrole ter samokontrole.

■ Uvedena avtomatična obdelava podatkov in računalniško vodenje procesov.

■ Uvedena ponovna metalurgija z vakuumsko oksidacijo (VAD - VOD postopek); s tem je bila tudi livarna usposobljena za kakovostno litje katerekoli vrste litine.

■ Prvi v državi smo začeli uvajati statistične metode in v letu 1964 je bilo objavljenih največ metod.

■ Ustanovljena je bila organizacijska enota Zagotavljanje kakovosti.

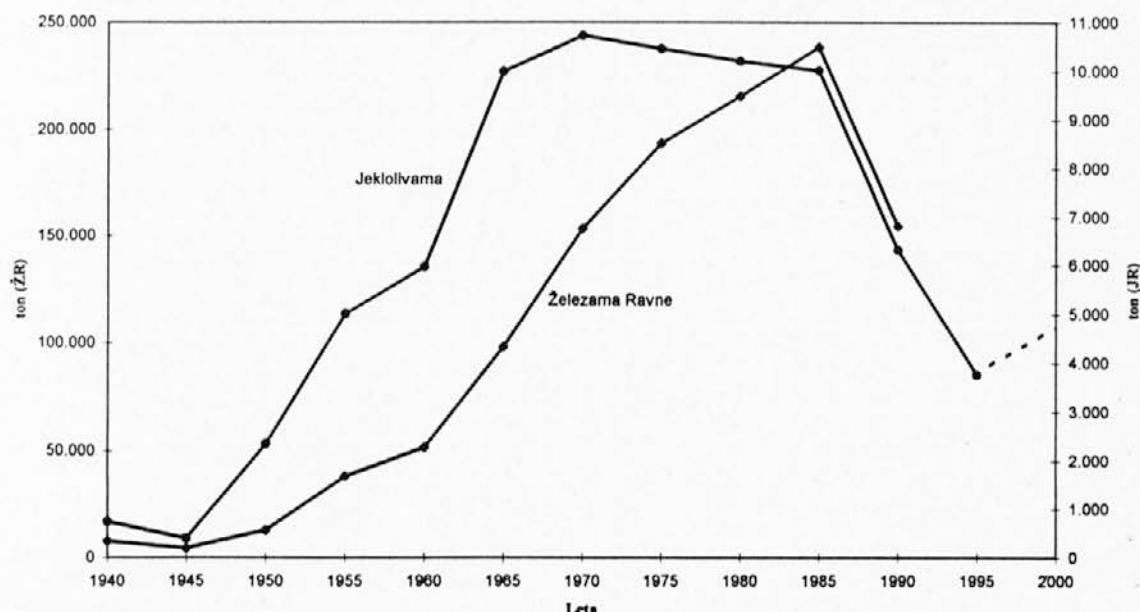
■ V vseh letnih načrtih ter v polletnih in letnih poročilih so bile izražene zahteve po izboljšanju kakovosti izdelkov, povečani produktivnosti in zmanjšanju izmečka.

Uspešno doseganje osnovnega strateškega cilja Železarne Ravne s postopnim opuščanjem navadnih vrst jekel ob hkratnem uravnoteženem razvoju metalurških in mehansko obdelanih proizvodov (finalizacije), in to:

• leta 1950: 11,5 odst. plemenitih in 12,5 odst. kvaliternih jekel

• leta 1959: 60,7 odst. plemenitih in 39,9 odst. kvaliternih jekel

Skupna proizvodnja Železarne Ravne in Jeklolivarne

- leta 1966: 65 odst. plemenitih in 34 odst. kvalitetnih jekel
- leta 1982: 77,5 odst. plemenitih in 21,8 odst. kvalitetnih jekel.

V vseh kriznih letih:

- leta 1963/64 zaradi cenovnih nesorazmerij med bazično in predelovalno industrijo,
- leta 1973 zaradi inflacije,
- leta 1974 zaradi naftne krize v svetu,
- leta 1975 zaradi krize jeklarske industrije v zahodnih državah,
- leta 1987 zaradi splošne družbene krize in izgube jugoslovanskega trga - so se v sanacijskih programih in na vseh sestankih jasno izražale zahteve po zmanjšanju izmečka in povečanju izplena, izboljšanju kakovosti, da bo manj reklamacij oz. pritožb kupcev, in izboljšanju dobavnih rokov.

- Izvedeni so bili številni seminarji o organizaciji dela, poslovanju, krožkih kakovosti, strokovna srečanja livarjev itd.

Dne 11. 9. 1987 je vodja kadrovske službe **Jože Gruden** izdal dopis vsem vodjem oddelkov v Železarni Ravne z naslednjo vsebino:

V dolgoročnih prizadevanjih za razvoj Železarne Ravne smo postavili osrednji cilj:

OBVLADOVANJE KAKOVOSTI

Med načrtovanimi aktivnostmi je prioriteta izobraževanje in usposabljanje zaposlenih. Za vse vodje smo v sistem strokovnega razvoja vključili tudi predmet obvladovanje kakovosti in v ta namen vam prilagamo sijajno knjigo "Kako celovito obvladovati kakovost - japonska pot", ki jo je napisal Kaoru Ishikawa. Knjiga vam bo omogočila aktivno sodelovanje na razgovoru, ki ga bomo organizirali s prevajalcem Lotarjem Kozino dne 5. novembra 1987.

Naslednji korak bodo okrogle mize na temo obvladovanje kakovosti po oddelkih in strokah.

Prav tako vam bo knjiga osnovni pripomoček za izdelavo elaborata v sistemu strokovnega razvoja. Elaborat naj bo izdelan kot projekt realizacije sistema obvladovanja kakovosti v posameznih epotah in ključnih funkcijah poslovnega sistema Železarne Ravne.

V vsem nadaljnjem delu smo v Železarni Ravne in v Jeklolivarni sledili napotkom, ki jih je zapisal **Lotar Kozina**:

Uvajanje obvladovanja kakovosti pomeni, v smislu avtorjev pristopa, bistveno spremembo načina vodenja organizacije. Poudarjeni so dolgoročni cilji in povečanje trdnosti organizacije v primerjavi s kratkoročnimi. Kakovosti proizvodov in storitev ne moremo "vkontrolirati", temveč je treba obvladovati procese v celoti, tako glede kakovosti kot glede količine in stroškov. Nujno je vse tri parametre obvladovati skupno, pri čemer je kakovosti treba dati absolutno prednost v smislu dolgoročne utrditve organizacije in njenega programa.

Tako poudarjeno uvajanje pojma obvladovanje kakovosti je novost za našo prakso. Šele s permanentnim izobraževanjem in usposabljanjem vseh v organizaciji bomo uspeli zgraditi take razmere, ki bodo omogočile prijetne odnose med ljudmi in materialno blaginjo.

Če upoštevamo, da je prvi certifikat v takratni Jugoslaviji dobila Rotomatika iz Spodnje Idrije dne 1. okt. 1989 za sistem kakovosti po standardu ISO 9002 in drugega Iskra Avtoelektrika iz Šempetra pri Novi Gorici dne 29. nov. 1990 za sistem kakovosti po standardu ISO 9001, vidimo, kako zgodaj smo se oprijeli filozofije celovite kakovosti. Pri tem smo se v Železarni Ravne dobro zavedali, da če hočemo graditi celovito kakovost in nenehno izboljševati izdelke, moramo vzpostaviti in naprej vzdrževati dobro urejen sistem

kakovosti po zahtevah mednarodnega standarda ISO 9001, kajti

harmonizirani slovenski standardi
in certificiran sistem kakovosti
nam pomenijo vstopnico v evropski prostor.

Livarski izdelki v tem obdobju:

Leta 1945 - 1950:

- jeklena litina iz prejšnjih let
- močno povečanje kolskega sloga
- tekalna kolesa za žerjave in bagre in deli za bagre (14. oktober Kruševac)
- obloge za mline in polži za cementno industrijo
- ležaji, kolesa in odbojniki za železniška kolesa (to je bil prvi prevzem jugoslovanskih železnic in zahtevanih atestov)
- gosenice za poljedelske traktorje in vojaške namene
- novi izdelki za vojaške namene
- kolesa za lokomotive (Đuro Đaković)
- kotli, težki 8 ton, za Mežico in Bor
- ohišja za menjalnice (STT Trbovlje)
- deli za kamione (zavorni bobni, ležaji, diferenciali za TAM Maribor)
- ventili za armature (navadni nelegirani za Energoinvest Sarajevo in nerjavni za Iskra Barič).

Leta 1950 - 1990:

- sidra za ladjedelništvo
- ognjevarna litina za industrijske peči (Cinkarna Celje)
- ulitki za strojno in gradbeno industrijo do teže 5 ton (to je bil prvi izvoz Jeklolivarne, in to na Češko in Madžarsko)
- ulitki za vojno, lesno, papirno, kemijsko in prehransko industrijo
- rekuperatorji za ogrevanje zraka
- klini za bagerje
- drobilne plošče iz nikelj - kromove litine (Ni hard, Cr hard)
- turbinske lopatice (Gostol)
- obložne plošče in lopatice za velebratorje in peskane komore
- deli za pnevmatiko
- nerjavne armature
- segmenti za nože.

OBDODBJE PO LETU 1990

Obratujejo naprave:

- v Jeklolivarni 1: elektroobložna peč 5 ton in indukcijski peči 1,5 in 1,8 tone
- v Jeklolivarni 2: Indukcijski peči 0,6 in 1,8 tone
- Jeklolivarna 3 dobiva talino od elektroobložnih peči 5 ton in 10 ton.

V letu 1990 je postala Železarna Ravne last države. Zahteva sanacije je bila prilagoditi se zahtevam novega tržišča. Ob vstopu na svetovna tržišča je že v popolnosti prodrlo spoznanje, da podjetja morajo dobiti certifikat za vzpostavljen sistem kakovosti po enem od standardov serije ISO 9000.

Dejavnosti za uveljavitev sistema kakovosti so bile:

▪ 5. junija 1990 je bila opravljena presoja sistema kakovosti po vprašalniku podjetja Fabrika specialnih vozila Sarajevo

▪ 18. januarja 1991 je generalni direktor Andrej Kokalj v Železarni Ravne imenoval Svet zagotavljanja kakovosti

▪ 22. marca 1991 je bil ustanovljen Center zagotavljanja kakovosti

▪ 26. aprila 1991 je izšel Poslovnik kakovosti livarne posebne litine po standardu ISO 9002

▪ v aprilu 1991 je generalni direktor Andrej Kokalj zahteval vzpostavitev sistema kakovosti in njegovo dokumentiranje v poslovniku za vse organizacijske enote Železarne Ravne (takrat divizije)

▪ 5. avgusta 1992 je institucija za certificiranje BVQI dodelila Železarni Ravne - Metalurgiji Ravne prvi certifikat za sistem kakovosti na območju železarne

▪ 1. februarja 1993 je bil imenovan Koordinator zagotavljanja kakovosti v Koncernu Slovenske železarne.

30. aprila 1993 je poslovodna

konferenca Slovenskih železarn sklenila:

▪ ustanoviti strokovni tim Slovenskih železarn za kakovost

▪ na zahtevo generalnega direktorja Andra Ocvirka ustanoviti oddelke za kakovost v vseh družbah SZ

▪ ustanoviti šole kakovosti

▪ izvesti program izobraževanja direktorjev koncerna, družb in vodij kakovosti za kakovost

▪ organizirati projektne time za kakovost

▪ napisati politiko kakovosti koncerna SZ

▪ 24. junija 1996 je Slovenski institut za kakovost - SIQ potrdil Jeklolivarni Ravne certifikat za sistem kakovosti po standardu ISO 9001

▪ 18. septembra 1996 je Jeklolivarna Ravne dobila še certifikat za sistem kakovosti od mednarodne mreže za certificiranje sistemov vodenja EQNet (The International Certification Network).

V tem obdobju je Jeklolivarna pričela izdelovati naslednje ulitke:

- briketirne segmente
- navijalne bobne
- vgradne dele za strojno industrijo
- mlevne sklede za meso
- armature za plinovode
- ohišja črpalk za nuklearke.

In kako naprej? Jeklolivarna ima izdelane strateške usmeritve zagotavljanja kakovosti do leta 2000 in načrt poslovanja do leta 2005. Končni cilj je spremeniti strukturo proizvodnega programa ulitkov tako, da bodo v strukturi namesto nelegiranih in nizkolegiranih ulitkov prevladovali ulitki visokolegiranih jekel, kot so npr. ulitki za nerjavne armature.

Kamnikovo ponovno "odkrivanje" Voranca - na glasbeni način

Andreja Čibron - Kodrin

Milan Kamnik, ki je s Tonijem Apohalom pred leti sestavljal duo KORA (mnogi novinarji ga že označujejo s pridevnikom legendarni), se je poleti vrnil na slovensko glasbeno prizorišče z novo zgoščenko in zvočno kaseto Dolina smrti. Zadosten razlog za klepet z njim.

Kakšni so vaši spomini na obdobje, ko sta s Tonijem Apohalom nastopala kot duo KORA?

Začela sva pred 21 leti. Izdala sva dve samostojni kaseti in eno malo ploščo. Veliko pa sva nastopala.

Prvi večji javni nastop pred kamerami in mikrofoni sva doživela leta 1975, ko sva sodelovala na razpisu za slovensko rockovsko selekcijo, ki jo je organizirala revija Mladina. Na predtekmovanju v Velenju sva zmagala skupaj z novomeško skupino Rudolfovo ter nastopila v finalu v ljubljanskem Študentskem centru.

Takrat so v Sloveniji prevladovali pevci popevk, v najinih pesmih pa so bile prepoznavne poteze countryja in folka. Moj vzornik je bil in še vedno je Bob Dylan. Kupil sem vse njegove plošče. Zame je pesnik, ne le kantavtor ali folk pevec.

Duo KORA (Koroška, Ravne) je bil v tistem času eden redkih duetov. Le-ti so se sicer občasno pojavljali, npr. za sodelovanje na festivalih, potem pa so razpadli. S Tonijem sva imela tudi istoimenski ansambel. Ogromno smo nastopali na Koroškem, pa tudi drugje v Sloveniji. Takrat bi se od glasbe dalo živeti, danes pa je to teže.

Na duo KORA me vežejo lepi spomini. S svojo glasbo sva zaznamovala tisti čas v Sloveniji, kar nama mnogi tudi priznavajo, npr. z besedo legenda.

O tem, da bi s Tonijem ponovno sodelovala, nisva govorila. Z glasbeno kariero je prekinil, še preden je zbolel.

Tudi sam sem se šele sedaj odločil, da posnamem pesmi, ki sem jih ustvaril v zadnjih letih.

Že imate status samostojnega kulturnega delavca?

Ta status si ravnokar urejam. Postopek je dolgotrajen. Mnogo glasbenikov pa se je - po drugi strani - temu statusu tudi že odreklo zaradi drastičnega povečanja prispevkov. V Sloveniji namreč prevladuje t. i. dance scena, zato je vse ostalo glasbeno dogajanje odrinjeno na rob, glasbeniki pa nimajo dovolj možnosti za nastope.

Pričakujem ugodno rešitev vloge. Kriteriji za pridobitev statusa so namreč trije samostojni nosilci zvoka pa mogoče še priporočilo lokalne kulturne srenje.

Kako ocenjujete glasbeno sceno na Koroškem?

Ko je bila še kavarna, so bili "zlati časi". Ansambel KORA je tam igral za zabavo in ples kar pet zaporednih sezon, in sicer vsako soboto. Na ples na Ravne so hodili celo iz Maribora. Igrali smo tudi na drugih prireditvah, občnih zborih ipd. Seveda je res, da je bil gospodarski položaj boljši; danes si ljudje ne morejo privoščiti zabave vsak teden. Vendar, če bi obstajal primeren prostor, bi se starejša generacija mogoče enkrat mesečno le še podala na ples...

Mladina ima še kar dobro glasbeno ponudbo. Diskoteke in klubi so zlasti ob koncu tedna polni, čeprav program ni vedno najboljši. Vendar sem bil prijetno presenečen, ko sem ugotovil, da znajo mladi, tudi osnovnošolci in celo otroci iz vrtca, nekatere moje

pesmi na pamet; verjetno tudi zato, ker so besedila pesmi priložena zgoščenki.

Kar se tiče glasbene ustvarjalnosti na Koroškem, je treba reči, da avtorjev skoraj ni (še duet After eight, pa mogoče še kdo), so pa poustvarjalci, predvsem dueti, ki preigravajo tujo glasbo, ne pa lastnih skladb.

Tudi nastopov večjih skupin skoraj ni več. To je drago, poslušalci pa so navajeni, da ni vstopnine. Gostinci namreč želijo tako pritegniti goste, da bi čim več iztržili, glasbenim skupinam pa niso pripravljeni odšteti ustreznega plačila.

Na zadnji kaseti oz. zgoščenki so: stari uspešnici (Dolina smrti, Adelina), priredbe tujih skladb (Staram se, Rad mam pir, Pacl'gr na ojn) in ljudske skladbe (Koroška fara), za druge ste napisali besedila in glasbo vi (Kje si, Zastonj, Jirs in Bavh, V Libeličah, Svetneči Gašper, Vse sem dal ti). Skladbe so, po ocenah kritikov, vesele in ljubezenske, radožive, vendar tudi realne in socialno ozaveščene. Besedila štirih pesmi požete tudi v koroškem narečju. Je takšna mešanica pesmi recept za uspeh plošče?

Odločitev, kaj naj uvrstim na kaseto oz. zgoščenko, je bila težka. Na njej je na eni strani prerez mojega dosedanjega dela, po drugi strani pa sem moral upoštevati tudi komercialni vidik. Če bi bile vse pesmi v narečju, bi se število kupcev zožilo le na Koroško, pa mogoče bi jo kupil še kak Korošec, ki sedaj živi kje drugje v Sloveniji. Vesel bi bil, če bi na kaseto lahko uvrstil samo pesmi v narečju - konec koncev ima Mežiška dolina že svojo fotomonografijo in videokaseto - vendar tega brez pomoči domačih kulturnih institucij ne bi zmoget. To bi moral biti koroški projekt.

Izid kasete oz. zgoščenke je podprlo skoraj 100 sponzorjev, mnogo od njih tudi s storitvami. To pomeni, da sem naredil "ta pravo stvar", kar se vidi tudi pri prodaji. Zgoščenka v nakladi 1200 izvodov je že pošla, ponatis bo decembra. Takrat bo izšel tudi tretji ponatis kasete, ponovno v tisoč izvodih. Doslej sem kaseto in zgoščenko prodajal v glavnem sam (založba še nima lastne distribucije), predvsem na Koroškem. Pričakujem, da bo prodaja stekla tudi drugje v Sloveniji, kar pa je odvisno tudi od managerjev in medijev.

Zanimivo se mi zdi vpletanje motivov iz Prežihovih del v vaše pesmi. Kaj vas je spodbudilo k temu?

Imel sem slabo vest, ker sem Prežiha v osnovni šoli preveč površno bral. Novele iz zbirke Samorastniki pa so bile takrat sploh pretežke za nas. Tudi zdaj, ko zapojem pesmi Jirs in Bavh ali Svetneči Gašper, opažam, da mnogi za ti dve noveli sploh ne vedo.

Pesmi mi ni bilo težko napisati, saj imajo vse zgodbo. Pa tudi za občinstvo je pesem, napisana na takšen način, privlačnejša.

Novela Jirs in Bavh sem večkrat prebral, zgodba je tu jasna: denarja ni, vole je treba prodati. Pri Gašperju (novela Pot na klop) so me pritegnile stare kletvice. Sploh pa Svetnečega Gašperja najraje pojem v živo, ker je tu pomembna tudi igra.

Ne ustvarjam po kakšni posebni metodi. Odvisno je od razpoloženja, okolja, razmer; včasih lahko napišem v mesecu dni pet pesmi, potem pa pol leta nič. Nikoli namreč nisem in ne delam po naročilu.

V preteklosti ste pogosto sodelovali na narečnem festivalu Popevka vesele jeseni v Mariboru, sedaj pa ste med organizatorji bodočega Koroškega narečnega festivala.

Festival Popevka vesele jeseni ni več to, kar bi moral biti. Nekatere pesmi sploh nimajo nobene zveze z narečji. To se da dokazati, saj ob vsakem festivalu izide bilten z besedili.

Na festival sem doslej nekajkrat poslal svoje pesmi. Moje izkušnje: pesmi Samorastniki niso sprejeli - brez obrazložitve. Isto pesem (ki sem jo potem naslovil Skurne besede) so v program uvrstili čez dve leti, pa še nagrado za besedilo so mi dali. Naslednje leto niso sprejeli Jirsa in Bavha, češ da je skladba predolga. Pozneje komisiji ni bila všeč pesem V Libeličah, češ da je lokalpatriotska. Isto leto pa je na festivalu zmagala popevka Moj Maribor... Spoznal sem, da je festival "kuhinja", zato nekaj let nisem poslal nobene pesmi. Letos sem ponudil pesem Avbeten ded, pa se zopet ni uvrstila v tekmovalni del.

Ideja o koroškem narečnem festivalu se je rodila pred kratkim na vašem pikniku v Libeličah. Tudi kulturniki iz drugih krajev menijo, da je treba nekaj storiti, da ohranimo naše narečje - tudi s pomočjo festivala. Koroško narečje je zelo raznoliko, v vsakem kraju govorijo drugače, če pa bi pritegnili še koroške Slovence iz Avstrije, bi bilo sploh pestro. Tudi izvajalcev zabavne glasbe imamo veliko. Mogoče bi na festival uvrstili tudi ljudske pesmi. Brez tekmovalnega dela pa verjetno tudi tu ne bo šlo.

V Libeličah imajo idealen prostor za tako prireditve - bila bi pod šotorom na igrišču. Na Koroškem namreč ni primerne večnamenske dvorane, ki bi bila tudi akustična.

Koroški narečni festival ne bo konkurenca mariborskemu, ampak želimo le pokazati sebi in drugim, da znamo peti. Če bomo osnovali organizacijski odbor še pred novim letom, bo festival že prihodnje leto.

Kakšni so vaši načrti za prihodnje? Boste poslušalce kmalu razveselili z novo kaseto oz. zgoščenko?

Za novo kaseto in zgoščenko imam pripravljene že vse pesmi. Nekaj bo priredb starih pesmi dua KORA, nadaljevati pa mislim tudi s tematiko iz Prežihovih del. Levi devžej in Slovenec sem sva s Tonijem posnela že kot duo KORA, pripravil pa bom še Solzice in Vodnjak ali Boj na požiralniku. Tako bom končal svoje videnje Vorančevih del skozi glasbo. Upam, da bo nekoč izšla mini zgoščenka s pesmimi, ki so nastale po Prežihovih novelah in črticah.

Kaseto oz. zgoščenko bom posnel šele jeseni prihodnje leto, izdala pa jo bo - tako kot zadnjo - založba Conan iz Maribora. Na glasbeni sceni je pač tako, da je treba čim več izdajati in pogosto nastopati, ker te tako opazijo tudi mediji. Če nisi dejaven, te občinstvo v množici novih izvajalcev kmalu pozabi.

KOROŠKA ODBOJKA SE ZNOVA VZPENJA

Mojca Potočnik

Odbojko so ob koncu prejšnjega stoletja začeli igrati v Ameriki, v Sloveniji in Mežiški dolini pa se je udomačila po prvi svetovni vojni. Na Ravnah so jo prvi igrali v društvu Sokol, in to od leta 1928 dalje. Tekmovali so s sokolskimi moštvii po vsej Mežiški dolini in po Štajerski od Slovenj Gradca do Maribora, malo pred vojno pa so začeli prirejati tekme tudi s Fantovskim odsekom. Sokoli so imeli svoje igrišče pri železarni, ob tako imenovani ruski baraki, od leta 1931 pa pri Sokolskem domu, moštvo Fantovskega odseka pa za sedanjim Kulturnim domom na Ravnah.

Po drugi svetovni vojni se je ravenska odbojka razcvetela hkrati z drugimi športi. Ustanovili so Fizikurno društvo in v njem sekcijo za odbojko, ki se je pozneje preimenovala v Odbojarski klub Fužinar. Ta je do leta 1990 deloval v okviru Športnega društva Fužinar, to leto pa se je osamosvojil.

Ravenski odbojkarji so začeli dosegati uspehe v republiškem merilu že v začetku 50. let, kmalu pa so se uveljavili tudi v državnem, jugoslovanskem merilu. Leta 1956 se je OK Fužinar prvič uvrstil v 1. zvezno ligo, po nekajletnem igranju v republiški ligi pa je v državni vrh posegel znova leta 1963 ter v prvi ligi ostal štiri leta, nakar se je vanjo še tretjič uvrstil leta 1972, vendar le za eno sezono. Tudi potem se kakovost odbojke na Ravnah ni bistveno zmanjšala, saj jo je podpirala velika množičnost igranja. Fužinar je še sodeloval na zveznih tekmovanjih, pač v 2. ligi, vse do leta 1987, ko se je moral zadovoljiti z uvrstitvijo v republiško ligo. Njegovi najboljši igralci so odhajali v druge, močnejše slovenske klube.

Ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let so vsi športi na Ravnah doživeli šok zaradi krize v Železarni Ravne. Nekateri klubi so prenehali delovati, drugi so nekaj časa životali, ter se pozneje na novo organizirali. Športno društvo Fužinar je izgubilo veljavo, saj so se nekateri klubi osamosvojili. Največjo škodo je na Ravnah utrpel ženski šport, kajti prenehala sta delovati roketni in odbojarski klub. Škoda je še posebej za žensko odbojko, saj je dolga leta hodila v korak z moško.

Kljub denarnim težavam odbojka na Ravnah nikoli ni zamrla. Dekleta, ki ne morejo tekmovati pri

Fužinarju, odhajajo h Korotanu na Prevalje, v moški odbojarski klub Fužinar pa prihajajo vsako leto novi, mladi igralci, ki jih za tekmovanja pripravljajo učitelji in profesorji telesne vzgoje na osnovnih in srednjih šolah. Na Ravnah je začela delovati tudi odbojarska šola, ki jo vodi Branko Golob, financira pa jo Ministrstvo za šolstvo in šport. V njej delujeta tudi Franjo Jež in Adi Urnaut. Vanjo je vključenih 75 otrok - dečkov, kadetov in mladincev - najboljši že igrajo v prvem moštvu Fužinarja. Mladinci Bogdan Kotnik, David Slatinšek in Janko Tone so tudi člani mladinske državne reprezentance, David Slatinšek in Matjaž Urnaut pa sta člana članske državne reprezentance Slovenije.

Letos se je prvemu moštvu Fužinarja uspelo uvrstiti v slovensko 1. A ligo, njegovo drugo moštvo tekmuje v 3. ligi, isti igralci pa bodo nastopili na mladinskem državnem prvenstvu, saj so skoraj vsi še mladinci. V klubu delujeta še dve ekipi kadetov, ki tekmujeta v kadetski ligi, za tekmovanja pa se pripravljajo tudi dečki.

Odbor OK Fužinar, ki ga vodi predsednik dr. Darko Iglar, je svoje delo in načrte postavil na trdne temelje: Vsestransko in temeljito delo z mladimi mora obroditi uspehe ter povrniti ugled ravenski in s tem koroški odbojki.

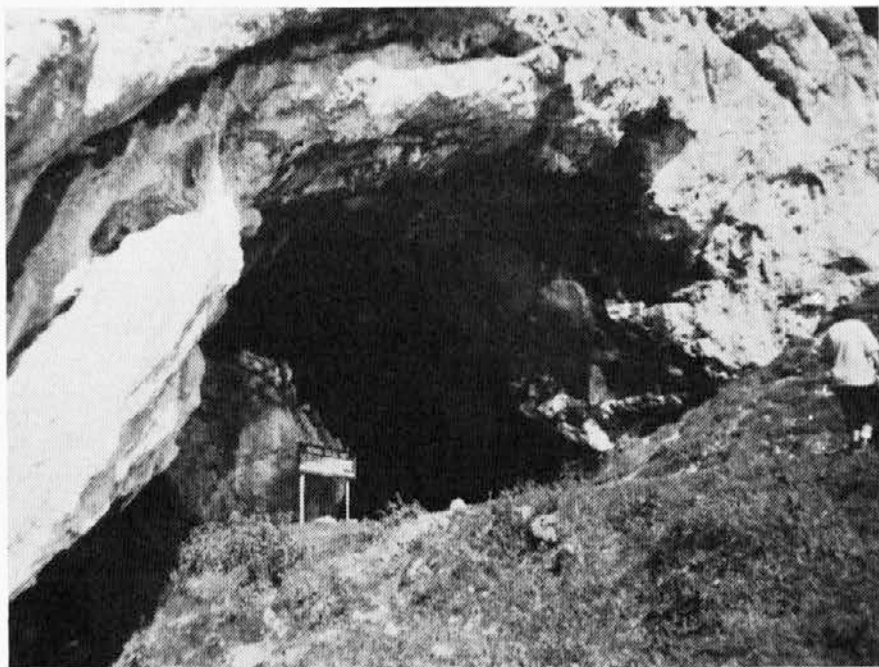
OK Fužinar se finančno še vedno ne more primerjati z drugimi prvoligaškimi klubi v Sloveniji, toda če bo prvi del prvenstva uspešen, lahko računa na sponzorske pogodbe z nekaterimi večjimi slovenskimi podjetji, s čimer se bo njegov položaj med najboljšimi odbojarskimi klubi še bolj utrdil. Denar mu bo omogočil, da se bo iz morebitnih zagat lahko reševal tudi z nakupom potrebnih tujih igralcev. Ravenski klub zdaj tekmuje samo z domačimi igralci - tudi Matjaž Urnaut, ki je na Ravne prišel iz Anhovega, je svojo športno pot začel pri Fužinarju.

V vodstvu kluba menijo, da je tak način dela za Ravne najprimernejši, saj zagotavlja odbojki dolgoročno perspektivo. Z domačimi igralci živi in diha tudi občinstvo, ki kakovostna tekmovanja znova množično spremlja. Vodstvo kluba in igralci pa so zadovoljni, ker jim vodstvo OŠ Prežihovega Voranca omogoča dejavnost v svoji športni dvorani. Želijo si, da bi telovadnico že prihodnje leto obnovili.

PO SLEDEH LEDENODOBNEGA ČLOVEKA

Andreja Čibron - Kodrin

Ste si kdaj zaželeli podati se v pradavnino, na primer na potep, ki bi vas popeljal tristo stoletij v preteklost - na obisk h kromanjoncem? Ideja sploh ni neuresničljiva - kako je življenje potekalo v mlajšem pleistocenu v Alpah, boste spoznali na enodnevnem izletu, ko se boste po južnem pobočju Olševe povzpeli do Potočke zijalke, lovske postojanke ledenodobnega človeka, in si pozneje v gostišču Firšt pred vstopom v Logarsko dolino ogledali še stalno razstavo o Potočki zijalki, domov grede pa mogoče kot piko na i še nekaj znamenitosti, ki jih je tisočletja ustvarjala narava.

VZPON

DO POTOČKE ZIJALKE

Korošci opisano pot ponavadi začnemo v Črni na Koroškem. Napotimo se v Koprivno in pri Šumelu zavijemo proti Raduhi. Na Zgornjem slemenu se usmerimo proti Solčavi, vendar se malo pozneje podamo na panoramsko cesto (prometni znak ob mostu čez plazišče pri Macesu sicer prepoveduje nadaljnjo vožnjo, vendar je ta možna), ki nas po 3 km pripelje v Podolševo. Tu stojita tudi cerkev sv. Duha (v njej je na slavalok pritrjen relief sv.

Trojice iz leta 1425) in koča pod Olševo (1250 m n. v.), ki jo je PD Solčava pred tremi leti preselilo iz bližnje Strevčeve domačije v nekdanjo stražnico. Od tod je na Olševo (Govca, 1929 m) dve uri hoda, je pa tudi izhodišče za vzpon do Potočke zijalke. Ker smo se po makadamski cesti iz doline pripeljali okrog 20 km, bomo do votline potrebovali le dobro uro.

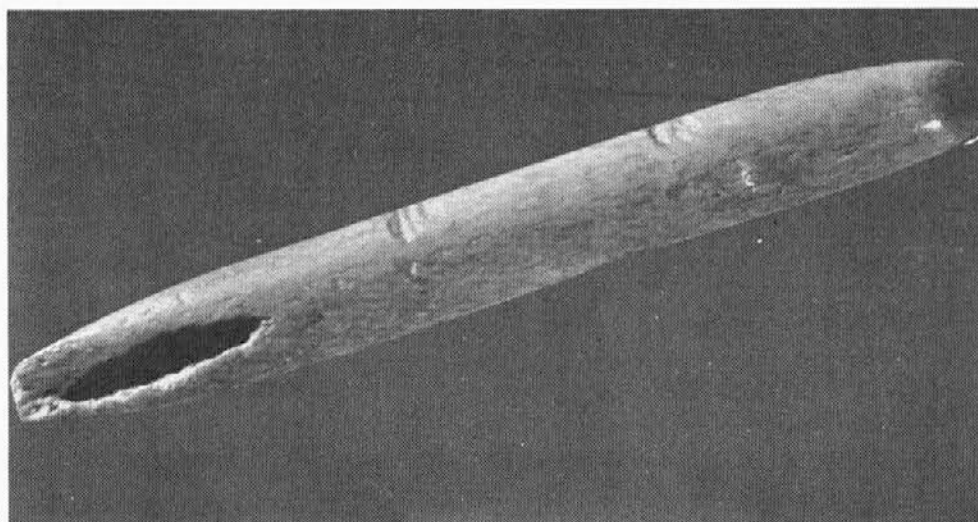
Steza vodi mimo kmetije Rogar, nato pa nas prisili, da začnemo "gristi kolena". Pa se splača! Spremlja nas čudovit razgled, na koncu pa se pred nami razpre znamenita Potočka zijalka (1700 m n. v.), vedno obdana z radovedneži, ki želijo zadostiti svoji raziskovalni žilici ter hodijo po njej polni upanja, da bodo našli še kakšno kost iz paleolitika. Nekateri brskajo po nasipu pred jamo in se pohvalijo, da so "odkrili" domnevno kamnito ali koščeno orodje... Menda so se tuji "raziskovalci" že tako resno lotili kopanja, da so pristojni že razmišljali o postavitvi ograje, ki bi preprečevala dostop v jamo...

Ampak sedaj je zijalka še dostopna, zato se lahko sprehodimo po njej... Ko vstopimo v 115 m dolgo in 20 do 40 m široko kraško jamo, nas obda prijeten hlad, s stropa pa na nas padajo

IGLA KROMANJONSKEGA ČLOVEKA, STARA 35.000 LET

"Paleolitski
krojač
je nit
potegnil
kar skozi
naravno
votlo kost,
prebodel
z njo kožuh
in s
šivanko vred
potegnil tudi
"sukanec".
Poskusili smo
šivati.
Je šlo!"

(Srečko Brodar)

kapljice vode. Pred očmi zaživijo podobe davne preteklosti. Podoben nemir je davnega 1. avgusta 1928. leta navdajal prof. Srečka Brodarja (1893 - 1987), ki se je s spremljevalko vračal z vrha Olševe, ko si je le-ta nenadoma močno zaželela vode - podal se je namreč v notranjost Potočke zijalke in zajel vodo iz skleda, vdolbene v skalo. Odtlej se je spraševal, ali je skleda delo človeških rok, je mogoče v tej votlini že kdaj prebival človek ipd. Ko pa je v dolini zvedel, da v jami že izkopava abiturient Gross iz avstrijske Bele, je bilo dvomov konec. Od celjskega muzeja (ki je jamo še istega leta kupil od bližnjega kmeta) in oblastnega odbora v Mariboru je dobil denar za raziskovanje in že v zelo pozni jeseni začel jamo raziskovati.

Že prvi teden izkopavanja se je prof. Brodarju in njegovim pomočnikom nasmehnila sreča. Veliki trenutek je profesor opisal takole:

"Nekega dne je eden od mož prinesel nenavadno koščico, ki je v svetlobi utripajočih karbidovk nisem mogel pripisati niti jamskemu medvedu niti svizcu. Skrbno sem jo zavil v papir. Nanjo sem se spomnil šele opoldne, ko smo južinali. Umil sem jo in v bleščavi zimskega sonca spoznal, da je to 25-centimetrska koščica izoblikoval človek v koščeno konico... Takoj sem zbral okrog sebe svojih sedem kopačev in jim v kratkem nagovoru pojasnil pomen odkritja: Od tega trenutka dalje ne kopljemo več kosti jamskega medveda, ampak ostanke hrane in bivanja ledenodobnega človeka."

Tako se je začelo raziskovalno delo, ki je trajalo 8 let. Pregledana je bila približno četrtnina jamske površine, povprečno 3 m globoko. Našli so okrog 1500 kosti jamskih medvedov (od tega 150 popolnoma ohranjenih lobanj), iz števila zob pa so

sklepali, da gre za ostanke okrog tisoč medvedov. Kost drugih živali (svizec, moškatni bik, volk, zajec, lisica, kuna, ris, jelen in gams) je bilo mnogo manj, čeprav so ugotovili 40 živalskih vrst. Žal je bila muzejska zbirka uničena med bombardiranjem Celja malo pred koncem 2. svetovne vojne.

Ohranila pa se je bogata kulturna ostalina: 300 predmetov iz kamna (kamnita strgala, bodala in klini), 130 koščeni konic, 18 ognjišč (ob zahodni steni je bilo veliko kurišče z 2 m³ oglja), precej drobnega vodnega peska (po mnenju S. Brodarja ga je v zijalko z naplavin Drave prinesel olševski lovec ter ga uporabljal za strojenje medvedje kože), piščalka iz čeljustnice jamskega medveda s tremi luknjicami, koščena konica, ki ima na bazi lepo izdelano luknjo, ter šivanka brez ušesa, kjer gre nit skozi votlo kost.

OGLED RAZSTAVE V DOLINI

V Potočki zijalki seveda izkopanine niso razstavljene, TD Solčava pa je poskrbelo, da obiskovalec s table spozna pomen prve odkrite postaje ledenodobnega človeka v Sloveniji. Opomni nas, da je zgodovinsko gradivo na ogled v Pokrajinskem muzeju Celje. Od letošnjega junija pa si lahko tudi v bližini jame ogledamo stalno razstavo o Potočki zijalki. Stoji v gostišču Jože Firšt v Logarski dolini.

Kako pridemo tja?

Na izbiro imamo vsaj dve možnosti (če smo peš, pa seveda še več). Lahko se po cesti vrnemo do križišča in se odpeljemo proti Solčavi. To je

tudi krajša inačica, saj je od Sv. Duha do vasi okrog 7 km gozdne ceste. Gostišče Firšt je iz Solčave oddaljeno še 2 km. To pot priporočam tudi zaradi ogleda turistično sicer še neprebujenega prijaznega naselja v Zgornji Savinjski dolini (v cerkvi, posvečeni Mariji Snežni, stoji ena najstarejših plastik na Slovenskem - kip Marije z otrokom iz leta 1260, če pa se povzpnejo še v hrib, si bomo po polurni hoji lahko ogledali še t. i. Solčavsko ali Hribernikovo tiso, katere starost cenijo na 700 - 900 let).

Druga pot nas vodi od Sv. Duha naprej po panoramski cesti in nas po 8 km pripelje v Logarsko dolino. Razkrije pa nam še eno naravno znamenitost - izvir železove vode, ki je od Podolševe oddaljen okrog 3 km. Steza nas s ceste v nekaj minutah pripelje do tega mineralnega izvira. Domačini pravijo, da je Krofičeva kislá voda zdravilna, saj ugodno vpliva na delovanje prebavil.

Odprtje stalne razstave o Potočki zijalki zaključuje prvo fazo projekta oživljanja raziskovanja tega pomembnega arheološkega najdišča. Planinski društvi Solčava in Velenje pa pripravljata Brodarjev pohod izpred gostišča Firšt do Potočke zijalke - letos oktobra je bil že tretjič.

Zbirke ne moremo spregledati, saj nas nanjo opozorita dva "olševska" lovca, ki napadata jamskega medveda, na stavbi pa spominska plošča, ki jo je odkril ZRC SAZU. Razstava obsega 16 panojev ter dve vitrini z dokumenti in najdbami. Postavil jo je Ivan Turk s sodelavci.

S panojev spoznamo koledar človekovega razvoja, geološko karto Logarske doline, ledenodobno živalstvo Slovenije, poselitev našega ozemlja v tem času (med 29 odkritimi

starokamenodobnimi postajami omenjam bližnje: jamo pod Herkovimi pečmi v Radljah, Mornovo zijalko pri Šoštanju ter Špehovko pri Zgornjem Doliču), najdbe rastlinskih in živalskih ostankov, najdbe koščenih izdelkov (v ledeni dobi se je začela razvijati tudi umetnost, o čemer pričajo okraski na konicah) in najdbe kamenih orodij. Slikovito je s fotografijami predstavljeno izkopavanje, ki je sprva potekalo s skromnimi delovnimi sredstvi in z malo denarja. S skic so razvidna tudi nahajališča oz. gostota paleolitskih najdb.

Spoznamo tudi delo dveh drugih znanstvenikov:

Ivana Rakovca, raziskovalca ledenodobnih velikih sesalcev, in D. Gorjanovića - Krambergerja, ki je raziskoval krapinsko najdišče.

V sodobni svet oziroma domov se lahko vrnemo čez hribe in doline, kakor smo prišli, ali pa mimo Luč, Mozirja in Velenja. Na tej poti se velja ustaviti ob

30-metrski skalni luski Igli in Presihajočem studencu. Če svoji raziskovalni žilici še nismo zadostili, lahko v Lučah zavijemo proti Podvolovljeku in po 4 km pri kmetiji Riher v Lučnici poiščemo majhen žvepleni izvir. Nad kmetijo pa se v Rogačnikovem grabnu skriva 60-metrski slap Cuc, do katerega vodi skozi gost in skrivnosten gozd drobna steza.

Stavim, da se vam bo po takšnem izletu sanjalo o praljudih, ki se klatijo po prostranih pobočjih Olševe in v temačnih gozdovih nad hudourniški soteskami.

PRIPOROČENA LITERATURA:

- Likar Peter: Srečko Brodar: "Odkril sem Potočko zijalko", samozaložba, Ljubljana, 1996.

- Krušič Marjan (ur.): Slovenija - turistični vodnik, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995.

- Kladnik Darinka: Sto slovenskih krajev, Prešernova družba, Ljubljana, 1994.

- Skoberne Peter: Sto naravnih znamenitosti Slovenije, Prešernova družba, Ljubljana, 1988.

- Brodar Mitja: Potočka zijalka - paleolitsko nahajališče, Katalog s stalne razstave, 1996.

VTISI IZ TURČIJE

PODOBE PRETEKLOSTI IN SEDANJOSTI

Katarina Keber

S Šuppiluliumom I. (ok. 1370 pr. n. š.) je hetitska država dobila izrednega vladarja, ki ji je pridobil svetovno veljavo, ko je vnovič osvojil severno Sirijo, se spoprijemal z Egiptom, ki je bil pod faraonom Amenofisom IV. resda slaboten, in naposled razbil državo Mitanni, ki ji je tedaj vladal knez Tušratta...

Še vedno mi v ušesih odzvanja gromki glas našega profesorja za Stari vzhod - dr. Janeza Marolta, ki nas je vsako sredino jutro iz mrzle ljubljanske megle prestavil v vročo Malo Azijo pa prek Bližnjega vzhoda vse tja do piramid... - razmah visokih kultur! "To si mora človek enostavno ogledati *in situ*," je ponavadi pribil. Četverica se nas je opogumila in se tako pridružila pristašem filozofije Tonyja Wheelerja: "Don't worry about whether your trip will work out. Just go!"

Pot nas je vodila v Turčijo, deželo šestdesetih milijonov ljudi, ogromnih razsežnosti in velikih socialnih razlik, v državo Necmettina Erbakana in Stranke blaginje, v državo, kjer se 99 % ljudi opredeljuje za sunitske muslimane in kjer nemirni jugovzhod omejuje razcvet turizma.

Prispeli smo ravno v času, ko so v Anatoliji pobirali krompir, v egejskem delu pa že začeli z obiranjem bombaža - bela polja so počasi ginila.

Zbudil me je močan vonj po limoni. Smo že v Ankari? Sprevodnik, ki je glede na obleko bolj spominjal na stvarda, je v nastavljene roke potnikov zlival kolonjsko vodo - za osvežitev. Še ena zanimiva navada, ki me je prijetno presenetila. Poleg tega, da imajo zelo dobre in udobne avtobuse, ti brezplačno postrežejo z vodo, sokom in včasih še s pecivom. Mimo nas so bežala polja z namakalnimi sistemi, ob cesti so kmetje prodajali cele gore buč, tu in tam so se prikazali nasadi topolov, drugih dreves ni bilo opaziti. Od časa do časa si je kdo prižgal cigareto vrste 2000 - nekaj v slogu Ibarja ali Drine in zakadil cel avtobus, kar pa se seveda nikomur ni zdelo nič čudnega. Tu je kajenje neke vrste nacionalni šport. Kadijo takorekoč vsi - do otrok in mladih mater z dojenčki. Vsi zeleni smo nenehno odpirali okna in delali prepri, saj klima enostavno ni utegnila menjavati zraka.

NEDELJA V ANKARI

Potem ko smo si ogledali Muzej anatolskih civilizacij z najlepšo zbirko hetitske umetnosti in obrti na svetu, smo se spet povrnili v sedanost in odšli raziskovat prestolnico sodobne Turčije. General Mustafa Kemal je 1923. ta naslov

Hieroglifi v Hatuši

odvzel Istanbulu in ga podelil Ankari, takrat mestu z le 30.000 prebivalci. Po odpravi sultanata in kalifata - posvetnega in duhovnega vodstva muslimanske skupnosti - je ustanovil republiko in postal njen prvi predsednik. Opredelil je načela, po katerih naj bi se razvijala država: republikanizem, nacionalizem, populizem, centralistično vodeni gospodarstvo in politika, posvetnost in revolucija. Ni se skliceval na islamsko preteklost in je zagovarjal nastanek posvetne turške države. Ena izmed njegovih reform je bila tudi odprava tradicionalne turške noše in uvedba latinice. Poimenovali so ga Atatürk - oče Turkov.

Kot v vsaki še tako majhni vasi sta nam tudi v prestolnici za orientacijo služila Atatürk bulvari - Atatürkova ulica in pa njegov spomenik. Ljudje ga še vedno zelo spoštujejo, tako da je njegov kult še danes živ. V vsakem uradu, hotelu, restavraciji visi na steni njegova slika. Človek se počuti kar nekako domače...

Nedeljski utrip mesta pa smo najbolje zaznali v mestnem parku Genclik, v katerega se zgrne neverjetna množica ljudi, brž ko temperatura doseže 30 stopinj: vojaki, družine na sprehodu, otroci, ki prodajajo v časopisni papir zavita sončnična semena, pistacije, sezamove rogljičke, ali pa čistijo čevlje, ti

Šolarji v Yozgatu

postrežejo s čajem ali z vodo, nad vsemi pa bdi kar tri vrste policije. Pisanost ljudi je neverjetna. Ženske se sprehajajo oblečene v dolge plašče in velike naglavne rute, bolj ortodoksno usmerjene pa so v črnih čadorjih, iz katerih gledajo le oči. Seveda pa tudi tu ne manjka jeansa in evropskega načina oblačenja, ki pa je veliko pogostejši pri moških kot pri ženskah. Sami smo se raje umaknili v senco ob robu parka, saj smo bili za preživljanje nedelje v parku kar preveč opazni.

NA ČAJU PRI ÜMITU

Ümit je kar preveč zrel sedemnajstletni fant in eden redkih srečnežev, ki lahko obiskujejo Anatolski licej, pomemben zato, ker v njem poučujejo tudi angleščino, kar pa še malo ni pravilo, ampak prej izjema. Ümitova družina je dovolj premožna, da sta lahko oba s sestro Semiro na tem liceju, kajti dobro šolo je tu treba plačati.

Trdno je prepričan, da bo zobozdravnik in da bo nekoč prevzel očetovo ordinacijo. Pravzaprav je na nas naletel, ko smo natovorjeni z nahrbtniki počasi pluli po ulicah, polnih šolarjev. Povabil nas je domov na čaj, kjer je sledil sproščen pomenek ob poslušanju turškega rocka, ki močno spominja na Bijelo dugme. Mi vsi navdušeni, da bomo iz prve roke izvedeli o vseh skrivnostih islama, on vesel, da lahko vadi angleščino.

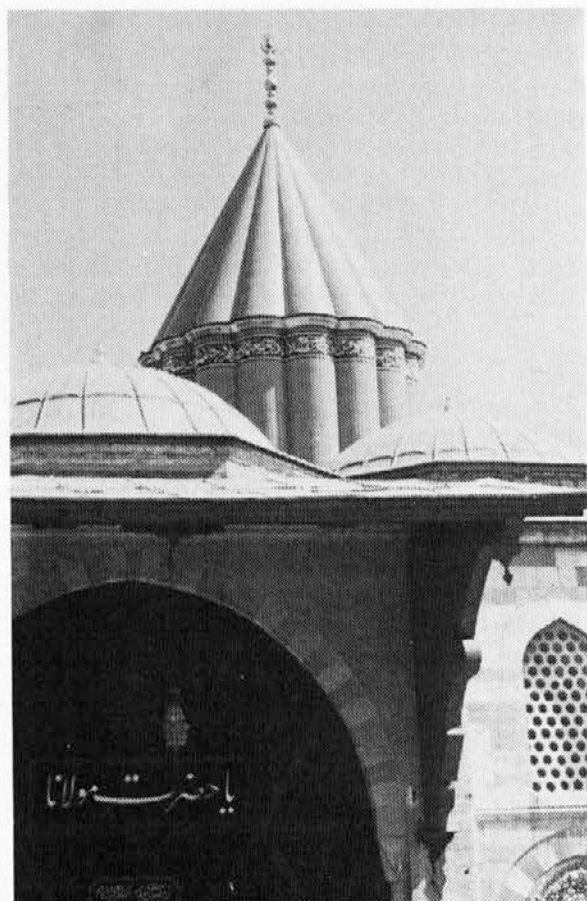
V simpatično mestoce Yozgat (mimogrede - mesto leži na Anatolski planoti, zato tudi precejšnja nadmorska višina - 1300 m) pa smo pravzaprav prišli zaradi bližnje vasice Bogazkale, poleg katere leži Hatuša - stara hetitska prestolnica. Do tja smo morali vzeti taksi, saj avtobusne zveze ni. Pot je bila slikovita - nekajkrat so nam jo prekrizale črede ovac in koz. Levja vrata, templja, posvečena boginji sonca Arinni in njeni hčerki Mezulli v Yazilikayu, restavrirani obrambni zidovi, popolnoma ohranjen tunel - skrivni dohod v mesto, kraljeva vrata... in pa seveda vedno prisoten Šuppiluliumov duh. Ker so vidne samo še ruševine ruševin, si je brez domišljije kar težko predstavljati mesto na višku svoje moči.

LETEČA PREPROGA

V Turčiji je nešteto prodajalnih preprog, katerih agenti postopajo po ulicah in iščejo potencialne kupce. Kar nekako užaljeni so se mi zdeli, ko nismo hoteli odvreči naših nahrbtnikov in si namesto njih na hrbet oprtati težkih orientalskih preprog.

V Kapadokiji smo si ogledali zanimivo delavnico in prodajalno, kjer ti pokažejo in razložijo, kako te mojstrovine nastajajo in kakšna je razlika med turško in perzijsko preprogo. Razgnili so nam okrog 30 različnih preprog in

kilimov, razložili izvor, motiviko, ki je večinoma islamska, barve, materiale - od volne in svile do bombaža. Pred očmi so se nam kopičile čudovite preproge v barvah tobaka iz Efeza in Mileta, rdeče - modre iz Pergamona, pisane nomadske s kameljo motiviko, kapadokijske v barvah mesečeve pokrajine pozimi... Krona vsega pa je bil pravi leteči tepih. Majhen, iz čiste svile, je zaplaval po sobi in po štirih metrih mehko pristal na tleh. Skrivnost je v pravilnem prijemu, so nam smeje razložili.

Muzej Mevlana v Kony

ALLAH AKBAR

Alah je velik. Ni boga razen Alaha in Mohamed je njegov prerok. Otožno zamolklo mrmranje, ki prihaja iz številnih zvočnikov na minareti.

Bil je petek, ko smo prispeli v Konyo, eno izmed najbolj konzervativnih mest v Turčiji, kjer je sedež sekte Mevlevi, znane kot "plesoči derviši" filozofa Mevlane. Petek je v islamu sveti dan. Takrat naj bi šel vsak musliman molit v mošejo, kar čez teden ni obvezno. Muzein petkrat na dan poziva k molitvi, vendar pa se lahko moli praktično kjerkoli, npr. na delovnem mestu. Lahko se moli tudi samo v mislih, ko človek sedi na avtobusu in prebira jagode na islamski inačici paternoštra. Vsaka jagoda pomeni drugo ime za Alaha - vseh pa jih je kar devetindevetdeset.

Namenili smo se v muzej Mevlana, kar pa je bilo lažje reči kot storiti. Ulice so bile zatrpane, šoferji so nenehno trobili, bilo je vroče kot v peklju, poleg tega pa smo skoraj izgubili šoferja dolmuša - majhnega avtobusa za mestni promet. Ko se že tako in tako nismo nikamor premikali, je enostavno izgubil živce in hotel preteptati nekoga v avtomobilu pred nami. Da je bila zmeda še večja, se je od nekod vzela idilična oslovsko vprega s pisano podeželsko družinico, ki je na trg peljala poljske pridelke...

Pred vročino in neverjetno gnečo smo se umaknili v zavetje dreves, sredi katerih stoji stara Alaeddinova mošeja, ki je za Anatolijo nekaj posebnega. Zgrajena je v sirijemskem stilu - namesto kupole ima raven lesen strop.

Pred mošejo smo naleteli na Irfana, vsega zadovoljnega, da je srečal "nemške face". Spet smo porabili kar precej časa, da smo razložili, od kod smo, kje je Slovenija, od kdaj in da definitivno to ni več Jugoslavija. Kakorkoli že, na koncu nas je spet spraševal, če poznamo Slovenca Azro iz Tuzle, in tako se je začelo vse znova...

GENERAL MUSTAFA POSTANE ATATÜRK

Čanakkale so simpatično pristaniško mesto ob Dardanelah, le streljaj daleč od stare celine, na drugi strani ožine. Agencije in penzioni uspevajo predvsem zaradi Avstralcev in Novozelancev, ki prihajajo na polotok Gallipoli na prizorišče bitk iz prve svetovne vojne med turško vojsko oz. centralnimi silami, in zavezniki, na strani katerih se je borilo nekaj tisoč avstralskih, novozelandskih in celo indijskih vojakov. Iz radovednosti smo se tudi mi pridružili skupini Aussiev in Kiwijev (backpackersko ime za Avstralce in Novozelance), ki so se namenili obiskati grobove padlih rojakov. V penzionu smo si ogledali dokumentarec o spopadih leta 1915, ki so na tem območju trajali kar devet mesecev. Zmagali so Turki. V bojih se je še posebej izkazal poročnik Mustafa Kemal in tako začel svojo vojaško in politično pot navzgor. Polotok je danes razglašen za turški nacionalni park, nekakšen kompleks precejšnjega

števila spomenikov, grobišč in monumentalnih zgradb narodom z obeh strani, ki opozarjajo na tragičnost in nesmiselnost vojne. Pokazali so nam tudi bojne jarke

Gallipoli - spomenik padlim Turkom

ter nam dali res izčrpne informacije o izkrcanju zaveznikov, poteku bojne črte ter same bitke. Šele na kraju samem človek pravzaprav spozna, zakaj so Dardanele še danes tako velikega strateškega pomena. Za popestritev pa so nam odvrteli še film Gallipoli z Melom Gibsonom, ki prikazuje usodo avstralskih vojakov.

Kdor zna, zna! Avstralci iz naše skupine so bili neverjetno navdušeni in ponosni, da so tudi oni, pa čeprav kot del angleških čet, krojili svetovno zgodovino, tako da Turkom posel kar dobro cvete.

Primerjave se vsiljujejo same od sebe. Zakaj pa mi ne prikazujemo filma Zbogom orožje in propagiramo Hemingwaya v zvezi z "našo" soško fronto, ki je potekala po veliko slikovitejšem terenu in katere ostaline so številčnejše in bolj ohranjene?

Vse preveč vtisov se je nabralo v treh tednih našega potepanja po Mali Aziji, da bi jih lahko vse strpala med te vrstice. Človek potrebuje kar nekaj časa, da jih vse "prebavi". Lahko rečem le, da sem v svoji glavi podrli precej zavor in napačnih predstav vseh vrst, ki ti jih vsiljuje družba s svojimi trdoživimi stereotipi.

Maašallah Turčija!

Literatura:

- Lonely Planet Travel Survival Kit: Turkey, 1993
- The Anatolian Civilizations Museum - Guide Book

POZDRAV IZ SONČNE ZAMBIJE

Ivana Čreslovník

V aprilu in maju sem bila gostja katoliškega misijona Nangoma v Zambiji. Odpotovala sem iz zasnežene, mrzle in predolge sive zime v toplo jesen, kjer nas je večno sonce podnevi grelo med 30 do 35 stopinjami, ponoči pa je hlad dosegel mogoče 15 stopinj. Ta prijetna sprememba mi je že drugi dan povzročila sončne opekline po vseh odkritih delih telesa. Torej sem kmalu menjala kožo in barvo!

Misijon Nangoma vodijo katoliški duhovniki in laiški misijonarji. Trenutno je vseh največ iz Slovenije, a uradni jezik je angleščina, kakor tudi v vsej Zambiji. Slovenski laiški misijonarji letos ustanavljajo delavnice in poučujejo za poklice: šivilja, krojačica, mizar in tesar. Poleg tega imajo bolnišnico z načrtovanimi 80 posteljami, v katero še vedno vabijo zdravnika misijonarja.

Letos je iz Slovenije prispela tudi mlada agronomka, ki vodi svinjsko in govejo farmo ter načrtuje obdelovanje polj.

Delo dušnega pastirja opravlja pater iz Hrvaške, ki je za letošnjo veliko noč imel več kot 150 odraslih kandidatov za sveti krst, med njimi tudi enega največjih plemenskih poglavarjev.

Delo misijona v Nangomi je od lanskega leta blagoslovljeno in podprto od zambijskega predsednika Chilube, ki jih je počastil z osebnim obiskom.

Nangoma leži na nadmorski višini 1000 m in je blizu 100 km oddaljena od glavnega mesta Lusake, s katero jo povezuje asfaltna cesta brez ovinka, a z ogromnimi luknjami po vsem cestišču.

Brezplačno zaposleni v Nangomi radi poudarjajo, da imajo edini v Zambiji za belce pitno vodo na pipah, ker so zvrtili vrtine 70 m globoko. Povsod je sicer mogoče najti stoječo vodo 2 do 3 m pod površino zemlje, a je naši želodci ne prenesejo, medtem ko jo brez posledic lahko pije vsak domačin.

PROMETNA UREDITEV

Nemogoče je bilo prve dni našega 7000 km dolgega potovanja dojeti sistem desnih volanov in vožnje po levem pasu. V križiščih sem bila še bolj zmedena, a za šoferje, ki so se tako učili, je to edino sprejemljivo. Nekaj kilometrov so mi pustili sedeti za volanom, a nisem dolgo vzdržala, kajti moja pravila se niso pustila rušiti - bila sem nevarna z evropskimi reakcijami. Pretežno so na cesti japonski avtomobili v izvedbi z odprto kripo. Skoraj nisem videla nepoškodovanega avtomobila; vsi so obupno potolčeni, nepopravljeni, a še vedno v prometu. Ceste so dobro načrtovane, a jih slabo in počasi popravljajo. Lahko celo vidiš ženske z dojenčki na hrbtih, kako s čudnimi motikami delajo pri popravilu cest.

Na križiščih običajno ni nobenega smerokaza in tudi skoraj nobenega prometnega znaka ni nikjer. Prav smešno je bilo videti sredi gozda stati prometni znak pešec na cesti, in ta znak sem največkrat videla. Vedno je stal na zelo

samotnem mestu in zame je to pomenilo posebno obliko humorja. Ob vseh cestah se nenehno sprehajajo ljudje, ki so se nas belcev vedno razveselili in so nam mahali in nas štopali.

NAČIN

IZBIRANJA NEVESTE

Svojo žensko si moški iz različnih osnovnih plemenskih skupnosti izbirajo različno. Običajno si izberejo žensko z istega jezikovnega območja. Na območju Nangome so moški lahko poročili več žena in po pripovedovanju laiškega misijonarja je način izbiranja tak: ženske so godne za možitev, ko opravijo iniciacijo, kar pomeni, da jih po prvih menstruacijah odrasle ženske s sodelovanjem babice naučijo vse modrosti življenja. To učenje traja

več mesecev, in ko babica

meni, da je deklica osvojila vse znanje, ji oče postavi ceno in pripravi ji iniciacijski ples, na katerega so povabljeni gledalci pretežno moškega spola. Ta ples traja vso noč ob spremljavi bobnov in zvončkanju obeskov, ki jih ima dekle obešene okrog pasu in gležnjev.

Pleše samo deklica in včasih še kaj popravi babica, ostali pa samo gledajo. Moški, ki mu je deklica všeč, jo lahko zjutraj odpelje, če lahko plača njeno ceno. Dekle je naučeno tudi posebnega plesa za prvo poročno noč, a ta ples sme videti samo ženin. Nekaj nas Slovenk je ta ples zanimal, a so nam domačinke povedale, da smo

“prelesene”, da bi nas lahko naučile tako gibke tehnike. Ta kupljena žena mora potem moškemu pokazati, kaj zna in če z njo ni zadovoljen, jo lahko pelje očetu nazaj in mu jo

“reklamira”. To se včasih menda tudi zgodi. Moški potem za vsako ženo zgradi svojo hišo iz ilovice s slamnato streho, za dečke svojo hišo in za deklice svojo hišo. Tudi sam ima svojo hišo. Mislila sem, da sem videla vas, pa so mi razložili,

da je to le ena sama družina moškega s šestimi ženami.

Naloga vseh teh žensk je skrbeti za hrano, torej obdelovati polja in skrbeti za otroke. Moški, če niso zaposleni, so bolj nadzorniki svojih žena, vendar ne poznajo grobsti.

CERKVENI OBREDI

Pred veliko nočjo sem imela priložnost opazovati priprave domačinov na praznovanje. Nekaj dni prej so začeli prihajati v bližino misijona verniki iz do 50 km oddaljenih krajev, prenočevali so na prostem. Običajno so spali na tleh, ogrnjeni v četengo (krpa bombaža 1,5 x 2 m) in si kuhali v velikem loncu nšimo (jed iz koruzne moke), ki je njihova najpogostejša hrana. Ves teden so nepretrgoma igrali na bobne, prepevali in plesali. Na sam praznik je prišlo v cerkev blizu 400 ljudi, ki so tri četrtine maše še vedno prepevali in plesali, pa tudi bobni niso utihnili. Maša je trajala blizu tri ure in ko je bilo konec, sem se počutila prerajeno. Tudi mene so domačini povabili k plesu in se ob mojih nerodnih gibih iz srca smejali. Skoraj vse ženske so imele ves čas privezane dojenčke na hrbet in jih tudi v cerkvi podojile. Nobeden ni čudno gledal, ker je to pri njih nekaj najbolj naravnega, in tudi nobenega otročička nisem videla uporniško jokati. Tako zelo brezskrbno in varno se počutijo v bližini svojih mamic. Po cerkvenem obredu ljudje še kakšno uro stojijo pred cerkvijo in si večinoma izmenjajo nekaj vljudnostnih stavkov ter si obvezno trikrat stisnejo roko. Pri tem je prav nenavadno, da se ne pogledajo v oči, ampak dajejo poudarek dotiku

rok. Vsakega, ki vsaj za nekaj dni pride v misijon, v cerkvi predstavijo in moraš pred oltar, kjer ti vsi pridejo voščiti dobrodošlico in ti stisnejo roko. Pri polni cerkvi tako pozdravljanje traja celo uro in ves čas bobnarji bobnajo in pojejo prijetne pesmi. Tudi pri odhodu se to ponovi.

LJUDJE,

NARAVA IN ŽIVALI

Zunaj večjih mest so ljudje še sinhroni del narave. Živijo brez vsakih stresov, brez vsakih dobrin in v velikem sožitju drug z drugim. Prav ničesar nimajo, a vsi so bili videti tako zadovoljni in srečni. Vedno si je vsak vzel čas za drugega človeka in ga je bil vedno vesel. Človek je na prvem mestu.

Njihovo mirno življenje je za "industrijskega" človeka pravi balzam in ob njih se zares spočiješ in umiriš. Nekaj priseljencev je zatrjevalo, da je življenje med temi ljudmi kot v paradizu.

Narava je pretežno radodarna, kar pomeni, da se da v enem letu opraviti tri žetve pšenice, če uspeš doseči sodelovanje z vodo, ki jo je treba s črpalkami prisiliti, da teče tja, kjer jo potrebujejo. Ta teorija sicer ne pomaga vsem, vendar imajo tisti, ki so z vodo uspeli, vsega v izobilju. Mislim, da je v Zambiji tako plodna zemlja, da vsako dobro seme da plod, če le zaide v zemljo, kar se pa ne zgodi prav pogosto, zato včasih komu trka na vrata lakota.

Živali; skoraj vse so že pojedli! Jaz sem v nočnih vožnjah v Sloveniji srečala več živali kakor v njihovem raji. Res je še večina vrst ohranjenih v naravnih zavarovanih parkih, kjer jih lahko z agencijami Safari hodiš opazovat, vendar je bila v moji glavi drugačna slika o živalih v Afriki. Največje živali, ki se prosto gibljejo in dvigujejo kurjo polt, so krokodili, ki so skoraj v vsaki mlaki in so toliko nevarni, da večina Zambijcev ne zna plavati, ker si ne upajo v vodo. Druge najbolj nevarne živali pa so prav tako močvirske, in sicer komarji, ki imajo menda več anestetika kot naši in tako ne čutiš njihovega pika, pa ti lepo čisto nevidno in neboleče vsadijo smrtno bolezen - malarijo, za katero umre v Zambiji največ ljudi. Naši misijonarji se okužijo včasih po dvakrat na mesec in ker so znaki tako nejasni in različni, je včasih zdravljenje dolgotrajno. Malarija tudi meni ni prizanesla.

Ob odhodu iz tako sončne in tudi v smislu medčloveških odnosov tople dežele, te prav zazebe že na Dunaju, kjer črni oblaki s točo bičajo preveč pridne ljudi.

BRALECM
IN
PRIJATELJEM
KOROŠKEGA
FUŽINARJA
ŽELIMO
VESEL BOŽIČ
IN
SREČNO
NOVO LETO

UREDNIŠTVOTVO

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron - Kodrin, novinarka in lektorica prof. Mojca Potočnik, tehnična urednica Jelka Jamšek.

Tel.: 0602 21 131, urednica int. 6305.

Fotografije so prispevali avtorji besedil, Tomo Jeseničnik, Marica Krivograd, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne in uredništvo oz. arhiv Koroškega fužinarja.

Tisk: Grafika Prevalje.

Glasi se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128 - 92) šteje med izdelke, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

NAGRADNA KRIŽANKA
ŠT. 2

V junijski številki Koroškega fužinarja smo objavili nagradno križanko in prejeli 28 rešitev.

Rešitev vodoravno: PLANINEC, SEKATURA, ITA, ANIT, RP, EHO, ELAN, ALARA, VR, DURA, PAG, URA, ROD, HARLEKIN, ALAKSA, LUG, NV, ROKA, ICA, ŠROT, KIT, LARA, LOJ, PI, PARMENA, OR, PREDMET, ER, RACA, SKI, KAL, TLA, OAS, SLA.

Nagrade so prejeli:

• **RAFAEL BELAJ**, Čečovje 54, Ravne na Koroškem (dvojno videokaseto Mežiška, moja dolina)

• **JANA MAKUC**, Leška cesta 10, Mežica (dvojno videokaseto Mežiška, moja dolina)

• **TANJA PESJAK**, Prežihova 4, Ravne na Koroškem (zgoščenki s posnetki pesmi MoPZ Vres in Šentanelskih pavrov).

NAGRADNA KRIŽANKA
ŠT. 3

Rešitev križanke in svoje podatke pošljite do 15. januarja 1997 na naslov: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, 2390 Ravne na Koroškem, lahko pa tudi prek interne pošte v Železarni Ravne.

Žreb bo med reševalce križanke razdelil tri nagrade:

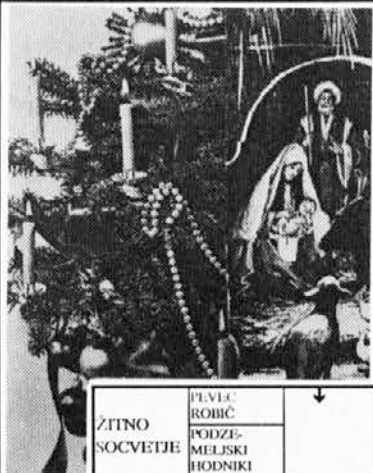
dve knjigi **Sledi preklanih sivin** avtorja Ignaca Kamenika in eno zvočno kaseto **Dolina smrti Milana Kamnika**.

Imena nagrajencev bomo objavili v februarski številki Informativnega fužinarja ter v prihodnji številki Koroškega fužinarja. Vse izžrebane reševalce pa bomo o nagradi obvestili tudi po pošti.

Želimo vam veliko užitkov pri reševanju križanke in srečo pri žrebu.

Uredništvo

NAGRADNA KRIŽANKA ŠT. 3

	IKO		RIMSKA BOGINJA LOVA	RASTLINA IZ EKSO-TIČNIH KRAJEV	DEBELA PALICA	BREZAL-KOHOLNA PIJAČA	POPULARNA GLASBA	ZAPRTO ČREVO	ENAKA SAMOG-LASNIKA	NIKO GRAFE-NAUER
	POVELNIK DEKURJE V STAREM RIMU							I		
	STROKOV-NJAK ZA IKONOLO-GIJO JIMMY							l ₁		
								E	KAZALNI ZAIMEK	IGRALNA KARTA
ŽITNO SOCVETJE	PEVEC ROBIČ	PODZE-MELJSKI HODNIKI			KRISTALNA SNOV V MIŠICAH	MENIŠKA HALJA SLOV. ZA-LOŽNIK (MIHA)		U		
SESTAVINA CELIČNEGA JEDRA							PRIPAD-NIK SASOV	S		
POGON DIVJADI			MESTECE PRI ZADRU	DALMA-TINSKO ŽENSKO IME						
REKA V ANGLIJI				BLA-GAJNA	ORANJE ZASUK, OBRAT					
PLJUČNA BOLEZEN ZARADI KREM.PRAHU										
KF	LETEČA ŽIVAL	PRIPADNIK ENAKITOV STRUPEN KEM. EL.								
POLOŽAJ PRI ŠAHU			RIBJA KOŠČICA			PODLAH-TNICA BEOTIJEK				
BODEČ DEL RASTLINE			I. IN 2. SAMOGLAS. SMUČARSKA "STEZA"		ANGL. POLITIK (NANCY) RONALD					
JUŽNO-EVROPSKA CVETNA ZAČIMBA				SKUPINA ŽIVALI VODILO, GIBALO				VEROVŠEK ANTON		
VRSTA ZIMZELE-NEGA DREVESA					OSEBNI ZAIMEK 8. MESEC ŽID. KOL.			OKAY OBLIKA GENA		
DVOSPOL-NIK, HERMA-FRODIT						SVILENA RUTA IVAN PRIJATELJ		Λ		SKUPINA LJUDI, EKIPA
ŠDEČNO 1997	STANE TRBOVEC	TEZEJEV OČE 100 m ²				GOSTA BOMBAŽ-NA TKA-NINA		l ₁		
ŠIRNA RAVAN V TROPSKIH DEŽELAH					PESNIKI			E		
TOVARNA NA PREVALJAH			STRONCIJ			VLAMLJA-NJE		l ₁		

IME IN PRIIMEK

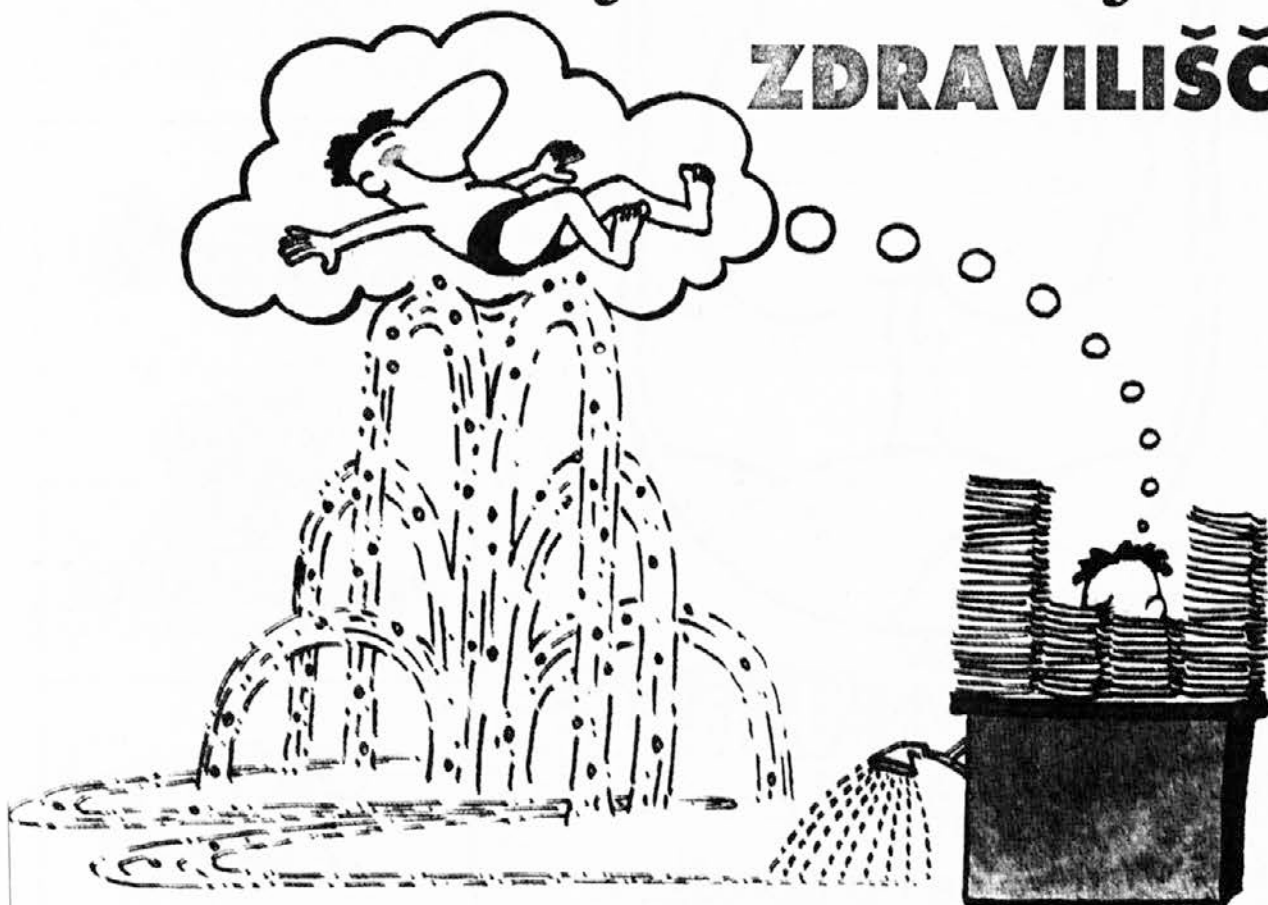
NASLOV

PROSTOVOLJNA ZDRAVSTVENA ZAVAROVANJA

Investirajte preudarno. Investirajte v zdravje.

ZDRAVILIŠČA

Zdravja ne gre le izkoriščati, potrebno ga je negovati. Zdravilišče je idealen kraj za obnovitev, ohranitev in krepitev vašega zdravja, zdravja vaših bližnjih in tudi sodelavcev. Privoščite si bivanje v zdravilišču, da boste še naprej zlahka kos vsakodnevnim naporom.

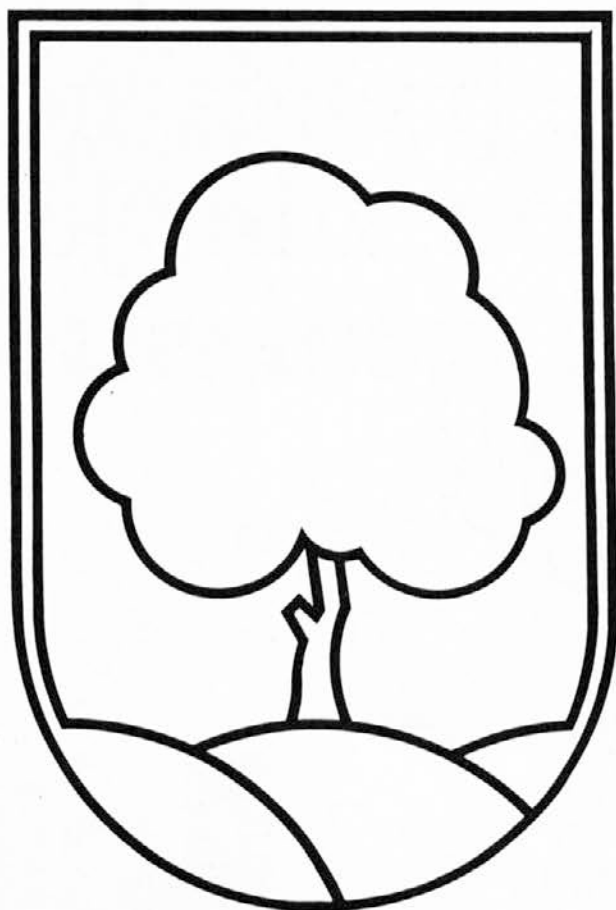
Z dodatnim prostovoljnim zdravstvenim zavarovanjem storitev v zdravilišču bo investicija v vaše zdravje donosna.

Zavarujemo bogastvo zdravja.

ZZZS

ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE SLOVENIJE

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE - PREVALJE
Čečovje 12
2390 Ravne na Koroškem

OBČINA MEŽICA
Trg svobode 1
2392 Mežica

SLOVENSKE ŽELEZARNE
ARMATURE Muta · RAVNE d.o.o.

Koroška cesta 55
2366 Muta
Slovenija
Telex: 33 410 si muta
Tel.: 0602 61-450
Fax: 0602 61-234

GRAFIČNO PODJETJE PREVALJE p.o.

GRAFIKA
TELEFON / FAX: 0602 31-071, 31-077

Trg 24
2391 PREVALJE

SE
PRIPOROČAMO!

OBČINA
ČRNA
NA
KOROŠKEM

Center 101
2393 Črna

POKROVITELJI

 ENERGETIKA · RAVNE d.o.o. 	2390 Ravne na Koroškem Slovenija Koroška c. 14 Telex: 33 114 si zelrv Tel.: 0602 21-131 Fax: 0602 21-762	 SLOVENSKE ŽELEZARNE JEKLOLIVARNA · RAVNE d.o.o. 2390 Ravne na Koroškem Slovenija Koroška c. 14 Telex: 33 114 si zelrv Tel.: 0602 21-131 Fax: 0602 21-195
 SLOVENSKE ŽELEZARNE METAL · RAVNE d.o.o.	2390 Ravne na Koroškem Slovenija Koroška c. 14 Telex: 33 114 si zelrv Tel.: 0602 21-131 Fax: 0602 21-094	 VIS VITALIS MANAGEMENT SVETOVANJE ZAPOSLOVANJE 2380 SLOVENJ GRADEC Meškova 2 tel. / fax: 0602 41-855
 SLOVENSKE ŽELEZARNE NOŽI · RAVNE d.o.o.	2390 Ravne na Koroškem Slovenija Koroška c. 14 Telex: 33 114 si zelrv Tel.: 0602 21-131 Fax: 0602 21-940	
 GRADBENIŠTVO d.o.o. Ravne na Koroškem Dobja vas 125 Tel.: 0602 23-531 Fax: 0602 22-670 Telex: 33337 RAGRAD		
	 SALUS	SALUS d.o.o. 2392 Mežica, Ob Meži 11 tel.: +386/(0602) 21-131, 37-013 fax: +386/(0602) 21-764, 37-013
	 Tovarna TAB d.o.o. akumulatorskih baterij Rudnik Mežica	n. c. (0602) 38-160 dir. (0602) 38-124 fax (0602) 35-134
 EKODIM, d.o.o. DRUŽBA ZA OPRAVLJANJE DIMNIKARSKE DEJAVNOSTI Prežihova 17 2390 RAVNE NA KOROŠKEM Tel./Fax.: 0602 21-339	 KOROŠKI 97,2 FM Radio SLOVENJ GRADEC	 TRANSKORO PREVOZI · SERVIS · TRGOVINA KOROŠKA CESTA 14, 2390 RAVNE NA KOROŠKEM

študijska knjižnica

KOROŠKA OSREDNJA
RAVNE
KNJIŽNICA

VP 260/1996 e

658(497 12)(085 3)

3002230

COBISS □